

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ДАНҒАРА

ТДУ: 32.001(575.3)

ТКБ: 66(2Т)

Қ- 16

Бо ҳуқуқи дастнавис

ҚАББОРИ НАСИБА ҚАББОР

**ХУСУСИЯТҲОИ АСОСИИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ГЕНДЕРӢ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзади илмҳои
сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва
технологияҳои сиёсӣ**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертатсия дар кафедраи фанҳои гуманитарии Донишгоҳи давлатии Данғара омода гардидааст.

Рохбари илмӣ:	Муродова Нигина Сулаймоновна – доктори илмҳои сиёсӣ, дотсент, мудири кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Муқарризони расмӣ:	Усмонова Зулайхо Миразизовна – доктори илмҳои фалсафа, сарҳодими илмии шӯъбаи онтология, гносеология ва мантиқи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи Баҳоваддинови АМИТ Расулзода Рухсора – номзоди илмҳои сиёсӣ, иҷрокунандаи вазифаи муаллими калони кафедраи сиёсатшиносӣ ва робита бо ҷомеаи Академияи давлатии идоракунии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Муассисаи пешбар:	Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ

Ҳимояи диссертатсия 15.11.2025 соати 10:00 дар маҷлиси шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-079 назди Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он тавассути сомонаи расмии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ www.ifpranrt.tj ва дар китобхонаи илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон нишони 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33 шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «_____» _____соли 2025 фиристода шуд.

**Котиби илмӣ шӯрои
диссертатсионӣ,
номзоди илмҳои сиёсӣ
E-mail: sanginov1953@mail.ru
Тел.: 992 918 684060.**

Сангинов Н.Н.

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Эълони баробарии гендерӣ шартӣ асосии рушди давлати демократӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад, зеро баробарии одамон сарчашмаи аввалиндараҷаи ташаккули муносибатҳои самарабахши иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад. Яке аз навъҳои баробарии иҷтимоӣ ин баробарии гендерӣ мебошад, ки ба таъмини имкониятҳои баробари занону мардон дар тамоми соҳаҳои ҳаёт равона гардидааст. Таъмини баробарии гендерӣ вазифаи мушкул аст, ва новобаста аз кӯшишҳои давлатҳо тавре Дабири кулли СММ Антониу Гутерриш қайд менамояд: «Башариатро то расидан ба баробарии пурраи гендерӣ тақрибан 300 сол лозим аст» [70]. Вобаста ба ин нобаробарии гендерӣ ҳамчун мушкилоти иҷтимоии умумибашарӣ дар миқёси ҷомеаи ҷаҳонӣ то ҳол яке аз масъалаҳои мубрам ба ҳисоб рафта, бартараф намудани он ҳалли бетаъхири худро талаб месозад. Дар аксари давлатҳои ҷаҳон дар таҳсил, вобаста ба моликият, дар муносибатҳои зану шавҳар, иштирок дар ҳаёти сиёсӣ ва дигар соҳаҳои ҳаёт дар муқоиса аз мардон бештар занҳо дар ҳолати зертобеъ қарор доранд.

Аз ин рӯ, аксари кишварҳои ҷаҳон кӯшиш мекунанд, то муносибатҳои демократӣ ва пешрафтaro тақвият бахшанд, хусусан дар самти танзими муносибатҳои иҷтимоӣ ва татбиқи принципҳои муносибати гендерӣ – баробарии гендерӣ ва таъмини имкониятҳои баробарро дар истифодаи ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон новобаста аз ҷинс муҳайё созанд. Тоҷикистон низ дар раванди дигаргуниҳои сиёсӣ ба арсаи байналмиллалӣ ҳамчун кишвари соҳибистиклоли демократӣ ворид гардида, дар низоми сиёсии худ татбиқи меъёрҳои муайяншудаи идоракуниро, ки бо принципҳои ҷаҳонӣ интишор гардида буданд, вазифаи худ донист. Дар баробари собит сохтани тарҳи ташаккули озод ва мустақил, дунявӣ ва муосир Тоҷикистон бештар ба татбиқи сиёсати иҷтимоӣ ва дар ин арса ба амалбарории босамари сиёсати гендерӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуд. Сиёсати гендерӣ ва татбиқи он дар низоми сиёсии Тоҷикистони муосир на ба тарҳи таъсиррасонии берунӣ, балки бо мақсади таъмини баробарии иҷтимоӣ, майл намудан ба шакли пешқадами давлатдорӣ, ташкили идораи ҷомеаи озод ва кушод ва эҳтиром ба арзишҳои сиёсӣ таърихӣ ба роҳ монда шудааст. Дар ин бобат таҳқиқи масъалаи мазкур бо муайян кардани хусусиятҳои асосии татбиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон вобаста аст. Мо метавонем, онҳоро бо омилҳои зерин алоқаманд созем.

Аввалан, он бо масъалаи шарқӣ будани кишвар, давлати Тоҷикистон вобаста мебошад. Чун анъана, муборизаҳои кушоди сиёсӣ дар таъмини ҳуқуқҳои зан дар шакли институционалӣ дар Ғарб тавлид ва инкишоф ёфт. Барои кишварҳои шарқӣ, махсусан исломии шарқ баробарии гендерӣ дар соҳаи муносибатҳои иҷтимоӣ ба назар ноаён буд. Хусусияти воло донишони ҳуқуқҳои зан аз мард начандон аз нигоҳи иҷтимоӣ аҳамият дошт. Зеро чун анъана зан дар зерсистемаи муносибатҳои

ичтимой макоми дуюмдараҷаро соҳиб буд. Аз ин рӯ, аз як тараф агар дар Тоҷикистони муосир зарурати таҳкими муносибатҳо дар ҷодаи баробарии мардон ва занон бо назардошти шарқӣ будани кишвар ҳамчун хусусияти татбиқи сиёсати гендерӣ баромад кунад, пас аз тарафи дигар зарурати таҳқиқи омили мавҷуда аз нигоҳи илмӣ мубрамияти хосаро пайдо мекунад.

Баъдан, масъалаи таҳқиқи сиёсати гендерӣ инчунин бо хусусияти дигари татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи баробарии гендерӣ бо минталитет, тафаккури оммавӣ ва муносибат нисбат ба зан, ки дар раванди таърихӣ ва инкишофи сиёсӣ мавҷуд буд, вобаста мебошад. Қолабҳои шахшудаи мавҷуда нисбати зан, ки гӯё ӯ танҳо вазифаи тарбияи кӯдакон ва кадбонуи хонадон аст, барои ташаккули ҳуқуқҳои зан монеаро эҷод карданд. Маҳз дар муқоисаҳои равандҳои мухтлифи таърихӣ ва инкишофи ҳалқи тоҷик бо дастовардҳои замони истиқлолият имкони таҳлили назариявӣ амалии масъала ба миён меояд. Сиёсати давлатии гендерӣ дар бартаарафсозии қолабҳои тафаккурӣ нисбати зан, тағйири муносибат нисбати онҳоро дар раванди ташаккули системаи муосири сиёсӣ ба вучуд овард, ки хоҳу ноҳақ қомеъҳои татбиқи сиёсати гендерӣ ҳисобида мешавад.

Сеюм ин аст, ки татбиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон бо ҷараёни навсозии ҷомеа, ташаккули муносибатҳои пешрафта ва дар як саф ҷой доштани он бо кишварҳои мутараққии ҷаҳонӣ пайваста мебошад. Тоҷикистони соҳибистиклол, демократӣ ва дунявӣ, ки мавқеи устувор дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо кардааст, саъй дорад дар ҷараёни рушди ҷаҳонӣ нақши пешбаранда дошта бошад. Дар ин замина, кишвар ба яке аз фаъолтарин субъектҳои муносибатҳои байналмилалӣ табдил ёфта, пайваста талош менамояд, ки дар раванди ҳамгирӣ ва ҳамкорӣҳои глобалӣ нақши муассирро амалӣ созад. Аз ин ҷост, ки мубрамияти таҳқиқи мавзӯ бо амалигардии сиёсати гендерӣ дар кишвар ва натиҷаҳои амалии он вобаста аст. Зеро дастовардҳои ҷандинсолаи ҷумҳурӣ дар соҳаи татбиқи сиёсати гендерӣ таҳлили назариявӣ ва амалиро собит месозанд ва ниёз ба таҳқиқи илмӣ доранд.

Чорум, хусусияти дигари татбиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон бо самтҳои алоҳидаи амалигардии он вобаста мебошад. Танзими муносибатҳои гендерӣ василаи муҳими татбиқи сиёсати давлатӣ, хусусан сиёсати иҷтимоӣ дар соҳаи баробарии гендерӣ мебошад. Муносибатҳои мазкур дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ, аз ҷумла, оила, мактаб, истеҳсолот, бозор ва ғайра ба миён меоянд, ки дар навбати худ дар соҳаи сиёсати гендерии давлатӣ татбиқи воқеии ҳудро меёбанд. Дар ин ҷода таҳқиқи ташаккул, рафт ва натиҷаҳои сиёсати гендерӣ дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон мубрамияти хосаро пайдо мекунад.

Панҷум, маълум кардани дар қадомин ҳолати рушд қарор доштани сиёсати гендерӣ ва муайян намудани дурнамои инкишофи он яке аз хусусиятҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон ба ҳисоб меравад,

ки бештар ҳолати пешгӯикунии ташаккули муносибатҳои гендериро дорад. Яъне, татбиқи сиёсати гендерӣ дар марҳалаи муайяншуда ба охир нарасида, балки идомаи он дар асоси дурнамои рушд асоснок мегардад. Раванди татбиқи сиёсати гендерӣ силсилабандии бардавоме мебошад, ки яке давомдиҳандаи дигаре аст ва аз як сатҳи ташаккул ба сатҳи дигаре ҳаракат мекунад. Дурнамои рушд дар асоси таҳлил ва таҳқиқи ҳолати воқеӣ ва натиҷаи самарабахши сиёсати гендерӣ пешгӯӣ мешавад. Аз ин рӯ, ин масъала ба таҳқиқи амиқ ниёз дорад. Самти рушди минбаъдаи Тоҷикистони муосир дар татбиқи сиёсати гендерӣ ба таъмин намудани баробарии устувори гендерӣ, баланд бардоштани нақши занон дар ҷомеа ва фароҳам овардани шароити мусоид барои иштироки баробари онҳо дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт, бартарафсозии таҳдидҳои ҷаҳони глобалӣ, махсусан таҳдидҳои гендерӣ вобаста мебошад, ки дарки пойгоҳи назариявӣ илмӣ он ба миён меояд. Амали мазкур заминаи муҳимро барои татбиқи минбаъдаи сиёсати гендерӣ муҳайё месозад, ки метавонад бе нуқсон ва шаффоф амалӣ шавад.

Муҳимияти омӯзиши сиёсати давлатии гендерии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи ҳозира бо ҳолатҳои зерин вобаста мебошад:

- дар раванди ташаккули муносибатҳои демокративу дунявӣ қарор доштани Тоҷикистон ва имкони ба таври мустақилона муайян кардани самтҳои сиёсати гендерӣ дар ҷодаи амали намудани сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар;

- бо таҳкими муносибатҳои гендерӣ, татбиқи баробарии гендерӣ ва танзими ҳуқуқиву маъмурии он дар соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, аз он ҷумла дар бартарафсозии қолабҳои тафаккурӣ, ҳолати пасти вазъи иҷтимоиву иқтисодии занон, фароҳам овардани имкониятҳои рушди баробар барои мардон ва занон, фаъолияти меҳнат ва имтиёзҳои иҷтимоӣ ва ғайра;

- бо тағйири муносибатҳои гендерӣ дар ҷомеаи муосир, ки тақозои сиёсати давлатиро дар таъмини баробарии гендерӣ собит мекунад, мавриди таҳқиқ гардида, дар пажӯҳишҳои сиёсӣ татбиқ карда мешавад ва бештар аҳамияти амалӣ дорад;

- бо таваҷҷуҳи амалӣ пайдо кардани муносибатҳои гендерӣ, татбиқ ва омӯзиши раванди таъмини баробарии гендерӣ дар сатҳи давлатӣ.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дар шароити ҳозира ба масъалаи сиёсати гендерӣ таққикотҳои зиёд бахшида шудаанд. Онҳо самтҳои гуногуни татбиқи сиёсати гендериро дар бар мегиранд. Барои дарки дурусти фаҳми сиёсати гендерӣ, марҳилаҳои ташаккул ва рушди он, омилҳои таъсиррасони густариши он ва дар маҷмӯъ натиҷаҳои татбиқи самараноки он зарурати таҳлили адабиёти зиёди илмӣ ба миён меояд. Барои таҳлили ҳамачонибаи маводи илмӣ лозим аст, ки дар нисбати онҳо таснифоте анҷом дода шавад. Аз ин рӯ, вобаста ба мавзӯҳои таҳқиқ гурӯҳбандии осори муаллифони давраи замони гуногун зарур мебошад.

Ба гурӯҳи аввал осори мутафаккирони Ғарб вобаста ба масъалаҳои гендерӣ, ки бештар аз назари фалсафаи патриархалӣ тавсиф шудааст,

дохил мешаванд. Дар ин маврид таҳлили илмӣ чиддӣ масъала бе таъя ба асарҳои классикони афкори ҷамъиятӣ ҷаҳон, аз қабилӣ Афлотун [28], Арасту [16], А. Августин [72], Ф. Аквинский [15], Ж.Ж. Руссо [37], Ҷ. Локк [25], И. Кант [24] ва дигарон имконнопазир аст. Албатта, бояд иқроӣ шуд, ки дар осори мутафаккирони номбурда, оид ба масъалаи баробарии зану мард андешаҳо наҷандон вучуд доштанд. Занро онҳо ибтидоӣ ҳаёт ва давомдихандаи насл медонистанд. Масалан, ба ақидаи Афлотун, ҳеҷ як вазифаи иҷтимоӣ марбут ба идоракунии корҳои ҷамъиятӣ наметавонад ба зан хос бошад.

Дар асарҳои мутафаккирон Ж.Ж. Руссо, Ҷ. Локк, И. Кант андаке таваҷҷуҳ ба бартарии масъалаҳои гендерӣ дар таҳқиқи илмӣ ва беҳтар гардидани мақоми он дар ҷомеа мушоҳида мешавад. Маҳз, дигаргуниҳои Замони нав дар ташаккули ғояҳои феминистӣ таъягоҳи илмиро созмон дод. Мэри Уоллстоункрафт (1759-1797) дар китоби худ «Дар ҳимояи ҳуқуқи занон» (1792) оид ба таъмини ҳуқуқи занон ба таҳсил ибрози андеша намуда, таъкид кардааст, ки зани маълумотдор тарбиядихандаи хуб барои фарзандонаш ва рафиқи мушфиқ барои шавҳараш шуда метавонад [38]. Андешаҳои сиёсӣ ҳуқуқи М.Уоллстоункрафт дар асл аввалин лоиҳаи феминистӣ дар таърихи афкори фалсафӣ мебошад.

Ба гурӯҳи дуҷоми адабиёт, асарҳои илмӣ муҳаққиқони ғарбӣ вобаста ба ташаккули муносибатҳои гендерӣ ва феминизм, ки таҳияи онҳо ба замони муосир рост меояд, дохил мешаванд. Дар ин зумра асарҳои С. Бовуар [17], Р. Коннелл [76], В. Брайсон [18], Л. Таттл [77], М. Фуко [56], С. Уолби [78] ва дигар муаллифон аҳамияти калон доранд, ки муносибатҳои навро оид ба баррасии гендер ҳамчун раванд, натиҷа ва воситаи қонуникунии тафовутсозӣ дар ҷамъият пешниҳод кардаанд.

Л. Таттл дар асари «Энсиклопедияи феминизм» шакли гурӯҳбандии мушкilotи гендериро таҳия намуда, муносибатҳои баробарии иҷтимоӣ занонро дар соҳаи адабиёти илмӣ муосири хориҷӣ тасниф сохтааст.

Ба гурӯҳи сеҷоми адабиёт осори илмӣ асарҳои олимони русро аз қабилӣ Е.Е. Агафонова [59], Е.В. Ануфриева [60], Г.А. Елникова [61], М.Р. Калинина [63], Т.И. Колмакова [65], Т.А. Ладикина [66], О.А. Воронина [20] ва дигарон шомил шуданд, ки оид ба масъалаҳои муҳталифи назариявӣ ва методологии феминизм таҳқиқоти наҷиб гузарониданд.

Айни замон муҳаққиқони рус С. Айвазова [13], Е. Кочкина [49], М. Кириченко [49], Е. Мезенсева [50], Г.Г. Силласте [52], Н. Шведова [45] ва дигарон. бо истифода аз асосҳои методологии муносибати гендерӣ дар партави он пешрафтҳои, ки дар амалияи ҷаҳонӣ мавҷуданд, фаълони тадқиқоти байнисоҳавӣ мегузаронанд. Дар омӯзиши масъалаи занон монографияи О. Хасбулатова «Сиёсати гендерии Русия дар асри XX: асотири ва воқеият» ҷойгоҳи махсусро ишғол мекунад, ки муаллиф дар он ба омӯзиши асосҳои идеологии сиёсати гендерӣ таваҷҷуҳи аввалиндараҷа додааст [39, с. 372].

Ба гурӯҳи ҷоруми адабиёти илмӣ осори муҳаққиқони муосири ватаниро доир ба масъалаҳои дигаргуниҳои сиёсии Тоҷикистони муосир

ва танзими муносибатҳои сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон ворид намудем. Аз ин рӯ, адабиёти илмӣ ба ду гурӯҳ муттаҳид мешавад. Ба гурӯҳи аввал асарҳои илмӣ муаллифони ба монанди М.А. Акмалова [14], Г.Н. Зокиров [22, 23], А.Н. Муҳаммад [26, 27], Ш. Шоисматуллоев [46], М.У. Хидирзода [40], А.Ғ. Холиқзода [41, 42, 43], С.С. Ятимов [47, 48], ки бештар ба масоили инкишофи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташаккули системаи сиёсии демокративу ҳуқуқбунёд, самтҳои ташаккули сиёсати давлатӣ, таҳким ва тақмили раванди истиқлолиятгароӣ дар кишвар, воятаҳои ташкили идораи давлатӣ, таъсиси институтҳои сиёсӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ бахшида шудаанд, дохил гардидаанд.

Муҳаққиқи тоҷик С.С. Ятимов самтҳои гуногуни таҳким ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ, аз он ҷумла хирадсолорӣ, илм ва амният, идеология ва манфиатҳои миллӣ, маориф, фарҳанг ва нақши онҳоро дар ҳифзу таҳкими манфиатҳои миллӣ мавриди таҳлил қарор додааст. Дар ин раванд ӯ ба мавқеъ ва нақши сарвари сиёсӣ таваҷҷуҳи хос зоҳир намудааст.

М.У. Хидирзода доир ба сарварӣ ва нақши сарвар дар низоми идоракунӣ, таҳлили иҷтимоию сиёсии ҳокимият, сарварӣ ва идоракунӣ, нақши ниҳоди сарварӣ дар ҷомеаи тағйирпазир ва дигар масъалаҳои ба ин мавзӯ вобаста таҳқиқот анҷом додааст.

Ба гурӯҳи дуюм, осори муҳаққиқоне дохил мешаванд, ки дар асарҳои худ баъзе аз паҳлуҳои масъалаҳои сиёсати гендерӣ, аз он ҷумла ташаккули фаъолияти мустақили ҷамъиятии занон дар раванди инкишофи таърихиву сиёсӣ, шароит ва ҳолати рушди ҳуқуқҳо ва имтиёзҳои иҷтимоии занонро таҳқиқ намуданд. Ба ин қисмат таҳқиқоти илмӣ З.М. Усмонова [54, 55, 71], Х. Содикзода [53], З.Ш. Юсупова [57, 58], М.Ҳ. Негматуллоева [51], В.М. Мирзоева [67], Н.Т. Нурулло-Ходжаева [69], Г.Ҳ. Муҳаббатова [68], С.Н. Туйчиева [70], М.Ф. Зикриёева [21], С. Қосимова [64], В.Р. Исмоилова [62] ва дигарон ворид мешаванд.

Дар рисола кӯшиш карда мешавад, ки осори гаронбаҳои назариявӣ амалии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар татбиқи сиёсати гендерӣ мавриди таҳлили илмӣ қарор дода шавад [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36].

Ҳамзамон дар раванди баррасӣ ва таҳлили адабиёти илмӣ оид ба масоили гендерӣ маълум мешавад, ки таҳқиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон ба таври пурра ва ҳамаҷониба дарки илмӣ ҳудро дар низоми илмҳои сиёсии тоҷик пайдо накардааст. Пажӯҳиши масъалаи мазкур агар аз як тараф мубрамияти ҳосаро дар таҳқиқи ҳаёти иҷтимоиву сиёсӣ дошта бошад, пас аз тарафи дигар зарурати таҳқиқи он бо бартаарафсозии ҳолигии назариявӣ илмӣ дар масоили гендерӣ асос меёбад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия мутобиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи фанҳои гуманитарии муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии

Данғара» тахти унвони «Асосҳои илмӣ-назариявии таҳқиқоти фалсафӣ-фарҳангӣ ва иҷтимоии ҳифзи арзишҳои миллӣ дар шароити ҷаҳоншавӣ дар солҳои 2024-2028» анҷом дода шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот – муайян намудани хусусиятҳои асосӣ ва самтҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба ҳадафи мазкур иҷрои вазифаҳои зерин зарур аст:

- таҳқиқи масъалаҳои муносибатҳои гендерӣ ва тамоюлҳои инкишофи он;
- муайян намудани ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ;
- таҳқиқи заминаҳои амалии татбиқи сиёсати гендерӣ дар замони муосир;
- муайян намудани заминаҳои асосии ташаккули сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон;
- баррасии раванди татбиқи сиёсати гендерӣ ва асосҳои ҳукукии татбиқи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ошкор сохтани татбиқи институтсионалии (ниҳодии) сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муайян намудани дурнамои инкишофи он.

Объекти таҳқиқот – татбиқи сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистони муосир мебошад.

Мавзӯи таҳқиқот – муайян ва асоснок намудани хусусиятҳои асосии ташаккул ва татбиқи сиёсати гендерӣ дар низоми сиёсии Тоҷикистон мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Дар замони муосир масъалаи таъмини баробарии гендерӣ ва танзими муносибатҳои гендерӣ дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ бартарии бештарро пайдо намуда, кишварҳо гӯё барои амалишавии он дар мусобиқаи сиёсӣ қарор дошта бошанд, муайян карда мешавад. Бинобар ин, таҳқиқи сиёсати гендерӣ ва татбиқи он дар низоми сиёсӣ масъалаи муҳим ва рӯзмарра буда, муайян ва асоснок намудани ҷанбаҳои сиёсии масъала аҳамияти хоси илмию амалӣ дорад. Таҳқиқи ин масъала имкон медиҳад, ки заминаҳои илмию амалии татбиқи сиёсати гендерӣ, самтҳои танзим ва назорати он дар Тоҷикистони муосир муайян гардида, исботи воқеии он бо далелҳои илмӣ муккамал гардад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро таҳқиқоти олимони гузашта ва имрӯза, махсусан, сиёсатшиносон, ҳуқуқшиносон ва фарҳангшиносону ҷомеашиносони сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ ташкил медиҳанд, ки заминаи устувори таҳқиқи масъалаи сиёсати гендерӣ, ташаккули он ҳамчун низоми идораи давлатӣ ва татбиқи он дар системаи сиёсӣ баҳри таъмини баробарии иҷтимоӣ матраҳ гардиданд. Ҳамчунин дар раванди таҳқиқи мавзӯ асарҳо, паёмҳо ва баромадҳои Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва доираи васеи сарчашмаҳо, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва

маводи омории мақомоти гуногуни давлативу ғайридавлатӣ истифода шудаанд. Инчунин бояд, таъкид сохт, ки дар раванди таҳқиқи мавзӯи концепсияи илмҳои муносири ҷомеашиносӣ марбут ба масъалаҳои гендер, аз ҷумла назарияҳои «феминизм», «баробарии гендерӣ», «сиёсати гендерӣ» ва ғайра таҳлил ёфтанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар рафти навиштани диссертатсия усулҳои таҳқиқи илмҳои сиёсӣ ба мисли концептуалӣ, меёриву арзишӣ ва футурологӣ, инчунин методҳои таҳлилӣ, таърихӣ, системанокӣ, сохториву функционалӣ, муқоисавӣ, коммуникатсионӣ истифода гардидаанд.

Истифодаи муносибати концептуалӣ андешаҳои муаллифро дар асоси таълимотҳои илмӣ асоснок намуд. Муносибати меёриву арзишӣ ба унвонҷӯӣ имкон дод, масъалаҳои таҳқиқотиро бо таҳкими меёрҳои танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ, ахлоқ ва ҳуқуқ пайвастанумуда, таҳлили муқамалро ба даст орад. Муносибати футурологӣ дар муайян намудани дурнамои рушди сиёсати гендерии дар шароити нави Тоҷикистон мусоидат намуд.

Бо истифода аз усули таҳлилӣ раванди ташаккул ва таҳкими сиёсати гендерӣ ва нақши ҳокимияти сиёсӣ дар амалисозии он ҳаматарафа баррасӣ гардида, ҳулосаҳои зарурӣ бароварда шудааст. Методи таърихӣ дар таҳқиқот имкон медиҳад, ки хусусиятҳои таърихӣ сиёсии ташаккули андешаҳои феминистӣ, масъалаҳои баробарии гендерӣ ва сиёсати гендерӣ дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар кишварҳои мухталиф, аз он ҷумла дар Тоҷикистон асоснок карда шаванд. Истифодаи методи сохториву функционалӣ имкон дод, ки хусусияти раванди сиёсати гендерӣ дар замони соҳибистиклолӣ ва нақши онҳо дар шаклгирии муносибатҳои ҷамъиятӣ муайян карда шаванд. Дар асоси истифодаи методи системавӣ раванди ташаккули сиёсати гендерии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷмӯъ ва зина ба зина мавриди омӯзишу таҳлил қарор дода мешавад.

Навгони илмӣ таҳқиқот. Дар рисолаи мазкур масъалаи сиёсати гендерӣ бори нахуст дар Тоҷикистон ба таври васеъ дар доираи таҳқиқи илмҳои сиёсӣ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор дода шудаанд. Дар он нақши ҳокимияти давлатӣ дар муайян, муқаррар, ташаккул ва татбиқи сиёсати гендерӣ мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Раванди ташаккули сиёсати гендерӣ ва ҷойгоҳи он дар сиёсати дохилӣ ва муносибатҳои байналхалқии кишвар ва аҳамияти он таҳқиқ гардидааст.

Ҳамзамон навгони илмӣ таҳқиқот бо нуқтаҳои зерин асоснок мегарданд.

- бори нахуст таҳқиқи масъалаҳои муносибатҳои гендерӣ ва тамоюлҳои инкишофи он мавриди таҳқиқи илмӣ қарор гирифтааст;
- ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ муайян гардида, мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати гендерӣ ошкор шудааст;
- заминаҳои амалии татбиқи сиёсати гендерӣ дар замони муосир таҳқиқ гардидааст;

- заминаҳои асосии ташаккули сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон муайян гардида, аз нигоҳи инкишофи таърихӣ ва ташаккули муносибатҳои гендерӣ дар замони шуравӣ ва муосир тасниф шудааст;
- татбиқи сиёсати гендерӣ ва заминаҳои ҳуқуқии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ шуда, самтҳои асосии он дар сиёсати давлатӣ муайян гардидаанд;
- татбиқи ниҳодии сиёсати гендерӣ ва дурнамои рушди он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Муносибатҳои гендерӣ сиёсӣ мебошанд, зеро нобаробарии гендерӣ қисми ҷудонашавандаи нобаробарии иҷтимоӣ дар тӯли таърихи сабтшудаи башарият буд. Сабаби пурра ба илмҳои сиёсӣ ворид гаштани муносибатҳои гендерӣ, бо ҷой доштани баҳсу мунозираҳои дар ҷомеа вобаста ба зид будани манфиатҳои занону мардон, мавҷуд будани мушкилоти нобаробарии гендерӣ алоқаманд мебошад. Ин вазифаро таҳқиқоти сиёсӣ доир ба муайян намудани мақоми занон дар ҷомеа ва феминизм – ҳамчун инъикоси назариявии ҳаракати занон иҷро менамояд. Дар илмҳои сиёсӣ бахши таҳқиқи гендерӣ самти нави таҳқиқоти илмӣ ба ҳисоб меравад. Зеро бештар ин равандро бо ташаккули муборизаҳои феминистӣ омехта месозанд ва гумон меравад, ки сиёсати гендерӣ бештар бо таъмини баробарии зану мард алоқаманд буда, дигар масъалаҳои марбут ба гендер дар бар намегирад. Баррасии масъалаи таҳқиқи гендерӣ ва тамоюлҳои инкишофи он дар илмҳои сиёсӣ ҷиҳати маълум сохтани мақоми зан дар ҷомеа ва таҳлили концепсияи гуногуни илмӣ ба роҳ монда мешавад. Масъалаи гендер, баробарии гендерӣ, самтҳои ташаккули он, ҳасоспазирии он дар раванди ҷаҳонишавии бошитоб ҳамчун қисми муҳим ва таҳқиқгаравандаи илмҳои сиёсӣ баромад мекунад. Он унсуре таркиботии фаъолияти сиёсӣ иҷтимоӣ буда, бо масоили татбиқи сиёсати давлатӣ алоқаманд мебошад.

2. Дар доираи муайян намудани ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ, қисми таркибии сиёсати давлатӣ маҳсуб ёфта, аҳамияти баланди иҷтимоӣ иқтисодӣ дорад. Бо назардошти беш аз пеш мураккаб гардидани муносибатҳои дар ин самт масоили гендер ба самти фаъолияти давлатӣ табдил ёфтааст. Дар адабиёти таҳқиқотӣ, ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ, санадҳои ҳуқуқии кишварҳои гуногун дар самти кафолати мувозинати гендерӣ аз ҷониби давлат, истилоҳоти гуногун истифода мегарданд аз ҷумла: «сиёсат ба манфиати занон» «сиёсати (давлат) нисбати занон», «сиёсати таъмини ҳуқуқҳои занон» ва ғайра. Ҳангоми муайян гардидани ҳолатҳои маҳдудиятҳои мардон дар барорбари занон, пажӯҳишгарон мафҳумҳои васеътарро истифода намуданд: «сиёсат ба манфиати баробарӣ», «сиёсати давлатии ба даст овардани ҳуқуқҳои баробар ва имкониятҳо», «сиёсати гендерӣ», «сиёсати давлатии таъмини баробарии занон ва мардон», «сиёсати гендерии давлатӣ таъмини баробарии занон ва мардон», «сиёсати гендерии давлатӣ» ва ғайра. Ин

истилоҳот якхела набошанд ҳам, комилан бо ҳам алоқаманд ва вобастаанд. Мазмуни маъноии истилоҳоти «сиёсати гендерӣ» ва «сиёсати гендерии давлатӣ» гуногун ва номувофиқ аст. Сиёсати гендерӣ маъмултар буда, он бояд ба таъмини иштироки мутавозини мардону занон дар қабули қарорҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти иҷтимоӣ нигаронида шавад. Пешниҳод менамоям, ки дар доираи истилоҳӣ «сиёсати гендерӣ» фаъолияти мақсадноки мақомоти давлатӣ, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ оид ба ҳалли мушкилоти гендерӣ (таҳияи механизмҳои таъмини принсипи баробарии гендерӣ ва аз байн бурдани ҳама шаклҳои таъбиз) ва эҷоди технологияҳои ҳалли онҳо нигаронида шуда, фаҳмида шавад. Омилҳои муҳими сиёсати самаранокӣ гендерӣ аз сатҳи рушди институтҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ, меъёрҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ вобаста мебошанд.

3. Масъалаи гендерӣ дар сиёсат хусусиятҳои хоси худро дорад, ки онро ҳам анъанаҳои фарҳангии сиёсӣ ва ҳам хусусиятҳои «давраҳои гуногуни таърихӣ» муайян мекунанд. Дар инкишофи мазмуни сиёсии муносибатҳои гендерӣ метавон се марҳиларо ҷудо кард: пеш аз сиёсӣ, сиёсӣ ва баъд аз сиёсӣ. Дар марҳилаи охирин, тафовутҳои гендерӣ дар сиёсат аҳамияти худро аз даст медиҳанд, зеро баробарии комили сиёсӣ байни мардону занон дар сатҳи қабули қарорҳои муҳими давлатӣ таъмин мегардад. Барои ноил шудан ба ин сатҳ, таъмин намудани шароити зарурии меҳнатӣ, идеологӣ, иқтисодӣ, ташкилотӣ ва ҳуқуқӣ аҳамияти муҳим дорад. Аммо таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки миёни мақоми баланди зан дар ҷомеа ва ширкати онҳо дар сиёсат робитаи зич вучуд дорад. Ба андешаи мо бо мақсади баланд бардоштани иштироки занон дар мақомоти идоракунии давлатӣ, дастгирии сохторҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, бартараф кардани таъбиз нисбати занон дар сатҳи ҳуқуқиву маъмурӣ, инчунин аз байн бурдани қолабҳои манфӣ дар психологияи ҷомеа мақоми онҳоро дар системаҳои фаъолияти давлативу ғайридавлатӣ мустақкам намудан зарур аст. Дар ин асно таҳқиқи заминаҳои назариявӣ ва амалии татбиқи сиёсати гендерӣ дар замони муосир ба миён меояд ва он нишондод ва сатҳи амалигардии сиёсати гендериро дар маҷмӯъ ошкор месозад.

4. Тағйироти вазъи ҳуқуқии занон дар қаламрави Тоҷикистон як қатор давраҳои асосии ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад: то замони шуравӣ, шуравӣ, баъдишуравӣ ва давраи истиқлолият, ки ин давраҳо таҳаввулоти мавқеи зан дар баробари мардро дар ҷомеаи тоҷикистонӣ тавсиф медиҳанд. Муайян намудани заминаҳои асосии ташаккули сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон пеш аз ҳама бо замони таърихи шуравии мо пайвандӣ дорад. Сатҳи таъсиррасонии дунявӣ ба ҳаёти занони мусулмони Шарқ раванди ибтидоии татбиқи сиёсати гендерӣ буд, ки хело тӯлонӣ, пароканда бо мушкилотҳои зиёди иҷтимоиву идеологӣ баргузор гардид. Ҳокимияти шуравӣ таҳкими қонунии баробарҳуқуқии занонро бо мардон, баробарҳуқуқии онҳоро дар тамоми соҳаҳои фаъолият эълон

намуд. Ҳамзамон онҳо аз як тараф, дар ҳақиқат ҳуқуқ доштанд, аммо аз тарафи дигар татбиқи ин ҳуқуқҳо дар ҳаёт хусусияти дигарро талаб мекард. Корҳои тарғиботӣ низ барои аз байн бурдани стереотипҳои кӯхнаи ҷамъиятӣ дар мадди назари роҳбарияти ҳамонвақтаи кишвар қарор гирифта буд. Бо баробари таҳким ва такмили муносибатҳои гендерӣ дар замони шуравӣ камбудии зиёд ҷой дошт. На ҳамаи занони тоҷикистонӣ соҳиби маълумоти миёна ва олии касбӣ гардиданд ва ба ҷаъолияти меҳнатӣ ҷалб шуданд. Надониستاني забони русӣ, дар зери таъсиррасонии патриархалии мардон мондани онҳо ва бештар аз тафаккури асримиёнагии баъзе аз ашхос ҳалос нагардидани онҳо ба татбиқи ҳамаҷонибаи сиёсати гендерӣ монеаро эҷод кард. Ба сиёсат ҷалб намудани занони тоҷик асоси иштироки онҳо дар равандҳои демократикунонии тамоми ҳаёти ҷомеа мебошад ва он аз ибтидои истиқлоли кишвар мавзунияти ҳосаро соҳиб гардид. Татбиқи навсозии низомии сиёсӣ набояд ҳамчун нусхабардории таҷрибаи ғарбӣ, балки дар асоси шароити мушаххаси таърихӣ рушди Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ сурат гирад. Аз ин рӯ, дар раванди ташкил ва татбиқи сиёсати гендерии давлатӣ, истифодаи таҷрибаи мусбати замони гузаштаи мо, чи шуравӣ ва чи анъанавӣ, арзишҳои сиёсии ташаккулифтаи он муҳим аст, ки дар заминаи он таъмини институтсионалии баробарии гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имконпазир мегардад. Сиёсати гендерӣ тавассути квотаҳо барои намояндагии занон дар сиёсат, тавассути таъинномаи амалӣ карда шудааст.

5. Сиёсати гендерии давлатӣ бояд ҳамчун ҷаъолияти мақомоти давлатӣ бо мақсади таҳияи ҳамаҷонибаи барномаҳо ва механизмҳо, татбиқи мунтазами принципи баробарии гендерӣ ва аз байн бурдани ҳама шаклҳои таъбири гендерӣ дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва ҷаъолияти давлат фаҳмида шавад. Масъалаи баробарии гендерӣ ба татбиқи ҳуқуқҳо ва фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои ҳарду ҷинс дахл дорад. Нодида гирифтани ҳолатҳои таъбири гендерӣ нисбат ба занон нодуруст аст, махсусан бо дарназардошти он ки чунин ҳолатҳо дар амалияи давлатии Тоҷикистон ҷой доранд. Аз ин рӯ, ҳар гуна бетарафӣ ё беэътиноӣ дар таҳлили сиёсати гендерӣ метавонад ба нопуррагии баҳодиҳии масъалаи баробарии гендерӣ ва мушкилоти марбут ба он оварда расонад. Баррасии татбиқи сиёсати гендерӣ ва асосҳои ҳуқуқии татбиқи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо омӯзиши маводҳои зиёди илмиву назариявӣ ва таҳлили ҳуҷҷатгузори байналхалқиву миллӣ интишор мегардад. Он аз рӯи принципҳои конституционӣ ба роҳ монда мешавад ва ба манфиати ҳамаи қишрҳои иҷтимоии кишвар равона мегардад. Чунин ҳолатҳо инъикоскунандаи ҳолати муносири сиёсати гендерӣ бо ҷонибдорӣи Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон сурат мегирад. Ба мисли қабул гардидани қонунҳо ва қоидаҳоро барои пешбурди баробарии гендерӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои занон ва духтарон (қонунҳо марбут ба зӯроварӣ дар оила, издивоҷи бармаҳал ва таъбир алайҳи занон дар

шуғл ва таҳсилот ва ғайра); зиёд намудани намояндагии занон дар равандҳои қабули қарорҳои сиёсӣ; ҳавасмандгардонии иштироки занон дар интиҳобот, таъини занон ба вазифаҳои давлатӣ ва таъсиси квота барои занон дар парлумон; дастрасии занон ва духтарон ба таҳсилот ва хизматрасониҳои тандурустӣ, мусоидат ба тавонмандсозии иқтисодӣ ва рушди соҳибкории занон, фароҳам овардани имконият барои истифодаи захираҳои молиявӣ, омӯзиш ва дастгирии онҳо дар оғоз ва рушди тичорат, инчунин баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ оид ба баробарии гендерӣ ва ҳимояи ҳуқуқи занону духтарон ҳамчун самтҳои муҳимтарини сиёсати гендерӣ; ҳамроҳ гаштан бо созмонҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва агентҳои байналмилалӣ, ки дар масъалаҳои гендерӣ фаъолият мекунанд.

6. Сиёсати гендерӣ дар асоси низомҳои гуногуни ақидаҳо оид ба мушкилоти баробарии гендерӣ намудҳои сиёсати патриархалӣ, патерналистӣ ва либералиро аз сар гузаронидааст. Стратегияи нави ноил шудан ба баробарии гендерӣ дар ҷомеа ин сиёсати эгалитарӣ мебошад, ки бо муносибати комплексӣ ба мушкилоти баробарии ҷинсҳо асос ёфтааст. Солҳои охир давлат ва ҷомеаи Тоҷикистон талош доранд, ки мувофиқи анъанаҳои демократӣ рушд кунанд. Дар ҷомеаи демократӣ ва инсонпарвар ҳуқуқҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва иттилоотии инсон ба таври қатъӣ ҳифз карда мешаванд. Дар он гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ дар раванди амалинамоии сиёсати оммавӣ озод мебошанд, зиддиятҳо ва баҳсҳо ба таври демократӣ, дар асоси принсипи шарикӣ иҷтимоӣ ҳал карда мешаванд. Аммо гумоне, ки равандҳои демократӣ дар кишвар худ аз худ боиси ҳалли мушкилоти гендерӣ мешаванд, ҳато мебошад. Гендер истилоҳи барои ҷомеаи мо нав мебошад, бинобар ин барои ҷомеаи мо татбиқ ва азхуднамудани сиёсати гендерӣ душвор мебошад. Татбиқи институтсионалии (ниҳодии) сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият ташаққул ва рушд ёфт. Он хусусиятҳои хоси худро вобаста ба мавқеи ҷуғрофӣ ҷойгиршавии кишвар, бартарафсозии қолабҳои тафаккури асримиёнагӣ, таъсиррасони омилҳои нодурусти диниву фарҳангӣ пайдо намуда, дар раванди татбиқ бо ба инобат гирифтани арзишҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ ва иҷтимоии миллӣ асос ёфтааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар нуқтаҳои зерин инъикос ёфтааст: омода ва тайёр намудани курси махсус вобаста ба омӯзиши сиёсати гендерӣ; таҳияи барнома ва концепсияҳои пешбурди сиёсати гендерӣ марбут ба сиёсати гендерӣ; ҷиҳати таҳкими қонунгузори миллӣ дар самти баланд бардоштани вазъи занон ва духтарон; истифодаи маводи диссертатсионӣ ҳангоми омода кардани матни суҳанрониҳо, баромадҳо, маърузаҳо, мақолаҳои илмӣ, рисолаҳои магистрӣ, номзадӣ ва докторӣ.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аён мегардад, ки натиҷаҳои бадастоварда ва хулосаҳои пешниҳоднамудаи муаллиф ҷиҳати тақмили минбаъдаи сиёсати гендерӣ мусоидат мекунанд. Маводи диссертатсияро

ҳангоми таҳияи барномаҳои таълимӣ аз ҷанми сиёсатшиносӣ, низоъшиносӣ ва курсҳои махсус дар самти сиёсати гендерӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дақиқ будани маълумот, истифодаи сарчашмаҳои расмӣ, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаи таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро таъмин мекунад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ манзур шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси 23.00.02– Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мувофиқ аст.

Саҳми шахсии докталаби дарёфти дарачаи илмӣ. Интиҳоби мавзӯ, таҳия ва таҳлили ҳамаҷонибаи таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаи ҷаъолияти ҷандинсолаи илмӣ муаллиф мебошад. Тамоми давраи татбиқи нақшаи корҳои таҳқиқотӣ бо иштироки бевосита ва пешниҳодҳои муаллиф сурат гирифтааст. Хулоса ва пешниҳодҳо, ки дар диссертатсия ба назар мерасанд, натиҷаи таҳқиқоти мустақилонаи унвонҷӯ ба шумор мераванд.

Тасвиб (апробатсия) ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Рисолаи диссертатсионӣ дар маҷлиси кафедраи гуманитарии муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Данғара» мавриди муҳокима қарор гирифта, натиҷаҳои таҳқиқотии он ҳамчун кори илмӣ анҷомдодашуда баҳогузорӣ гардида, барои дифоъ дар Шурои диссертатсионӣ тавсия гардидааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷа ва дастовардҳои таҳқиқот дар мақолаҳои илмӣ муаллиф, ки дар маҷаллаҳои илмӣ ва матбуоти ҷумҳуриявӣ нашр гардидаанд, пешниҳод шудаанд. Нуқтаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳои илмӣ донишгоҳӣ ва ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ ифодаи худро ёфтаанд. Вобаста ба мавзӯ муаллиф 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр карда, дар конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ маъруза намудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 181 саҳифаи матнӣ ҷопӣ таълиф гардида, рӯйхати ихтисорот, муқаддима, се боб, ки 6 зербобро дар бар мегирад, аз хулоса ва рӯйхати сарчашмаҳои адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Муқаддима аҳамияти мавзӯи кори рисоларо ошкор мекунад, вазъи омӯзиши проблема дар соҳаи таҳқиқшавандаро таҳлил мекунад, робитаи корро бо барномаҳои илмӣ, нақшаҳо ва мавзӯҳо инъикос мекунад, мақсад, вазифаҳо, объект, мавзӯ, усулҳо ва заминаи иттилоотии таҳқиқот, навоварии илмӣ ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастомадаро ошкор мекунад, дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, оид ба санҷиши натиҷаҳои

таҳқиқот ва сохтори рисола маълумот дода мешавад, сахми шахсӣ, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳо, интишорот аз рӯи мавзуи ва сохтор ва ҳаҷми диссертатсия оварда шуданд.

Дар боби якум – **«Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ»**, ки дар он масъалаҳои таҳқиқи муносибатҳои гендерӣ, тамоюлҳои рушди он, асосҳои назариявӣю методологии сиёсати гендерӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Боби мазкур аз ду зербоб иборат буда, нуктаи назари муаллифро ба масъалаҳои таҳқиқшаванда муайян менамояд. Ба истифодаи муносибати илмӣ ва методологӣ дар таҳқиқи масъалаҳои гендерӣ ва сиёсати гендерӣ аҳамияти бештар дода мешавад.

Дар зербоби якуми боби аввал – **«Масъалаҳои таҳқиқи муносибатҳои гендерӣ ва тамоюлҳои асосии инкишофи он»** ба ташаккули андешаҳо дар афкори мутафаккирон оид ба муносибатҳои гендерӣ тавачҷуҳ зоҳир мегардад. Роҷеъ ба масоили гендерӣ дар қори илмӣ андешаҳои мутафаккирони ғарбӣ ба монанди Афлотуну Арасту ва намояндагони илми Шарқ ба монанди Сино, Фирдавсӣ, Унсурулмаолии Кайковус таҳлил гардиданд.

Дар тӯли таърих сиёсати давлатӣ дар асоси эътиқод ва анъанаҳои бартарияти мардон нисбати занонро роҳандозӣ менамуд. Занон дар низомҳои сиёсӣ, ки асосан дар доираи сохтори патриархалӣ ҷой доштанд, мавқеи худро пайдо карда натавонистанд. Дар Юнони қадим бошад (Афлотун, Арасту) асосҳои ҷаҳонбинии патриархалӣ ташаккул ёфта буданд, ки мантиқ, маънавият ва ақло бо принсипи мардонагӣ ва рӯзгор, ҳаёти рӯзмарра ва ҳаваси гаразноқро бо зан алоқаманд менамуданд. Ин ба ташаккули ду соҳаи аз ҳам ҷудошуда оварда расонид: ҷамъиятӣ – мард ва хусусӣ – зан, дар ҳоле ки гузариш аз як соҳа ба дигар номумкин буда, маҳкум мегардид.

Дар таърих аввалин Эълумияи ҳуқуқи инсон эълумияи нахустин подшоҳи Форс (539 пеш аз милод) бо номи силиндраи Куруш маълум аст. Эълумия муқаррар мекард, ки меҳвари асосии ҳуқуқу озодиҳои инсон эътирофи қадру қимати шахсият мебошад, ки он ба тамоми мардумон мувофиқ буда, ҳуқуқҳои баробар ва дахлнопазирии онҳо асоси сулҳу озода ва адолат аст. Ин меъёрҳо дар айни замон дар Эълумияи ҳуқуқи башар, ки соли 1948 қабул гардид, инъикос ёфтааст.

Ба андешаи муаллиф хусусияти муҳими афкори мутафаккирони форсу тоҷик ин аст, ки онҳо барои тавсифи муқаддасоти меъёрҳои гендерӣ ва идеалҳо аз мафҳум ва категорияҳои динии ҳеш истифода мебарданд. Мутафаккирон марду занро бо истифода аз рамзҳо ва арзишҳои динӣ дар контексти ахлоқӣ ва иҷтимоии ҷомеа тавсиф мекарданд.

Муборизаи занон барои ҳуқуқҳои сиёсии бар асоси шаҳрвандӣ, асосан дар миёнаҳои асри XIX бо таъсиси созмонҳои занон бо ин мақсад дар бисёр кишварҳо оғоз ёфт. Мавҷи аввал, ки марҳилаи аввали ҷунбиши феминистиро ташкил медод ва ҳарчанд дар кишварҳои гуногун фарқ

мекард, ба таври умум то солҳои 1920 идома дошт, ба далели таъкид ба баробарӣ бо номи «феминизми ҳуқуқи баробар» низ маъруф аст. Яке аз соҳаҳои, ки занон баробариро бо мардон талаб мекарданд, сиёсат буд.

Масъалаи таҳқиқоти гендерӣ танҳо проблемаҳои иҷтимоии ҷаҳолияти чинсхоро матраҳ намуда, аз муҳайё намудани заминаҳо ва воситаҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дур буд. Пас, таҳқиқоти гендерӣ масъалаи назариявӣ методологиест, ки ҷараёни ташаккули муносибатҳои гендериро дар асоси назарияҳои гуногуни илмӣ меомӯзонад. Дар ин маврид чунин таҳқиқот хосияти байнифаннӣ дорад. Дар ҷодаи фанҳои гуногӣ ҷомеашиносӣ омӯхта мешавад. Таҳқиқотҳои гендерӣ дар марҳилаҳои гуногуни рушди муносибатҳои гендерӣ ташаккул ёфтааст, ки бештар онро ба мактаби амрикоии таҳқиқоти гендерӣ ва мактаби аврупоии таҳқиқоти гендерӣ мансуб медонанд. Аслан, дар мавриди таҳлили рафти ташаккули омӯзиши таҳқиқоти гендерӣ маълум мегардад, ки ду мактаби асосии он вучуд дорад: мактаби амрикоии таҳқиқоти амрикоии гендерӣ ва мактаби таҳқиқоти аврупоии гендерӣ.

Заминаҳои таҳқиқоти гендерӣ дар асоси ташаккули муносибатҳои гендерӣ дар сатҳи сиёсати давлатӣ, махсусан дар соҳаи сиёсати иҷтимоӣ масоили навро тавлид сохт. Ҷараёни мазкур ҳам дар соҳаи иҷтимоӣ ва ҳам дар соҳаи сиёсату иқтисодӣ масъалаҳои нав ва ҳалталабро изофа намуд, ки нигоҳи навро аз назари илмӣ ва амалӣ талаб менамуд.

Гузaronидани таҳлили сиёсатшиносии муносибатҳои гендерӣ инҳоро дар бар мегирад: таҳлили субъектҳои муносибатҳои гендерӣ ҳамчун субъектҳои сиёсӣ; тавсифи шаклҳои муносибатҳои гендерӣ ҳамчун сиёсӣ; баррасии амали танзимгарони муносибатҳои гендерӣ.

Масоили таҳқиқи муносибатҳои гендерӣ дар асоси таҳлили муносибатҳои назариявӣ ва амалии муносибатҳои гендерӣ дар раванди ташаккули ҳаёти иҷтимоиву сиёсӣ ба миён меояд. Дар айни ҳол хусусиятҳои методологии омӯзиши гендер дар сиёсатшиносии гендерӣ бо таҳқиқи муносибатҳои ҳокимият ва тобеият, омилҳо ва шаклҳои нобаробарии байни чинсҳо ва дохили чинсӣ асос ёфтааст. Ин равандҳо дар соҳаҳои гуногуни илмӣ баррасӣ карда мешаванд: сотсиологияи гендерӣ, психологияи гендерӣ, забоншиносии гендерӣ, таърихи занон ва ғайра.

Дар асоси низоми гуногуни андешаҳо доир ба мушкилоти баробарии гендерӣ намудҳои сиёсати патриархалӣ, патерналистӣ, ва либералиро ҷудо намудан мумкин аст. Стратегияи нави ноил шудан ба баробарии гендерӣ дар ҷомеа ин сиёсати эгалитарӣ мебошад, ки ба муносибати комплексӣ ба мушкилоти баробарии чинсҳо асос ёфтааст.

Сиёсатшиносии гендерӣ соҳаи таҳқиқи илмӣ мебошад, ки ин масъаларо аз назари махсус меомӯзад. Яъне, чӣ гуна ба онҳо падидаҳои сиёсӣ (пеш аз ҳама давлат) таъсир мерасонанд ва дар навбати худ, чӣ гуна гендер ба соҳаи сиёсӣ таъсир мерасонад. Ҳамин тавр, сиёсатшиносии

гендериро метавон ҳамчун қисмати сиёсатшиносӣ муайян кард, ки омӯзиши шартии сиёсии гендериро роҷеъ ба равандҳои сиёсӣ ва баръакс, инъикоси равандҳои сиёсиро аз лиҳози муносибатҳои гендерӣ таҳлил месозад.

Дар сиёсаташиносӣ идеяи мавқеъ ва нақши зан дар рушди ҷомеа чунин равишҳо ҷой доранд:

Равиши аввал асоси иқтисодӣ дошта, бо вазифаҳои рафъи камбизоатӣ алоқаманд аст. Дар он занон ҳамчун табақаи камбизоат, гирандагони имтиёзҳои ғайрифаъол доништа шуда, нақши модарии онҳо аз ҳама муҳим доништа мешуд. Ин равиш аз ҷиҳати сиёсӣ беҳавф эътироф мегардид, зеро он ба ниёзҳои стратегии гендерии занон таъсир намерасонад ва ҳадафи «табии» онҳоро зери шубҳа намегузорад.

Равиши дуюм, ки дар ИЧШС ташаккул ёфтааст. Занон иштирокчиёни фаъоли равандҳои ҷамъиятӣ эътироф гардида, саҳми онҳо дар тараққиёт, аммо асосан дар самти иқтисодиёт эътироф карда мешавад, ки ин ба мубрам гардонидани нақшҳои истехсолӣ ва такрористехсолии онҳо вобаста аст.

Равиши сеюм барои кишварҳои Аврупо хос аст. Он ҳамчунин идеяи адолат, яъне эътирофи занонро ҳамчун иштирокчиёни комилҳуқуқи раванди рушд эътироф менамоянд. Ин раванд нав буда, танҳо дар нимаи дуюми асри XX пайдо шудааст. Инкишофи он бо баробарӣ дар истифодаи нерӯи инсонӣ алоқаманд аст.

Равиши чорум, ки дар айни замон назар ба амалия бештар дар назария вучуд дорад, масъулияти занона номида мешавад. Аз ҳама асосӣ дар ин равиш мурочиат ба мардон ва занон ҳамчун баҳрабардорон ва иштирокчиёни комилҳуқуқи раванди рушд, ҳассосият ба шароити гендерӣ, кафолати имкониятҳои баробар барои мардон ва занон, арзёбии оқибатҳои тамоми лоиҳаҳо ва барномаҳо дар алоҳидагӣ барои гурӯҳҳои мардон ва занон мебошад.

Танҳо равиши чорум барои ҳалли мушкилоти гендерӣ равона гардидааст. Барои дарки он ки чаро давлат ба ин ё он намуди сиёсати гендерӣ майл дорад, ҳадди ақал бояд сатҳи рушди иқтисодии кишвар, дараҷаи ҷалби он дар равандҳои ҷаҳонишавӣ, табиати мактабҳои илмӣ миллӣ ва тафаккури аҳоли ба инобат гирифта шавад.

Зербоби дуюми боби аввал **«Ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ»** ном дорад. Сиёсат ҳамчун ҳодисаи ҷамъиятӣ василаест, ки соҳаҳои дигари ҷомеаро дар риштаи баста нигоҳ медорад ва ҳамзамон онҳоро идора месозад. Дар ин асно ҳосияти соҳавӣ доштани сиёсат бартарӣ пайдо мекунад ва аслан он чун анъана ба иқтисодиву, иҷтимоӣ, фарҳангиву динӣ ва ғайра ҷудо гардида, танзими муносибатҳои ҷамъиятиро ба воситаҳои ҳуқуқӣ пиёда месозад. Соҳаҳои сиёсати татбиқшавандаи давлатӣ дар соҳаи иҷтимоиёт зерзинаҳои зиёдро доранд ва яке аз онҳо сиёсати гендерӣ мебошад.

Сиёсати гендерӣ соҳаи начандон қадимаи сиёсати давлатӣ мебошад. зеро он дар раванди институтсионалигардии ҳуқуқҳои занон ва

баробарии он бо ҳуқуқҳои мардҳо ҳамчун унсури муҳими муҳайёсозандаи нақши зан дар ҷомеа, танҳо дар асри XX пайдо шудааст. Мафҳуми «сиёсат ба манфиати занон» дар асноди созмонҳои мухталифи байналмилалӣ истифода шудааст. Аммо дар бахшҳои расмӣ дохилӣ ва ғайрирасмӣ бештар истилоҳи «сиёсати давлатӣ нисбати занон» ё «сиёсати занон» истифода мешуд.

Мафҳуми «сиёсат нисбат ба зан» ҳамчун тадбирҳои ҳуқуқӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва амалӣ, ки ба занон ҳамчун як гурӯҳи иҷтимоӣ-демографии ҷомеа нигаронида шудаанд, фаҳмида мешавад. Ҳамчун фаъолияти комплекси мақсадноки давлат нисбат ба ҳар як шахсияти зан, ки ба рафъи таъбири занон дар ҷомеа, ташаккули механизмҳои, ки асоси риояи ҳуқуқи инсонро ташкил медиҳанд, мавқеи зан ва умуман ҷомеа ба шарофати ифшои занон алоқаманд аст, фаҳмида мешавад. Мазмуни ин таърифҳо ба фаҳмиши муносири нақши зан дар ҷомеаи демократӣ мувофиқат мекунад.

Инчунин истилоҳҳои «сиёсати зан», «сиёсати нисбати зан» ва дигар таърифҳо ба ҳам монанд дар адабиёт муҳокима карда мешавад. Таъкид кардан зарур аст, ки робитаи баҳснопазири ин мафҳумҳо: пайдоиши мафҳумҳои «сиёсати занон», «сиёсат нисбат ба занон» ва ғайра боиси пайдоиш ва инкишофи минбаъдаи таърихӣ сиёсати ба даст овардани ҳуқуқи имкониятҳои баробар барои занон ва мардон гардид.

Чунин тафовутҳои сиёсати гендерӣ ва сиёсати давлатии «занон»-ро қайд намудан мумкин аст:

1) Объекти сиёсати занон танҳо занҳо мебошанд, объекти сиёсати гендерӣ бошад дар маҷмӯъ тамоми ҷомеа аст.

2) Субъектҳои сиёсати занон танҳо мақомоти махсуси иҷтимоӣ мебошанд, субъектҳои сиёсати гендерӣ ниҳодҳои мухталифи давлатиянд.

3) Сиёсати «занҳо» ба ҳалли масъалаҳои амалӣ нигаронида шудааст, сиёсати гендерӣ стратегияи бунёдӣ аст.

4) Мақомоти сиёсати занонро амаликунанда дар амал як мақомот мебошад, дар раванди татбиқи сиёсати гендерӣ мақомотҳо ва сохторҳои гуногун амалӣ мекунанд.

Истилоҳи сиёсати «давлатӣ» «сиёсати ба даст овардани ҳуқуқи имкониятҳои баробар»-ро метавон дар ду ҷиҳат баррасӣ кард: ҳамчун синоними мафҳуми «сиёсат ба манфиати баробарӣ» ва ҷузъи таркибии он. Дар муқоиса бо мафҳуми «сиёсат ба манфиати баробарӣ» бештар ба ҷузъҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, балки ҳуқуқӣ ва сиёсӣ таъкид мешавад.

Дар раванди муайян кардани ҷанбҳои назариявии масъалаи таҳқиқшаванда мафҳумҳои зиёди илмӣ тавлид меёбанд, ки моҳияти сиёсати гендериро пурра месозанд. Масалан, мафҳуми «сиёсат ба манфиати занон», ки таърихан солҳои 1970 пайдо шудааст, амалҳои ҳукуматҳои як қисми муайяни давлатҳои Аврупо, ки ба рафъи таъбири занон дар соҳаи сиёсат ва бозори меҳнат тавсиф менамуд, ифода кардааст. Асоси ин сиёсатро принсипи «таъбири мусбат» ташкил меод.

Бо дарназардошти таҳлили адабиёти таҳқиқотӣ мо пешниҳод менамоем, ки мафҳуми «сиёсати гендерӣ» ҳамчун фаъолияти мақомоти давлатӣ, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ оид ба таҳияи механизмҳои таъмини принсипи баробарии гендерӣ ва аз байн бурдани ҳама шаклҳои таъбиз вобаста ба ҷинс дар сатҳи миллӣ, минтақавӣ ва байналмилалӣ баррасӣ шавад.

Дар марҳилаи имрӯза дар заминаи таҳқиқот мафҳумҳои бештар истифодашаванда «сиёсати гендерӣ» ва «сиёсати давлатии гендерӣ» мебошанд. Ин мафҳумҳо баъзан ҳамчун ҳаммаъно истифода мешаванд, аммо на ҳама муҳаққиқон бо ин розӣ ҳастанд. Зиеда аз ин дар илми сиёсатшиносӣ, равиши ягонаи тафсири ин мафҳумҳо ва муносибати онҳо бо ҳамдигар коркард нашудааст. Истифодаи мафҳуми «сиёсати гендерии давлатӣ» ҳамчун афзалияти дигаргуниҳои демократӣ дар Тоҷикистон мувофиқтар аст.

Омӯзиши муносибатҳои гендерӣ аз нуқтаи назари назарияи илмҳои сиёсӣ ҳалли масъалаҳои зеринро дар бар мегирад:

1. Таҳлили субъектҳои муносибатҳои гендерӣ ҳамчун акторҳои сиёсӣ. Арзёбии дараҷаи ҳамбастагӣ байни замон ва ҳузури пешвоёни барҷастаи сиёсии замон барои арзёбии имкони ташкили ҳаракати сиёсии замон зарур аст. Ба мардон ҳамчун фаъолони сиёсӣ барои таъсиси созмонҳои махсус эҳтиёҷот вучуд надорад, зеро бартарияти сиёсии онҳо таърихан муқаррар шудааст.

2. Хусусиятҳои сиёсӣ пайдо намудани муносибатҳои гендерӣ. Дар ин баҳогузори дараҷаи имконияти намояндагӣ ва амалӣ намудани манфиатҳои гурӯҳҳои гендерӣ дар сиёсат арзёбӣ карда шавад. Сиёсати давлатии гендерӣ бояд на ба беҳбудӣ вазъи замон, балки ба воқеан ноил шудан ба баробарии гендерӣ, бо назардошти манфиату имкониятҳои ҳарду ҷинс баробар нигаронида шавад.

Ба доираи масъалаҳои сиёсати гендерӣ шароити сиёсии амалисозии сиёсати гендерӣ дохил мешаванд: субъектҳои асосии сиёсати гендерӣ, мавқеи онҳо, иштироки сиёсии замон ва мардон тавассути намояндагии сиёсӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, ки ба дарк намудан дараҷаи таъсири онҳо ба сиёсат ва манфиатҳои онҳо имкон медиҳад.

Дар боби дуюм – **«Сиёсати гендерӣ ва заминаҳои татбиқи амалии он»** масъалаҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар раванди инкишофи сиёсӣ дар асоси таҷрибаи таърихӣ замони шуравӣ ва муосир таҳқиқ мешавад. Муаллиф дар асоси далелҳои илмӣ раванди табиқшавии сиёсати гендериро маҳз ба комёбиҳои иҷтимоии асри XX алоқаманд медонад.

Дар зербоби аввали боби дуюм – **«Заминаҳои амалии татбиқи сиёсати гендерӣ дар замони муосир»** қайд мегардад, ки мубориза барои баробарҳуқуқии замон дар замони шуравӣ маънои муборизаи зидди душмани синфиро дошт, зеро муваффақияти сиёсати озодкунии замони мусулмон ғалабаи қатъӣ бар ҷаҳонбинии диние буд, ки дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятии халқҳои Осиёи Миёна ҳазор сол ҳукмрон буд.

Механизмҳои ташаккули тартиби нави гендерӣ асосан тавассути ташкили шӯбаҳои занон (шуроҳо), ки баъдан мақоми институтсионалӣ гирифтанд, амалӣ карда шуданд. Ба таври объективӣ нақш ва мавқеи занон дар ҷамъияти сотсиалистӣ дар асоси мақсаду вазифаҳои ҳокимияти шуравӣ муайян карда мешуд. Занонро мебоист дар сиёсати сохтмони сотсиализм нақши асосиро иҷро намоянд: ҳамчун коргар ва модар.

Дар солҳои ҳокимияти Шуравӣ муносибатҳои ҷамъиятии патриархалӣ, ки дар ҷамъияти тоҷик чандин аср вуҷуд доштанд, нав карда шуданд. Аммо ин навсозӣ сатҳӣ ва расмӣ буд, зеро ҳуди Ҳокимияти Шуравӣ аз рӯи моҳияти худ як навъи дигари ҳокимияти патриархалӣ буд. Ин махсусан ба низоми муносибатҳои гендерӣ тааллуқ дошт. Сотсиализм дар бобати баланд бардоштани вазъияти занон, муҳофизати манфиатҳои онҳо, дастраси онҳо ба маълумот, мустақилияти иқтисодӣ ва ғайра комёбиҳои зиёдро ба даст овард. Маҳз дар даври шуравӣ дар арсаҳои мухталиф, аз ҷумла дар арсаи сиёсӣ қанони ғаёб пайдо шуданд, ки дар баробари мардон дар пешрафти кишвар сатҳи арзанда мегузоштанд. Дар солҳои ҳокимияти шуравӣ аввалин бор дар таърихи ҳазорсолаи халқи тоҷик сиёсати гендерӣ таҳти таъсири пурзӯри равандҳои навсозӣ гардид. Модернизатсияи низоми гендерӣ дар асоси концепсияи анъанавии патриархалӣ сурат гирифт, ки гендерро аз ҷиҳати функсияҳои репродуктивӣ, биологӣ ва иҷтимоӣ сиёсии ҷинсҳо баррасӣ мекард. Сиёсати гендерӣ тавассути механизмҳои маҷбурсозӣ ва ташвиқкунӣ амалӣ мегардид.

Тадбирҳои қатъӣ ва собитқадамона дар ҳалли масъалаи занон истифода бурдани усулҳои инқилобӣ, аз қабili маҷбуркунӣ, истифода бурдани усулҳои зӯровариро дар бар мегирифтанд. Соли 1965 бо Укази Президиуми Шурои Олии ИҶСШ иди 8-уми март расман дар қонун тасдиқ карда шуд. ИҶСШ дар Аврупо аввалин шуда Рӯзи байналмилалӣ занонро дар сатҳи давлатӣ муқаррар кард.

Дар мисоли кишварҳои олам сиёсати гендерӣ, ки дар амал бо эълони ҳифзи ҳуқуқҳои зан оғоз гардида буд, заминаро барои ташаккули ҳувиати гуногуни гендерӣ ва барасмиятдориҳои муносибатҳои байни ҷинсҳои «нав» ба миён овард. Дар Аврупо қонунгузориҳои махсуси гендерӣ амал мекунад. Масалан, дар Дания қонуни баробарии таҳкимбахши гендерӣ соли 2007 қабул гардида буд. Инчунин қонунҳо «Дар бораи ҳифзи модарон дар бозори хусусии меҳнатӣ (с. 2006)», «Дар бораи ба муносибати баробар бо мардон ва занон дар соҳаи шуғл ва рухсатии ҳомиладорӣ» (с. 2006), музди меҳнати баробари занон ва мардонро низ қайд намудан мумкин аст. Дар як фурсати хело кӯтоҳ якҷанд қонунҳо барои танзими муносибатҳои гендерӣ аз ҷониби парлумони Дания қабул гардиданд. Дар Шветсия Қонуни исқоти ҳамл (с. 2005), Қонуни омбудсмении гендерӣ (с. 2008) ва Қонуни таъбиз (с. 2012) қабул шудааст, ки бевосита оид ба ҳимояи манфиатҳои гендерӣ далолат мекунад. Дар Исландия ва Норвегия аз соли 2009 инҷониб ҳамин гуна қонунгузори

амал мекунад. Парлумони Фаронса соли 2016 барои гузариш ба тарҳи шветсиягӣ оғоз намуд. Дар Австрия қонун дар бораи Комиссияи баробарҳуқуқӣ (с. 2013), қонуни рухсатии падарӣ (с. 2015) ва қонуни ҳифзи модарӣ (с. 2015) амал мекунад. Кишварҳои дигар низ барои таъмини баробарии гендерӣ қонунҳои мушаххас қабул кардаанд» [19, с.193].

Ҳангоми таҳлили муқоисавии муайян карда шуд, ки дар кишварҳои хориҷӣ ба ҳалли масъалаҳои гендерӣ муносибати ягона вуҷуд надорад. Ҳамин тавр мақомоти татбиқкунандаи мақомоти амаликунандаи сиёсати гендерӣ дар ҳукуматҳои чунин кишварҳо, аз қабili Австрия, Британияи Кабир, Канада, Норвегия, Словения, Словакия, Фаронса, Шветсия вазоратҳои ба таври гуногун номгузори гардидаанд: оид ба корҳои занон; кор ва сиёсати иҷтимоӣ; оид ба масъалаҳои баробарии гендерӣ, маориф, фарҳанг ва илм; оид ба масъалаҳои баробарӣ ва фарогирии иҷтимоӣ; мусоидат ба гендер ва оила ва ғайра. Аз ин ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки номи як вазорати мушаххас, ки дар ҳокимият салоҳияти масъули ташаққул ва татбиқи сиёсати гендерӣ дар давлат вогузор шудааст, на он қадар муҳим аст, балки қобилияти он барои эҷоди инфрасохтори васеъ ва самаранок амалкунанда барои ҳалли масъалаҳои гендерӣ дар сохторҳои давлатӣ дар ташкилотҳо, корхонаҳо ва сектори давлатӣ муҳим аст. Аз ҷумла унсурҳои дигари сохтори вазоратҳо ва мансабдороне, ки дар кишварҳои хориҷӣ барои татбиқи сиёсати гендерӣ салоҳият доранд, низ аҳамиятнок мебошанд. Аз ҷумла:

- кумитаҳо, шуроҳо, гурӯҳҳои байниидоравӣ оид ба муносибатҳои гендерӣ, ба мисли Австрия, Исландия, Люксембург, Словакия, Финландия, Фаронса, Хорватия, Шветсия, Чопон;

- мансабдорони мақомоти марказии давлатӣ, аз қабili Австрия, Сербия, Словения, Финландия, Фаронса ва Шветсия.

Чунин гуногунии ниҳодҳо ва мансабдорони масъули ташаққул ва татбиқи сиёсати гендерӣ, ки дар кишварҳои хориҷӣ намоёндагӣ мекунад, аз вижагиҳои он, ки бо анъанаҳо ва шароити рушди ҳар як кишвар алоқаманданд, шаҳодат медиҳад.

Дар замони муосир масъалаҳои гендерӣ ва татбиқи онҳо бо омилҳои гуногуни иҷтимоиву институтсионалӣ вобаста мебошанд. Татбиқи сиёсати гендерӣ дар бештари кишварҳои олам мисоли он аст, ки зан бо мардон дар сатҳи баробари истифодаи имкониятҳо қарор дорад. Дар даҳсолаи охири асри XX ҳамгироии бисёр арзишҳои феминистӣ дар сохтори ҳувиати миллӣ ва фалсафаи ҳаёти амрикоӣҳо аён гардид. Эътирофи ҳуқуқӣ ва эҳтироми тафовутҳои ҳама намудҳои ташаққули принципҳои гуногунандешии бисёрфарҳангӣ дар солҳои 90-ум ба таҳаввулоти модели амрикоии демократия мубаддал гардид. Масалан, ҳаракатҳои занон, ки минбаъд ба ташаққули сиёсати гендерӣ сабаб шуданд, аввал хусусияти манфиатҷӯёнаро доштанд. Баъдан, онҳо ҳамчун воситаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ манфиатҳои худро ҳимоя менамуданд. Дар охир онҳо ба гурӯҳҳои лоббистии назди парлумон ва ҳокимияти

ичроя мубаддал гардиданд. Дар бештари кишварҳои олам раванди легализунонии ҳуқуқҳои занҳо ва муҳайё сохтани баробарии гендерӣ заминаро барои рушди минбаъдаи он муҳайё сохт. Соли 1975 дар Соли байналмилалӣ замон, 8 март рӯзи байналмилалӣ замон эътироф карда шуд. Ин дар арафаи эълони Даҳсолаи СММ барои замон (1976-1985) рӯй дод.

Дар зербоби дуҷуми боби дуҷум – **«Заминаҳои асосии ташаккули сиёсати гендерӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон»** заминаҳои ташаккули сиёсати гендерӣ, аввалин кӯшишҳои татбиқи он дар низомии сиёсии Тоҷикистон баррасӣ гардидааст.

Солҳои аввали истиқлол барои ҷумҳурии ҷавон душвор буд. Сар задани ҷанги шаҳрвандӣ, бад шудани вазъи иқтисодӣ сиёсӣ ва бесарусомонӣ мушкилоти зиёдеро ба вуҷуд овард. Ҳамаи ин ба вазъияти замон таъсир расонд. Гузашта аз ин, платформаи сиёсии собиқ Ҳизби наҳзати исломӣ Тоҷикистон (аъни ҳол фаъолияташ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мамнуъ аст ва ҳамчун ташкилоти экстремистӣ террористӣ шинохта шудааст) дар солҳои аввали солҳои 90-ум, ки талоши қудрат дошт, мавқеи замонро дар ҳаёти ҷамъиятӣ норавшан нигоҳ медошт. Даъват ба пӯшидани ҳичоб, риояи қонунҳои шариат аз ҷониби замон ва ғайра оғоз шуд. Аммо бо ба сари қудрат омадани ҷонибдорони ислоҳоти демократӣ ва давлати дунявӣ пас аз Иҷлосияи XVI-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ноябри соли 1992 вазъият ба куллӣ тағйир ёфт. Солҳои охир дар ҷумҳурӣ дар соҳаи баробарҳуқуқии мардону замон пешрафти назаррас ба даст оварда шуданд.

Ташаккули сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо омилҳои зерин вобаста аст.

– Бо эълон доштани истиқлолияти давлатӣ Тоҷикистон ба низомии нави давлатдорӣ ворид гардид, ки он бо принципҳои бунёди ҷомеаи муосир омезиш меёфт ва дар ин васила таҳкими мақоми зан дар ҷомеа ба миён омад.

– Принципи демократӣ ва ҳуқуқбунёд шароитро барои ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон таъмин намуда, баробарии ҳамаро дар назди қонун муҳайё месозад ва мақом ва нақши занро дар низомии сиёсии Тоҷикистон устувор менамояд. Принципиҳои эълонгардидаи давлатдорӣ Тоҷикистон занро ҳамчун узви қомилҳуқуқи ҷомеа эътироф кард ва рушди минбаъдаи системаи сиёсиро бо стандартҳои байналхалқӣ мутобиқ намуд. Акнун Тоҷикистон уҳдадорӣҳои ду тарафaro дар татбиқи санадҳои байналхалқӣ ҳам дар назди ҷомеаи тоҷикистонӣ ва ҳам дар назди созмонҳои ҷаҳонӣ дорад.

– Сиёсати давлатии Тоҷикистон барои муҳайё сохтани фаъолияти озоди шаҳрвандон дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ равона гардида, бо мақсади таъмини баробарии гендерӣ, таҳкими муносибатҳои гендерӣ, бартарафсозии зӯроварӣ дар оила, эҳтиромгузорӣ нисбати зан, муқаддас ҳисобидани оила, ҳифз намудани оила, модарӣ ва тифл, тоифаи

камҳимояи ҷомеа эътироф кардани зан ва ҳифзи ҳуқуқҳои зан дар шакли ниҳодӣ ва дар низоми қонунгузорӣ татбиқ карда мешавад.

– Яке аз заминаҳои ташаккули сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон ин ҷавоб ба амалҳое баъзе шахсон, намоёндагони дин, мебошад, ки худ саводи коффи динӣ надошта, мақоми занҳо ва ҳуқуқҳои онҳоро дар ҷомеа эътироф намеkunанд. Ҳоло дар замони шуравӣ дар тафаккури баъзе аз кишрҳои ҷомеа чунин ақидаҳо ҷой доштанд. Мутаассифона, дар замони мо низ воситаҳои иттилоотии гуногун, гурӯҳҳои иртиҷоии ифротгарой ҳамин гуна амалро истифода мекунанд. Дар натиҷаи таҳкими сиёсати гендерӣ дар солҳои истиқлолият ба андешаҳои қолабӣ нисбат зан ва вазифаҳои он, ки дар тафаккури баъзе тоифаҳои аҳоли ҷой дошт, зарба расонида шуд.

– Сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон пеш аз ҳама бо ба инобат гирифтани хусусиятҳои миллии тоҷикон, менталитет, урфу одат, дар минтақаи шарқӣ ҷой доштани кишвар вобаста мебошад. Бинобар дар раванди қабули қарорҳои сиёсӣ ба омилҳои номбаршуда аҳамият дода мешавад.

– Сиёсати гендерӣ меҳвари сиёсати иҷтимоии давлат аст, маҳз зарурати баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли, имкони ташаккули фазои босуботи ҷомеа, муҳайё сохтани фаъолияти ҳамаҷонибаи шаҳрвандон ба татбиқи он мусоидат намуд. Дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ зан ба тоифаи имтиёзнок ва дорандаи ҳуқуқҳои махсус соҳиб гардид.

Дар таҳқиқоти муосири муносибатҳои гендерӣ дар Тоҷикистон, аз як тараф, таҳкими тамоюлҳои патриархалӣ ва аз тарафи дигар тамоюлҳои нав гувоҳӣ медиҳанд. Сиёсати гендерӣ бештар хусусияти «сиёсати давлатӣ нисбат ба занон»-ро дорад, ки хислати хоси таърихӣ дорад. Дар баробари ин аҳамияти муҳим ба танзими меъёрии соҳаи гендер дода мешавад. Самтҳои татбиқи сиёсати гендерӣ бо фаъолияти рӯзмарраи аҳолии кишвар дар ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ вобаста аст. «Сиёсати давлатӣ нисбат ба занон» хусусияти асосии сиёсати гендериро дар Тоҷикистон муайян мекунад, зеро таъмини ҳуқуқҳои занон бо меъёрҳои мутобиқшавандаи онҳо бо ҳуқуқҳои мавҷудаи мардон муайян мегардад. Самтҳои татбиқи сиёсати гендерӣ чунин шаклҳои фаъолияти занонро дар бар мегирад: фаъолияти сиёсӣ, фаъолияти иқтисодӣ, фаъолияти иҷтимоӣ фарҳангӣ. Вобаста ба фаъолияти занон дар Тоҷикистони муосир сиёсати гендерӣ дар бахшҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа амалӣ мегардад, аз ҷумла:

Бахши сиёсӣ. Рушди гендерӣ дар бахши сиёсӣ иштироки васеи занон дар сатҳи намоёндагӣ дар мақомоти қонунгузорӣ ва иҷроия, ҳокимияти маҳаллӣ, мусоидат ба фаъолияти иҷтимоии занон, таълиму тарбия ва беҳтар гардонидани заминаи институтсионалӣ, ҳифзи ҳуқуқи занонро дар соҳаи сиёсӣ соҳаҳои ҳассос, гузаронидани экспертизаи гендерии қонунгузорӣ бо мақсади ҷорӣ ва пурзӯр намудани назорати гендерӣ аз болои раванди тағйироти иҷтимоӣ иқтисодӣ ба манфиати муқаррар

намудани тартиботи одилонаи иҷтимоию иқтисодӣ дар кишвар барои рафъи бухрони демографӣ, пешбинӣ менамояд.

Баҳши иқтисодӣ. Сиёсати гендерӣ дар соҳаи иқтисодӣ фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои интиҳоби касб ё ихтисос, шуғл, фароҳам овардани шароит барои барқарор кардани қобилияти касбии заноне, ки кӯдакро нигоҳубин мекунанд, ҳуқуқ ба дастрасии баробар ба кӯмаки молиявӣ ва қарзҳо, дастрасии баробар ба фаъолияти соҳибкорӣ ва амалӣ намудани ҳуқуқи моликият, таҳияи сиёсати махсус барои занони сокини деҳот, рушди омили гендерӣ дар соҳаҳои гуногун.

Баҳши иҷтимоӣ. Сиёсати гендерӣ дар соҳаи иҷтимоӣ ба ҳифзи модарӣ, падарӣ, ҳифзи саломатӣ, баробарӣ дар оила, таҳия ва татбиқи барномаҳои мубориза бо камбизоатӣ, рафъи тамоюлҳои камбизоатӣ шудаанд.

Баҳши фарҳангӣ. Сиёсати гендерӣ дар соҳаи фарҳанг тағйир додани шаклҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии рафтори мардону занонро барои ноил шудан ба баробарӣ, решакардани ғаразҳо, таассубҳо ва дигар зухурот дар асоси ғояи бартарии яке аз ҷинсҳо ё нақшҳои стереотипии мардонро, таъмини баробарии занон бо мардон дар соҳаи маорифро дар бар мегирад.

Дар маҷмӯъ дар солҳои истиқлолият барои татбиқи барномаҳои гендерӣ, ки ба рушд ва институтсионализатсияи сатҳи давлатии сиёсати гендерӣ равона гардида буданд, шароити мусоид фароҳам оварда шудааст. Ба шарофати иқдомҳои дар сатҳи ҳукумат андешидашуда, инчунин шарикии воқеии мақомоти давлатӣ ва созмонҳои занон, бо дастгирии созмонҳои байналмилалӣ дар ҷумҳурӣ дар самти иштироки сиёсӣ ва намояндагии занон дар сатҳҳои гуногуни қабули қарорҳо тамоюлҳои мусбат ба вучуд омадаанд. Сиёсати гендерӣ дар тамоми давлатҳои демократии ҷаҳон, пас аз таъсиси Комиссияи махсуси СММ оид ба мониторинги вазъи занон ва мусоидат ба татбиқи ҳуқуқҳои онҳо дар соли 1946 густурда гардид. Аз он вақт то инҷониб, кишварҳои демократии ҷаҳон аз ҷумла, Тоҷикистон дар самти тақмил додани кафолатҳои татбиқи баробарии гендерӣ талош мекунанд. Тоҷикистон аз соли 1991 инҷониб дар самти рушди сиёсати гендерӣ як қатор тадбирҳоро амалӣ намудааст. Сиёсати гендерии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба санадҳои байналмилалӣ, қонунгузориҳои миллий, барномаҳои стратегияҳои гуногуни давлатӣ асос ёфта, амалӣ мегардад. Дар ин замина дар Тоҷикистон механизмҳои таҳия шудаанд, ки ба занон кафолатҳои муҳими баробарҳуқуқиро таъмин менамоянд, то ки онҳо тавонанд дар баробари мардон аз ҳуқуқи озодиҳои худ дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ истифода баранд. Аз ҷумла, чораҳои зарурӣ дар самти таъмини имкониятҳои ва ҳуқуқҳои баробари занон андешида шудаанд.

Барои таҳия ва татбиқи мунтазами стратегияи гендерӣ низоми ягонаи институтҳои давлатӣ зарур аст. Ягонагии онро омилҳои зерин муайян мекунанд: ташкили вазифаҳо ва ваколатҳо дар соҳаи сиёсати гендерӣ дар

самтҳои уфуқӣ ва амудӣ; тартиб додани дараҷаи масъулият барои иҷрои вазифаҳои дахлдор; таъминоти ягонаи кадрӣ ва иттилоотӣ; ҳадафҳои ягонаи стратегӣ, вазифаҳо ва афзалиятҳои сиёсати гендерӣ дар ҳама сатҳҳо; дастгирии молиявии фаъолияти субъектҳои давлатӣ. Ин раванд муайян кардани стратегияҳои гендерии давлатӣ ва таҳияи сиёсати дахлдори гендерии давлатиро дар назар дорад. Ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии гендерӣ дар шароити муносири Тоҷикистон, ки тадриҷан ба равандҳои ҷаҳонӣ ҳамроҳ шуда истодааст, муҳим доништа мешавад.

Дар боби сеюм – **«Хусусиятҳои ташаккул ва самтҳои асосии татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** оид ба таҳким ва ташаккули сиёсати гендерӣ, раванди татбиқ ва дурнамои инкишофи он маълумот дода шудааст. Муаллиф дар боби мазкур дар натиҷаи таҳқиқи масъала таваҷҷуҳи бештарро дар самти татбиқи сиёсати гендерӣ додааст ва дар ин асно муҳимияти дарки самаранокии сиёсати давлатиро дар ин соҳа таҳлил намудааст.

Дар зербоби якуми боби сеюм – **«Сиёсати гендерӣ ва низоми татбиқи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** масъалаҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар раванди қонунгузорӣ ва таҷрибаи амалии он бахшида шудааст.

Татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самтҳои ҳаёти ҷамъиятӣ мақоми амалиро пайдо намуда, бо таҳкими низоми қонунгузорӣ, фаъолияти ҷонноки ҳокимияти қонунбарор, иҷроя ва институтҳои ҷомеаи шахрвандӣ роҳандозӣ мешавад. Хусусияти сиёсати гендерӣ дар он аст, ки тадбирҳои дар ин самт ба фароҳам овардани заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ барои таъмини баробарии гендерӣ, таҳия, қабул ва татбиқи санадҳои барномавӣ дар сатҳи давлатӣ, инчунин ташкили чорабиниҳо барои парвариш ва ташаккул додани андешаи ҷомеа дар робита ба боло бурдани мақом ва нақши зан дар ҷомеа нигаронида шудаанд, самаранокии ин сиёсатро таъмин намуданд.

Хусусан ба роҳ мондани фаъолияти ба ҳам алоқаманди сохторҳои давлатӣ барои таъмини баробарии гендерӣ дар чор шохаи зерин амалӣ мешавад: эътирофи санадҳои байналмилалӣ; таҳия ва тақмили қонунгузориҳои миллӣ; ҷалби қонун духтарон ба таҳсил; тақмили низом идораи масоили баробарии гендерӣ. Таҳия, қабул ва татбиқи санадҳои барномавӣ, ки мунтазам дар партави ироа ва таъкид гардидани мавқеи устувори Сарвари давлат вобаста ба мақому манзалати зан дар ҷомеа ва ҳифзи ҳуқуқҳои бонувон дар тамоми суҳанронӣҳо, паёмхояшон дар солҳои истиқлолият сурат гирифт, натиҷаҳои дилхоҳро ба бор овард. Ҳамин хусусиятҳои ин сиёсати устувор ва самарабахш буд, ки Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиклолӣ тавонист дар роҳи фароҳам овардани шароити мусоид дар самти таъмини баробарии гендерӣ ва боло бурдани нақши бонувон дар ҷомеа муваффақ шавад.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ғангоми таҳлили банақшагирӣ ва қабули қарорҳои сиёсӣ, буҷетҳои барномавӣ ва сохторҳои институтсионалӣ масъалаи баробарии гендерӣ ҳама вақт ба назар

гирифта мешавад. Принципҳои зерини сиёсати гендериро муайян намудан зарур аст, ки идеологияи муосири баробарҳукукиро ташкил медиҳанд.

- баробарии гендерӣ қисми ҷудонашавандаи тамоми сиёсатҳо, барномаҳо ва лоиҳаҳо доништа мешавад;

- ноил шудан ба баробарии гендерӣ эътирофи он, ки ҳангоми ташаккули сиёсат, татбиқи барномаҳо ва лоиҳаҳо дар ин ҳолат бояд манфиатҳои ҳосилзано ва мардон ба инобат гирифта шаванд;

- ноил шудан ба баробарии гендерӣ маъноӣ онро дорад, ки ҳукуку имкониятҳои баробар новобаста аз ҷинс бояд таъмин карда шаванд;

- дастрасии занон ба қабули қарорҳо дар ҳама сатҳҳо масъалаи марказии ноил шудан ба баробарии гендерӣ мебошад;

- барои ноил шудан ба баробарии гендерӣ, таъмини иштироки баробари мардон ва занон ба сифати субъектҳои баробар дар равандҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муҳим аст;

- баробарии гендериро тавассути шароитҳои занон ва мардон дар асоси принципҳои демократияи паритетӣ (кафолатдиҳандаи баробарии зану мард) таъмин кардан мумкин аст;

- ноил шудан ба баробарии гендерӣ андешидани чораҳои махсусро талаб мекунад, ки ба паст кардани нобаробарии гендерӣ нигаронида шудаанд.

Дар татбиқи сиёсати гендерӣ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа» аз 3 декабри соли 1999, №5 қабул гардид, аҳамияти муҳим дорад. Фармони мазкур дар солҳои ноустувории сиёсӣ дар кишвар (1992-1997), ки вазъи гендерӣ якбора бадтар шуда, чунин тамоюлҳои манфӣ, аз қабили зӯрварӣ нисбати занон, бисёрзанӣ, маҳдудияти ҳуқуқи онҳо ба таҳсил, шуғл ва ғайра ба миён омада буданд, қабул шудааст [12]. Баъди қабули фармон як қатор санадҳои дигар дар ин самт қабул карда шуданд, аз ҷумла: Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон: «Дар бораи ба низом даровардани қабули духтарон ба мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи квотаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 19-уми апрели соли 2001, №199; «Дар бораи барномаи давлатии «Самтҳои асосии сиёсати давлатӣ оид ба таъмини ҳуқуку имкониятҳои баробари мардону занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2001-2010» аз 8-уми августи соли 2001, № 391; «Дар бораи нақшаи миллии тадбирҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба баланд бардоштани мақом ва нақши зан дар солҳои 1998-2005» аз моҳи сентябри соли 1998; «Дар бораи барномаи давлатии «Тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занону духтарони лаёқатманд» барои солҳои 2017-2022; «Дар бораи таъсиси грантҳои Президентӣ барои рушди соҳибкории хурду миёна, ба касбомузӣ ҷалб намудани занону духтарон, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии онҳо ва фароҳам овардани ҷойҳои нави корӣ барои солҳои 2006-2010» аз 4-июли соли

2006, №307; «Дар бораи Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» аз 29 майи соли 2010; «Дар бораи таъсис ва чудо намудани грантҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дастгирии фаъолияти соҳибкории занон барои солҳои 2016-2020» «Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» ки гувоҳи самаранок амалӣ гардидани сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон мебошад. Инчунин мақсади аслисозии сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон «Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2030» аз 30 апрели соли 2021, №167 қабул гардид. Стратегияи мазкур нақши фишанги ташаккули сиёсати давлатии гендерӣ ва назорати татбиқи онро аз тарафи ҷомеаи шаҳрвандӣ иҷро менамояд [11].

Агар дар мавриди татбиқи амалии сиёсати давлатӣ дар соҳаи муносибатҳои гендерӣ дар солҳои истиқлолият аҳамият диҳем, пас маълум мешавад, ки сол аз сол тадриҷан масъалаи ҳавасмандсозӣ ва фаъолияти занон дар вазифаҳои роҳбарикунанда ва калидии сохторҳои ҳокимияти сиёсӣ хело афзудааст. Масалан, агар соли 2005 дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 11 нафар зан, аъзои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 4 нафарро ташкил кунанд, пас дар солҳои минбаъда онҳо зиёд шуданд. Соли 2010 дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 12 нафар зан, аъзои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 нафарро, соли 2015 танҳо шумораи аъзои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занҳо як нафар зиёд шуд. Занҳо дар парлумони касбии Тоҷикистон 19% ва дар Маҷлиси миллии 18,9%-ро ташкил мекунанд. Соли 2015 дар сохторҳои гуногуни ҳокимияти давлатӣ 8 ҳазор занону духтарон фаъолият доштанд, ки 500 нафари онҳо вазифаи роҳбарикунандаро доштанд. Дар соҳаи маориф 54,9% дар соҳаи тандурустӣ 65,5%-ро ташкил мекунанд [75].

Дар зербоби дуюми боби сеюм – «**Масъалаҳо ва пешомади рушди сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**» қайд мегардад, ки барои ташаккули доктринаи миллии сиёсати гендерӣ таъсиси Кумитаи занон ва оила муҳим буд. Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия буда, вазифаҳоро ҷиҳати татбиқи сиёсати давлатӣ оид ба ҳифз ва таъмини ҳуқуқи манфиатҳои зан ва оила, муҳайё сохтани шароитҳои баробар барои амалӣ гардидани ҳуқуқи манфиатҳои онҳо ва ба даст овардани баробарии гендерӣ, васеъ намудани доираи иштироки занҳо дар ҳалли вазифаҳои иҷтимоии иқтисодӣ, идораи корҳои давлатию ҷамъиятиро ба анҷом мерасонад. Худи далели таъсиси ҷунин кумита тасдиқ кард, ки зарурати таҳияи сиёсат дар робита ба занон ҳамчун як шохҳои мустақили идоракунии давлатӣ дар сатҳи сохторҳои қудратӣ эътироф карда шавад.

Монеаҳо дар фаъолгардии нақши занон дар ҷомеа бештар бо масъалаи муносибат ба зан зоҳир мегардад. Қолабҳои мавҷудаи

асримӣнагӣ дар афкори баъзе одамон нисбати нақши зан дар ҷомеа ва ба зан ҳамчун ашё муносибат намуда, ҳукуку манфиатҳои ӯро дар назар нагирифтани ва надодани имконият ба рушди минбаъдаи зан монеахоро дар раванди ғайриқонунӣ онҳо ба миён меорад. Бояд қайд намуд, ки дар тафаккури баъзе одамон, махсусан мардон ҳамин гуна муносибат вучуд дорад. Бештари занҳо побанди муносибатҳои дағали оилавӣ мегарданд. Онҳо худашон чунин муносибатро барои хотири нигоҳдории оила интихоб мекунанд. Барои баъзе занҳо чунин муносибат маъқул аст, зеро онҳо вазифаи худро ҳамчун қадбонуи хона ва нигоҳбони фарзандон дониста, барои ғайриқонунӣ мустақилу тақмили касбу кор ҳавасманд нестанд. Аз тарафи дигар, мардҳо барои ташаккули ғайриқонунӣ меҳнатии занон монеа мешаванд. Баъзан, мавҷудияти чунин монеаҳо дар оила ба муноқишаҳои оилавӣ мегардад ва барои истифодаи зӯрварӣ дар оила замина мешавад.

Оморҳои расмӣ нишон медиҳанд, ки ҳоло ҳам дар миқёси кишвар зӯрварӣ, ҳамчун падидаи номатлуб ҷой дорад. Тибқи иттилооти Суди Олии кишвар дар шашмоҳаи аввали соли 2023 дар кишвар 21 ҳазору 334 парвандаҳои оилавӣ баррасӣ гардидааст, ки аз он 213 парвандаи зӯрварӣ ва хушунат аст, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 16 адад кам мебошад. Тибқи омили Қумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Тоҷикистон дар соли 2023 дар маҷмуъ 3058 ҳолати хушунат нисбати занон ба қайд гирифта шудааст, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 339 ҳолат кам мебошад. Соли 2023 76 ҳазору 444 ақди никоҳ ба қайд гирифта шуда, шумораи бекоршавии ақди никоҳ нисбат ба соли гузашта 3 ҳазору 578 ҳолат кам гардидааст. Теъдоди занони аз бекор шудани ақди никоҳ 10 ҳазору 985 нафарро ташкил медиҳад, ки нисбат ба ҳамин давраи соли 2022 5 ҳазору 327 нафар кам мебошад [74].

Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун роҳбари Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъсис ва таҳкими сиёсати гендерӣ таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намудааст. Барои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сиёсати гендерӣ аҳамиятнок мебошад, гувоҳи ин он ҳолате, мебошад, ки дар ҳар як суҳанронии худ ин масъаларо ироа менамояд. Ҳамин тавр, дар анҷумани иттиҳодияҳои занон қайд намуданд: «Имрӯзҳо дар ҷомеаи мо нақш ва мавқеи занон бағоят назаррас аст. Ҳамагуна масоили аҳамияти иҷтимоӣ-сиёсӣ дошта, ки мо даст назанем, ҳалли он бидуни иштироки ғайриқонунӣ занон, бидуни назардошти андеша ва пешниҳоди онҳо аз имкон дур аст» [29, с.7].

Масъалаҳои асосие, ки дар татбиқи сиёсати гендерӣ мавҷуданд, ба омилҳои зерин вобаста мебошанд. Пеш аз ҳама камбудҳои бо паст будани сатҳи таълимоти гендерӣ, алоқаманд мебошад. Мавриди зикр аст, ки фазои иттилоотие, ки барои ҳама гуна иттилоот кушода мебошад (аз ҷумла, таълимоти гендерӣ) он на танҳо қодир аст, ки қолабҳои кӯҳнаро аз байн барад, балки барои ташаккули қолабҳои нав монеа шуда, ба занон имкон намедиҳад, ки мавқеи иҷтимоӣ сиёсии худро

мустакилона ташаккул диҳанд. Баъдан, бояд татбиқи усули ҳамгирошудаи гендерӣ дар сатҳи давлатӣ ба роҳ монда шавад. Ин маънои таъмини баробарии ишғоли вазифаҳо дар сатҳҳои гуногуни хизмати давлатӣ ва маъмурӣ мебошад, ки наҷандон ғайриқонунии занҳоро ошкор мекунад. Ин мушкил дар Тоҷикистон ба хоҳишҳои занҳое иртибот дорад, ки бештар аз қорҳои ҷамъиятӣ ё мақомҳои раҳбарӣ дур монда, масъулияти худро дар оила мебинанд ва муътақиданд, ки нисбат ба қор нест. Албатта, аксари мардон чунин ақида доранд. Ҳангоми издивоҷ бархе аз қонун ба хоҳири ҳифзи оилаи худ ихтиёран аз идомаи таҳсил ва қор даст мекашанд.

Ҳамзамон баъд аз оғози ислоҳоти маъмурӣ нақши сохторҳое, ки барои ғайриқонунии механизми миллии барҳам додани ҳама шаклҳои таъйин нисбат ба қонун масъуланд, ба таври зарури рушд наёфтаанд. Дар Тоҷикистон принсипи баробарқонунии мардон ва қонун дар санадҳои меъёрий муқаррар қарда шудааст, ки мушкилот дар татбиқи амалии ин принсип аст, зеро дар қонунгузориҳои миллии механизми таъмини татбиқи он вучуд надорад. Ҳамзамон ба андешаи мо таъсис додани як қатор сохторҳои сиёсӣ зарур аст, аз ҷумла дар сатҳи Президент (Комиссия оид ба қонун) ва ҳам дар сатҳи Ҳукумат (Комиссия оид ба бештар намудани вазъи қонун дар Ҷумҳурии Тоҷикистон). Инчунин таъсис додани Комиссияи оид ба қорҳои қонунҳои назди Ҳукумат оид ба экспертизаи гендерӣ зарур аст.

Масъалаи нобаробарии гендериро метавон тавассути системаи тадбирҳои мутақобила, ки ба тағйир додани фарҳанг ва шуури аҳоли, тавассути интиқоли ҳуқуқ ва манфиатҳои қонун, ки дар қонунҳо қаролат дода шудаанд ба соҳаи сиёсати воқеӣ ҳал намудан мумкин аст. Омилҳои асосии тағйирот дар ин самт инҳо мебошанд: қорӣ намудани таҳсилоти гендерӣ, ғайриқонун намудани ҳаракати қонун дар шароити дастгирии ҷамъиятӣ ва давлатӣ, ислоҳоти таҷрибаи ҳаррӯзаи гендерӣ тавассути ВАО, аз ҷумла Интернет. Ангезаи таълимоти гендерӣ тавассути механизмҳои номбаршуда тадриҷан оғозии ҷомеа дар бораи он ки ҳалли як қатор мушкилоти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ бо ғайриқонунии сиёсии қонун имконпазир аст.

Барои расидан ба баробарии воқеии қонун ва мардон дар сатҳҳои ҷаҳонӣ ва маҳаллӣ муҳим аст, ки иштироки ғайриқонунии қонун дар механизмҳои қабули қарорҳо таъмин қарда шавад. Ҳамзамон, аз байн бурдани стереотипҳои манфии гендерӣ зарур мебошад, то ки қонун имкониятҳои баробар дар сиёсат, иқтисод ва ҷомеа дошта бошанд. Барои ноил шудан ба ҳадафи баробарии гендерӣ танҳо тағйир додани қонунгузори қарола нест. Татбиқи самаранокӣ чунин қонунҳо, барномаҳо ва стратегияҳо зарур аст. Воқеан ба баробарии иҷтимоии байни мардон ва қонун боварӣ ва пойдор будани ин баробарӣ баҳри мустаҳкам қардани мавқеи қонуну духтарон дар шуури мардум зарур аст. Дар ин самт таҳлили ғайриқонунии сохторҳои давлатӣ, баҳши хусусии қавӣ, созмонҳои муассири ғайриҳукуматӣ ва вазоити ахбори оммаи ғайриқонун зарур аст.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқот

1. Дар замони муосир муносибатҳои гендерӣ дар ҷомеа бештар бо таъсиррасонии сиёсати давлатӣ танзим мешаванд, зеро нобаробарии гендерӣ қисми ҷудонашавандаи нобаробарии иҷтимоӣ дар тӯли таърихи сабтшудаи башарият ҳисобида мешавад. Сабаби ба масъалаи таҳқиқи сиёсӣ ворид гаштани муносибатҳои гендерӣ талаботи инкишофи ҷомеа мебошад, ки бештар бо ҳифзи манфиатҳои озодиҳоҳои занон алоқаманд аст. Мавҷуд будани баҳсу мунозираҳо дар ҷомеа вобаста дар муҳолифат қарор доштани манфиатҳои занону мардон, мавҷуд будани мушкилоти нобаробарии гендерӣ ҳокимиятҳои кишварҳои гуногунро ворид сохт, ки ба масъала назари дигар намоянд. Бояд иқрор шуд, ки зан на ҳамеша ба сифати субъекти асосии муносибатҳои ҷамъиятӣ эътироф гардида буд, ба он аз ибтидо мавқеи пас аз мардро ва баъзан умуман ҳамчун шахси комилҳуқуқи ҷомеа ҳисобида намешуд. Бо ташаккули муносибатҳои навини ҷамъиятӣ ва тағйир ёфтани мавқеи зан, ӯ ба муборизи таъмини ҳуқуқи озодиҳои худ гардид. Дар зери ливои ҳаракати феминистӣ зан тавонист, ки барои эътирофи мақоми худ дар ҷомеа мубориза барад ва баробарии иҷтимоиро дар фаҳми ҷинсҳо муайян созанд [1-М].

2. Дар замони муосир масъалаи баробарии гендерӣ ва татбиқи он дар низоми идоракунии давлатӣ яке аз масъалаҳои мубрами таҳқиқи илмҳои ҷомеашиносӣ, аз он ҷумла илмҳои сиёсӣ ба шумор меравад, зеро бо баробари рӯй овардан ба низоми идоракунии пешқадам ва таҳкими режими демократӣ бештари кишварҳо бо ин масъалаи рӯзмарра ва хело ҳасоси ҳаёти иҷтимоиву сиёсӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Муносибатҳои гендерӣ дар сиёсати давлатӣ бештар бо тавсифи ду мафҳум: «сиёсати гендерӣ» ва «сиёсати ба даст овардани ҳуқуқи имкониятҳои баробар» (дар таҷрибаи кишварҳои ғарбӣ) амалӣ мешаванд. Сиёсати гендерӣ қисми ҷудонашавандаи сиёсати давлатӣ буда, дар навбати худ ҳамчун дастури асосии фаъолияти мақомоти давлатӣ, ҳамчун салоҳияти мақомоти ҳокимияти иҷроия оид ба масъалаҳои баробарии гендерӣ, танзими фаъолияти шаҳрвандон тибқи қонунҳо ва урфу одатҳои иҷтимоӣ баромад мекунад [4-М].

3. Сиёсати давлатӣ барои таъмини инкишофи босубот ва пешрафтаи ҷомеа нигаронида шудааст. Аз ин рӯ, масъалаи татбиқи сиёсати давлатӣ дар самти таъмини муносибатҳои иҷтимоӣ бештар бо масъалаҳои миллӣ, динӣ, таъмини суботи сиёсӣ, ташаккули соҳаи сиёсати иҷтимоӣ, рушди иқтисодӣ, баробарии гендерӣ ва ғайра алоқаманд мебошад. Замоне, ки дар ҷомеа баробарии гендерӣ таъмин мешавад, самти фаъолияти давлатӣ дар соҳаи сиёсати иҷтимоӣ афзалият пайдо мекунад. Сиёсати иҷтимоӣ маҷмуи чорабиниҳое, мебошад, ки баҳри баланд бардоштани дараҷа ва сифати зиндагии аҳоли равона гардидааст. Онро ҳамчун фаъолияти давлат оид ба идоранамоии инкишофи соҳаи иҷтимоии ҷомеа муайян мекунад, ки бо мақсади қаноатманд намудани манфиатҳои талаботҳои

шахрвандон равона гардидааст. Муносибати гендерӣ дар сиёсати иҷтимоӣ ба муайян, танқид ва рафъи механизмҳои таъсиррасонии иҷтимоӣ нигаронида шудааст, ки ба воситаи барномаҳо ва чорабиниҳои сиёсии таҳкимбахш ё такрористехсолкунандаи баробарии гендерӣ муайян мегардад. Баробарии гендерӣ ҳамчун баробарии ҷинсҳо инкониёти таъмини баробарии зану мардро дорад. [2-М].

4. Бояд иқрор шуд, ки аввалин концепсияҳои назариявӣ оид ба мавқеи зан ва баланд бардоштани нақши иҷтимоии ӯ дар афкори мутафаккирони Замони Эҳё, Замони Маорифпарварӣ инъикос ёфтанд ва дар раванди ташаккули муборизаҳои сиёсӣ мукамал гардида, талаби шинохти худро дар сиёсати давлатӣ доштанд. Назарияҳои дигаре, ки оид ба таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои занон нисбати мардон ё аслан гӯем баробарии гендерӣ андеша гирд оварда буданд ва мақсади ҳифзи онро доштанд, санадҳои меъёриву ҳуқуқие, буданд, ки дар Англия, ИМА, Фаронса ва баъдан дар давлатҳои дигари дунё қабул гардиданд. Бо сабабҳои гуногун принсипи эълони баробарӣ дар ибтидои эълон гаштанаш ба масъалаи гендерӣ таваҷҷуҳашро начандон амалӣ намуд. Асри ХХ замони нуфузи феминизм ва раванди ниҳодкунории он гардид. Дар ин арса бо таъсири либераликунории сиёсати ҷаҳонӣ ва таъсиррасонии он ба кишварҳои миллӣ баробарии гендерӣ ба ғоидаи ҷинсе, ки дар ҳолати беҳуқуқиву беадолатӣ қарор дошт, ҳал гардид. Замони муосир ба масъалаи мазкур симои дигар бахшид, занҳои зиёд соҳибмаълумот шуданд, дар роҳбарияти идораи давлатӣ қарор гирифтанд. Лекин имрӯз масъалаҳои дигаре байни маълумсозӣ ва шинохти ҷинсҳо пайдо шуданд, ки талаби дигар сохтани меъёрҳои қонунро доранд ва меҳонанд ба масъалаи ҷинсҳо ва баробарии гендерӣ монеаҳои навро зам кунанд [3-М].

5. Ба сиёсат ҷалб намудани занони тоҷик асоси иштироки онҳоро дар раванди демократикунонии тамоми ҳаёти ҷомеа таъмин намуд. Баробарии гендерӣ ва масоили бахши ҳуқуқҳои зан дар Тоҷикистон дар раванди тӯлонӣ ташаккул ёфт ва мукамал гардид. Албатта, таърих гувоҳ аст, ки занони тоҷик дар роҳи мубориза баҳри озодӣ, таъмини ҳуқуқҳои худ бо мафкураи асримиёнагӣ ва хурофотии баъзе қисматҳои ҷомеа дар набард қарор доштанд. Кӯшиш таъсиси ҷомеаи мутамаддин ва бунёди кишвари обод мақсади занони зиёди тоҷикистониро ифода мекунад, ки дар раванди таърих ва инкишофи муосири кишвар дар ғайриҷаҳонӣ ҳамаҷонибаи онҳо амалан татбиқ шуданд [2-М].

6. Сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон ба ҳуққи ниҳодии худ ворид гардид, зеро он ба қисмати таркибии ғайриҷаҳонӣ давлатӣ мубаддал шуд. Дар замони шуравӣ мавқеи зан-роҳбар, зан-модар, зан-коргар, зан-деҳқон ва ғайра мақоми бунёдкори ҷомеаи сотсиалистиро доштанд. Ин гуна муносибат ҳамчун самти барномаи Ҳизби коммунистӣ баромад намуда, ба дастовардҳои зиёд ноил шуд, агарчи камбудҳои зиёдро дошт. Имрӯз сиёсати гендерии Тоҷикистон ҳамчун категорияи сиёсӣ, ки

воқеияти сиёсати муосирро инъикос мекунад ва ҳамчун самти мустақили сиёсати давлатӣ доништа мешавад. Сиёсати гендерии пешгирифтаи Пешвои миллат, пеш аз ҳама дар таҳияи ғояҳои стратегӣ ва муосири дорои хусусияти концептуалӣ, ки ба ҳамоҳангсозии амалҳои сохторҳои гуногуни ҳукумат нигаронида шудааст, ифода ёфта барои ба амал баровардани роҳҳои асосии рушди сиёсати гендерӣ равона гардидааст. Паёмҳои солони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба вазъи сиёсати гендерӣ як воситаи пешбари сиёсати президентӣ буда, «стратегияи миллий», «доктринаи давлатӣ» дар ин самт мебошад. Онҳо инчунин ҳам барои мақомоти давлатӣ ва ҳам барои шахсони мансабдори он ва ҳам барои ҷомеа ва бахусус барои ҳар як шахс нақши ҳуҷҷати роҳнамоӣ мебошанд [3-М].

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Дар натиҷаи таҳқиқи масъалаҳои баробарии гендерӣ ва хусусиятҳои татбиқи сиёсати гендерӣ хулосабарориҳои илмиро бо чунин тавсияҳои ҳосияти амалидошта пешниҳод менамоем:

1. Баҳри ноил шудан ба баробарии мардон ва занон дар сатҳҳои ҷаҳонӣ ва маҳаллӣ таъмин намудани иштироки занон дар механизмҳои қабули қарорҳо ва аз байн бурдани стереотипҳои умумии манфӣ дар масъалаҳои гендерӣ зарур аст. Барои ноил шудан ба ҳадафи баробарии гендерӣ танҳо тағйир додани қонунгузорӣ кифоя нест. Татбиқи самараноки чунин қонунҳо, барномаҳо ва стратегияҳо зарур аст. Воқеан ба баробарии иҷтимоии байни мардон ва занон боварӣ намудан ва пойдор сохтани ин баробарӣ баҳри мустаҳкам кардани мавқеи занону духтарон дар шуури мардум зарур аст. Дар ин самт сохторҳои расмӣ давлатӣ, баҳши хусусии қавӣ, созмонҳои муассири ғайриҳукуматӣ ва васоити ахбори оммаи ғаёл зарур аст;

2. Пешниҳод менамоем, ки дар доираи истилоҳӣ «сиёсати гендерӣ» ғаёлияти мақсадноки мақомоти давлатӣ, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ оид ба ҳалли мушкилоти гендерӣ (таҳияи механизмҳои таъмини принципи баробарии гендерӣ ва аз байн бурдани ҳама шаклҳои таъйиз) ва эҷоди технологияҳои татбиқи онҳо нигаронида шудааст, ғаҳмида шавад. Муҳимтарин омилҳои татбиқи сиёсати самарабахши гендерӣ аз сиёсати гендерӣ, сатҳи рушди институтҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ таъмини меъёрҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ дар ин самт, ташаккули афкори ҷомеа ва ғаёра вобаста аст.

3. Механизми мубориза бар зидди зӯроварии гендерӣ маҷмуи унсурҳои ба ҳам алоқаманд мебошанд, ки сохтори онро ташкил медиҳанд ва аз ҷиҳати функционалӣ барои ноил шудан ба ҳадафи асосӣ – бартараф намудани шаклҳои гуногуни зӯроварӣ, ошкор ва қатъ намудани зухуроти он дар тамоми соҳаҳои ғаёлияти инсон, барқарор намудани манфиатҳои қонунӣ ва манфиатҳои шахсоне, ки ба зӯроварӣ дучор шудаанд ва бартараф намудани оқибатҳои он равона гардиданд.

Пешниҳод карда мешавад, ки дар самти мубориза бо зӯроварии гендерӣ «Нақшаи миллии амал оид ба мубориза бо зӯроварии гендерӣ» қабул карда шавад ва дар он салоҳияти сохторҳои гуногуни масъули ин самт ба таври возеҳ муайян карда шаванд.

4. Тавре амалия нишон медиҳад бо вучуди мавҷудиятҳои ҳама сиёсатҳо, ки ба рушди соҳаи таълим нигаронида шудаанд, духтароне ки мактаби миёнаро хатм мекунанд, аксаран ба мактабҳои олӣ дохил намешаванд. Ин вазъ нишон медиҳад, ки мизони матлуби таҳсили занон дар Тоҷикистон то ҳол ба даст наомадааст. Агар ҷойгоҳи занро дар сиёсат ба назар гирем, имрӯз занон имкон доранд дар ҳама бахшҳои сиёсат ҷаҳол бошанд. Аммо маълум аст, ки ин намояндагӣ дар муқоиса бо сиёсатмадорони мард дар сатҳи хеле пасти ширкат қарор дорад. Аммо ҳангоми нигоҳ ба сатҳи намояндагии занон дар парлумони кишвар бояд ибраз намуд, ки сатҳи иштироки онҳо давра ба давра афзоиш меёбад, ки ин самарай хуб аст;

5. Соҳае, ки бузургтарин ва намоёнтарини пешрафт дар самти таъмини сиёсати гендериро соҳиб аст, соҳаи сиёсӣ аст. Ба таври мутаносиб дар давраи истиқлолият ҷалби занон ба ҳаёти сиёсӣ тақрибан панҷ баробар афзуд. Аммо то ҳол Тоҷикистон дар қатори кишварҳои пешрафта нест. Дар соҳаи маориф, хизматрасонии бонкӣ, соҳаи тандурустӣ ва ғайра иштироки занҳо дида мешавад. Дар ин қомебиҳо бештар ҳисси заноне, ки маълумоти олӣ доранд низ назаррас мебошад. Бо баробарии ин дар ҳаёти ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон афзоиши омилҳои манфӣ, бахусус хушунат нисбати занон мушоҳида мешавад, сиёсати давлатӣ барои бартарафкунии он кӯшишҳо дорад. Дар ин ҷода сатҳи маърифатнокии ҷомеа ва махсусан маърифатнокии ҳуқуқӣ бояд бардошта шавад;

6. Тибқи гузориши ҷаҳонии вазъи кишварҳои ҷаҳон аз рӯи тафовути гендерӣ ошкор мегардад, ки баробарии гендерӣ дар на ҳамаи кишварҳои ҷаҳон ҷой дорад. Бар асоси ин гузориш, Тоҷикистон дар қиёс бо кишварҳои дигари ҷаҳон дар мобайни ин феҳрист қарор дорад. Бинобар ин зарурати таҳқиқи минбаъдаи сиёсатҳо ва таҷрибаҳои муассир дар ин замина, ҷонибдорӣ ва истифодаи доимии дастовардҳои дигар кишварҳо дар самти баробарии гендерӣ, мусоидат ба қиёси норасоии гендерӣ ва таъмини баробарии гендерӣ зарур аст;

7. Иштироки занон дар муқоиса бо мардон, дар маърақаҳои сиёсӣ ҷаҳол нест, ки ин боиси бартарияти нақши мардон дар мақомоти олии ҳокимият мегардад. Дар хизмати давлатӣ дар вазифаҳои роҳбарикунанда занҳо ақаллиятро ташкил медиҳанд. Ба назари мо, ин номутаносибӣ ба самаранокӣ ҷаҳолияти мақомоти давлатӣ таъсири манфӣ мерасонад. Баҳри ҳалли ин мушкилот зарур аст, ки барои занҳо квота муқаррар карда шавад;

8. Татбиқи унсурҳои баробарии гендерӣ набояд ҳамчун нусхабардории таҷрибаи ғарбӣ, балки дар асоси шароити мушаххаси таърихӣ рушди Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ сурат гирад. Аз

ин рӯ, раванди ташкил ва татбиқи сиёсати гендерии давлатӣ бо истифодаи таҷрибаи мусбати гузаштаи мо, асосҳои фарҳанги миллӣ, арзишҳои сиёсии ташаккулёфтаи замони истиқлол бояд сурат гирад, зеро танҳо дар заминаи ба инобат гирифтани омилҳои мазкур таъмини институтсионалии баробарии гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имконпазир мегардад.

ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Баъзе масъалаҳои таҳқиқоти гендерӣ дар илмҳои сиёсӣ [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2024, №3. – С. 134-138.

[2-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Дурнамои рушди сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Маҷалаи идоракунии давлатӣ. – Душанбе, 2024, № 4/1 (66). – С. 283-293. ISSN 2664-0651.

[3-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Оид ба таърихи ташаккули сиёсати гендерӣ [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Маркази тадқиқоти стратегияи назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – №1 (88) Душанбе, 2023. – 160-168.

[4-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Сиёсати давлатӣ ва танзими муносибатҳои гендерӣ дар Тоҷикистони муосир [Матн] / Н.С. Муродова, Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2024, №3. – С. 134-138.

II. Маърӯзаҳо дар конференсҳои илмии ҷумҳуриявӣ:

[5-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Вазъи имрӯзаи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Қонуни танзим – омили рушди мафкураи миллӣ: маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (шаҳри Душанбе, 06 июни соли 2024) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор А.Ғ. Холиқзода. – Душанбе: Балоғат, 2024. – С. 248-256. (264 с).

[6-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Терроризими глобалӣ ҳамчун таҳдид ба суботи низоми ҷаҳонӣ [Матн] / Ҳифзи истиқлоли давлатӣ дар раванди тадидҳои ҷаҳони муосир: асосҳои ҳуқуқи миллӣ ва байналмилалӣ: маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ (6-уми сентябри соли 2024) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент И.З. Саъдиев. – Душанбе: Аршам, 2024. – С. 62-68 (208 с).

[7-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Асосҳои ҳуқуқии татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ назариявӣ дар мавзӯи “Таҳлили омилҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии

рушди ҷомеаи пасошуравии Тоҷикистон” (ш. Душанбе. 29-уми апрели 2025) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ. – Душанбе, 2025. – С. 375-380.

ДАНГАРИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 32.001(575.3)

ББК: 66(2Р)

Дж - 40

На правах рукописи

ДЖАББОРИ НАСИБА ДЖАББОР

**СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ
ГЕНДЕРНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФАРАТ

**диссертации на соискание ученой степени кандидата политических
наук по специальности 23.00.02 – политические институты, процессы и
технологии**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертация выполнена на кафедре гуманитарных дисциплин
Дангаринского государственного университета

Научный руководитель:	Муродова Нигина Сулаймоновна – доктор политических наук, доцент, заведующая кафедрой политологии Таджикского национального университета
Официальные оппоненты:	Усмонова Зулайхо Миразизовна – доктор философских наук, старший научный сотрудник отдела онтологии, эпистемологии и логики Института философии, политологии и права имени Баховаддинова НАНТ Расулзода Рухсора – кандидат политических наук, и.о. старшего преподавателя кафедры политологии и связей с общественностью Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан
Ведущая организация:	Кулябский государственный университет им. А.Рудаки

Защита диссертации состоится в 15 ноября 2025 в «10:00» часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-079 при Институте философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана (734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки, 33).

С диссертацией можно ознакомиться на официальном сайте Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова НАНТ www.ifpranrt.tj и в научной библиотеке имени Индиры Ганди Национальной академии наук Таджикистана по адресу 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки, 33.

Автореферат разослан «___» _____ 2025 г.

Ученый секретарь

диссертационного совета,
кандидат политическтх наук
E-mail: sanginov1953@mail.ru
Тел.: 992 918 684060.

Сангинов Н.Н.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Провозглашение гендерного равенства является основным условием развития демократического государства и гражданского общества, поскольку равенство людей является основным источником формирования эффективных социальных отношений. Одним из видов социального равенства является гендерное равенство, которое направлено на обеспечение равных возможностей женщин и мужчин во всех сферах жизни. Несмотря на все усилия государства, обеспечение гендерного равенства является сложной задачей, как отметил генеральный секретарь ООН Антониу Гутерриш: «Человечеству потребуется около 300 лет, чтобы достичь полного гендерного равенства» [70]. Исходя из этого актуальной остается проблема ликвидации гендерного неравенства, которое является общечеловеческой социальной проблемой, и требует полного решения во всем мировом сообществе. В большинстве стран мира в сфере образования, в отношении к собственности, в супружеских отношениях, участия в политической жизни и в других сферах жизни в отличие от мужчин, женщины находятся в подчиненном положении.

Поэтому все больше стран мира стремятся к формированию демократических и прогрессивных отношений в социальной сфере, особенно в реализации гендерных отношений – гендерного равенства и обеспечению равных возможностей в осуществлении прав и свобод граждан независимо от пола. В процессе политической трансформации Таджикистан вошел на международную арену как независимая демократическая страна и считал своим долгом применять в своей политической системе определенные нормы управления, которые были обнародованы в соответствии с мировыми принципами. Наряду с утверждением свободного и независимого, светского и модернизированного модели развития, Таджикистан уделял больше внимания реализации социальной политики, а также эффективному осуществлению гендерной политики. Гендерная политика и ее реализация в политической системе современного Таджикистана проводится не для удовлетворения внешнего влияния, требующего реализации демократических ценностей, а в целях обеспечения социального равенства, обеспечения прогрессивной формы государственности, организации управления свободным и открытым обществом и уважения политических и исторических ценностей. В связи с этим исследование данного вопроса связано с определением основных особенностей реализации гендерной политики в Таджикистане. Мы можем условно их объединить со следующими факторами.

Во-первых, особенность реализации гендерной политики в Таджикистане связана с тем, что, она является восточной страной. Традиционно на Западе зарождалась и развивалась открытая политическая борьба за права женщин, и закрепилось в институциональной форме. Для восточных стран, особенно стран исламского Востока, гендерное равенство в сфере социальных

отношений было практически незаметным. Особенность равного признания прав женщины с правами мужчины не имело большое значение с социальной точки зрения. Ведь традиционно женщина занимала второстепенное место в системе социальных отношений. Поэтому, с одной стороны, если в современном Таджикистане при совершенствовании отношений на пути обеспечения равноправия мужчин и женщин особенностью реализации гендерной политики является учет восточного расположения страны, то, с другой стороны, необходимость изучения этого фактора с научной точки зрения становится особенно актуальной.

Во вторых, проблема исследования гендерной политики связана с другой особенностью реализации государственной политики в области гендерного равенства – менталитетом, массовым мышлением и отношением к женщине, которые ранее присутствовали в историческом развитии и политическом процессе. Существующие стереотипы о женщине, рассматривающие её единственной обязанностью воспитание детей и ведение домашнего хозяйства, стали барьером для реализации её прав. Именно при сравнении различных исторических процессов развития таджикского народа с достижениями периода независимости возникает возможность теоретического и практического анализа проблемы. Государственная гендерная политика привела к подавлению стереотипов в отношении женщин и пересмотру отношения к ним в процессе формирования современной политической системы, которая, по воле и неволе, является результатом реализации гендерной политики.

В-третьих, реализация гендерной политики в Таджикистане связана с процессом модернизации общества, формированием прогрессивных отношений и стремлением занять место среди передовых стран мира. Признанный мировым сообществом суверенный, демократический и светский Таджикистан ставит своей конечной целью быть на переднем пьедестале развития, и исходя из этого, он становится наиболее активным субъектом международных отношений. Актуальность исследования данной темы обусловлена анализом реализации гендерной политики в стране и её практическими результатами.

В-четвертых, еще одной особенностью реализации гендерной политики в Таджикистане является разнообразие направлений её реализации. Регулирование гендерных отношений выступает важным инструментом государственной политики, особенно в области социальной политики по обеспечению гендерного равенства. Эти отношения проявляются в различных сферах общественной жизни, таких как семья, школа, производство и рынок, что находит своё реальное применение в рамках государственной гендерной политики. В этом контексте исследование формирования, развития и результатов гендерной политики в период независимости Таджикистана становится особенно актуальным.

В-пятых, выяснение состояния гендерной политики и определение перспектив её развития являются одними из особенностей реализации

гендерной политики в Таджикистане, которые в значительной степени обусловлены прогнозированием гендерных отношений. Реализация гендерной политики не ограничивается определённым этапом; её продолжение обосновывается перспективным развитием. Процесс реализации гендерной политики представляет собой непрерывную последовательность, где каждая стадия является продолжением предыдущей и переходит с одного уровня формирования на другой. Перспективы развития прогнозируются на основе анализа и исследования реального состояния и эффективного применения гендерной политики, поэтому она нуждается в постоянном исследовании. Тенденции дальнейшего развития современного Таджикистана в области реализации гендерной политики связаны с обеспечением устойчивого формирования гендерного равенства, повышением статуса и роли женщины в обществе, а также устранением глобальных угроз, особенно гендерных, которые формируют теоретическую и научную базу для её исследования. В итоге всё это составляет важную основу для дальнейшей реализации гендерной политики, которая может осуществляться без препятствий и прозрачно.

Следующие обстоятельства актуализируют избранную тему исследования:

- Таджикистан находится в процессе формирования демократических и светских отношений и возможности самостоятельного определения направлений гендерной политики в сфере реализации внутренней и внешней политики страны;

- путем укрепления гендерных отношений, реализации гендерного равенства и его правового и административного регулирования, включая устранение стереотипов, создание равных возможностей развития для мужчин и женщин, обеспечение трудовой деятельности и социальных льгот и др.;

- изменение гендерных отношений в современном обществе доказывает необходимость государственной политики по обеспечению гендерного равенства, а ее исследование в политической науке больше имеет практическое значение;

- с приобретением гендерных отношений практического внимания, возникает необходимость исследования процесса обеспечения гендерного равенства на государственном уровне.

Степень разработанности научной темы. В нынешних условиях проблемам гендерной политики посвящены большое количество исследований. Они включают в себя различные направления реализации гендерной политики. Для выяснения более точного определения гендерной политики, этапов ее формирования и развития, факторов, влияющих на ее развитие, и в целом результатов ее эффективной реализации возникает необходимость анализа большого количества научной литературы. Для всестороннего анализа научного материала необходимо провести классификацию по определенным критериям.

Поэтому в зависимости от тематики исследования и классификации трудов авторов разных эпох мы разделили их на несколько групп.

К первой группе относятся произведения мыслителей Запада, связанные с гендерными вопросами, которые чаще всего описываются с точки зрения патриархальной философии. В этом случае проведения серьезного научного анализа невозможно без помощи трудов классиков мировой общественной мысли, таких как Платон [28], Аристотель [16], А. Августин [72], Ф. Аквинский [15], Ж.Ж. Руссо [37], Дж. Локк [25], И. Кант [24] и другие. Конечно, следует признать, что в трудах упомянутых мыслителей было мало мнений по вопросу равенства мужчин и женщин. Они считали женщину олицетворением жизни и продолжателем рода. Например, по Платону, ни одна социальная функция, связанная с управлением общественными делами, не может быть закреплена за женщинами.

В произведениях мыслителей Ж.Ж. Руссо, Дж. Локк, И. Кант наблюдается приоритетность исследования гендерных вопросов и проблемы улучшения их статуса в обществе. Именно, социальные трансформации Нового времени сформировали научную основу феминистских идей. Мэри Уоллстонкрафт (1759-1797) в своей книге «В защиту прав женщин» (1792) высказала свое мнения об обеспечении права женщин на образование, подчеркнув, что образованная женщина может быть хорошей воспитательницей для своих детей и любящей подругой для своего мужа [38]. Политические и правовые взгляды М. Уоллстонкрафт на самом деле являются первым феминистским проектом в истории философской мысли.

Ко второй группе литературы относятся научные труды западных исследователей, связанные с формированием гендерных отношений и феминизмом, развитие которых соответствует современной эпохе. В связи с этим в своих трудах С. Бовуар [17], Р. Коннелл [76], В. Брайсон [18], Л. Таттл [77], М. Фуко [56], С. Уолби [78] и другие авторы придают большое значение тому, чтобы предложить новые подходы к рассмотрению гендера как процесса, результата и средства легализации дифференциации в обществе.

Л. Таттл в работе «Энциклопедии феминизма» разработал форму типологизации гендерных проблем и классифицировал социальное равноправие женщин в области современной зарубежной научной литературы.

К третьей группы литературы относятся произведения русских ученых, таких как Е.Е. Агафонова [59], Е.В. Ануфриева [60], Г.А. Еленикова [61], М.Р. Калинина [63], Т.И. Колмакова [65], Т.А. Ладыкина [66], О.А. Воронина [20] и другие, которые провели интересные исследования по различным вопросам, которые связаны с теоретическими и методологическими проблемами феминизма.

В настоящее время российские ученые С. Айвазова [13], Е. Кочкина [49], М. Кириченко [49], Е. Мезенцева [50], Г.Г. Силласте [52], Н. Шведова [45] и другие активно проводят междисциплинарные исследования,

используя методологические основы гендерного подхода в русле тех достижений, которые присутствуют в мировой практике.

В исследовании женской проблематики особое место занимает монография О. Хасбулатовой «Российская гендерная политика в XX столетии: мифы и реальность», где основное внимание автор уделял исследованию идеологических основ гендерной политики [39, с. 372].

К четвертой группе научной литературы относятся работы современных отечественных исследователей по вопросам политических изменений современного Таджикистана и регулирования отношений гендерной политики в Таджикистане. Исходя из этого, научная литература объединяется в две группы. К первой группе относятся научные труды таких авторов, как М.А. Акмаловой [14], Г.Н. Зокирова [22, 23], А.Н. Мухаммада [26, 27], Ш. Шоисматуллоева [46], М.У. Хидирзоды [40], А.Г. Холикзаде [41, 42, 43], С.С. Ятимова [47, 48] которые в основном посвящены вопросам политического развития Республики Таджикистан, формирования демократической и правовой политической системы, а также сферам формирования государственной политики, укрепления и совершенствования процесса независимости в стране, методам реализации государственного управления, созданию политических институтов и укреплению гражданского общества.

Таджикский ученый С.С. Ятимов в своих трудах обратил внимание на различные направления укрепления и защиты национальных интересов, в том числе на просвещение, науку и безопасность, идеологию и национальную идею, образование, культуру и их роль в защите и укреплении национальной безопасности. В этом процессе автор уделяет особый интерес статусу и роли политического лидера.

М.У. Хидирзода исследовала институт лидерства и роли лидера в системе управления, провела социально-политический анализ аспектов формирования власти, выявляла роль института лидерства в трансформирующем обществе и т.д.

Вторая группа включает в себя работы исследователей, которые в своих работах рассматривали некоторые аспекты гендерных вопросов, в том числе формирование самостоятельной общественной деятельности женщин в процессе историко-политического развития, состояние и условия развития прав, и в процессе реализации гендерной политики утверждение женских социальных привилегий. В этом разделе собраны научные исследования З.М. Усмоновой [54, 55, 71], З.Ш. Юсуповой [57, 58], М.Х. Негматуллоевой [51], В.М. Мирзоевой [67], Г.Х. Мухаббатовой [68], С.Н. Туйчиевой [70] М.Ф. Зикриёевой [21], С. Касымовой [64], В.Р. Исмаиловой [62] и др.

В диссертации сделана попытка научного анализа уникальных теоретических и практических работ Основателя национального мира и единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, которые посвящены реализации гендерной политики [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36].

В то же время в процессе рассмотрения и анализа научной литературы по гендерным вопросам становится очевидным, что исследование гендерной политики в Таджикистане не нашло полного и всестороннего научного подхода в системе таджикской политической науки. Если, с одной стороны, исследование данного вопроса имеет особую актуальность в изучении общественно-политической жизни, то, с другой стороны, необходимость его научного рассмотрения основывается на устранении теоретического и научного пробела в гендерных вопросах.

Связь исследования с программами или научной темой. Диссертация выполнена в соответствии с планом НИР кафедры гуманитарных дисциплин государственного образовательного учреждения «Дангарский государственный университет» по теме «Научно-теоретические основы философских, культурологических и социальных исследований по защите национальных ценностей в условиях глобализации» в 2024-2028 годах.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования – определить основные характеристики и направления реализации гендерной политики в Республике Таджикистан.

Задачи исследования. Для достижения этой цели необходимо выполнить следующие задачи:

- исследование вопросов гендерных отношений и тенденций их развития;
- определение теоретико-методологических основ исследования гендерной политики;
- исследование практических аспектов реализации гендерной политики в современной эпохе;
- определение главных постулатов становления гендерной политики в Таджикистане;
- исследование процесса осуществления гендерной политики и правовых основ ее реализации в Республике Таджикистан;
- выявление институциональной реализации гендерной политики в Таджикистане и определение перспектив ее развития.

Объект исследования – реализация гендерной политики в современном Таджикистане.

Предмет исследования – выявление и обоснование основных особенностей формирования и реализации гендерной политики в политической системе Таджикистана.

Гипотезы исследования. В настоящее время вопрос обеспечения гендерного равенства и регулирования гендерных отношений становится все более доминирующим на национальном и международном уровнях, где страны словно находятся в политической гонке за его осуществления в сфере гендерной политики. Поэтому исследование гендерной политики и ее применение в политической системе является важным и актуальным вопросом, а выявление и обоснование политических аспектов данной

проблемы имеет особое научное и практическое значение. Изучение этого вопроса позволяет определить научно-практические основы реализации гендерной политики, направления ее регулирования и контроля в современном Таджикистане, а также ее фактическое обоснование научными доказательствами.

Теоретические основы исследования составляют исследования ученых прошлого и настоящего, в частности политологов, правоведов, культурологов и социологов национального и международного уровня, которые стали прочной основой для изучения проблемы гендерной политики, ее формирования как системы государственного управления и ее применения в политической системе для обеспечения социального равенства. Также в процессе исследования темы были использованы работы, послания и выступления Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона, а также широкий спектр источников, официальных документов и статистических материалов различных государственных и негосударственных учреждений. Следует также подчеркнуть, что в процессе исследования темы была проанализирована совокупность современных концепции общественных наук, связанных с гендерными вопросами, в том числе теории «феминизма», «гендерного равенства», «гендерной политики» и др.

Методологические основы исследования. В ходе анализа диссертации были использованы методы исследования политических наук, такие как концептуальные, нормативно-ценностный и футурологические, а также аналитические, исторические, системные, структурно-функциональные, сравнительные, коммуникационные методы.

Использование концептуального подхода обосновывает идеи автора на основе научных рассуждений. Нормативно-ценностный подход позволял соискателю последовательно рассмотреть исследовательские вопросы, с позиции существующих норм, регулирующих общественные отношения, этику и право, и получать соответствующий вывод. Футурологический подход помог определить перспективы развития гендерной политики в новых условиях Таджикистана.

С помощью аналитического метода всесторонне рассмотрен процесс формирования и укрепления гендерной политики и роль политической власти в ее реализации, на основе которого были сделаны необходимые выводы. Использование исторического метода в исследовании позволяет обосновать историко-политические особенности формирования феминистских взглядов, вопросов гендерного равенства и гендерной политики в реализации государственной политики в различных странах, в том числе в Таджикистане. Использование структурно-функционального метода позволило определить характер процесса гендерной политики в период независимости и их роль в формировании общественных отношений. На основе применения системного метода комплексно и поэтапно изучается, и анализируется процесс формирования гендерной политики Республики Таджикистан.

Научная новизна исследования. Впервые в данной диссертации проблема гендерной политики в Таджикистане широко рассматривается в рамках исследования политических наук. В ней оценивается роль государственной власти в определении, установлении, формировании и реализации гендерной политики. Были изучены процесс формирования гендерной политики и ее место во внутренней политике и международных отношениях страны и ее значение.

При этом новизна научных исследований обосновывается следующим образом:

- впервые рассмотрены исследования проблем гендерных отношений и тенденции их развития;
- определены теоретико-методологические аспекты исследования гендерной политики, раскрыты понятие, сущность и особенности гендерной политики;
- исследованы практические основы реализации гендерной политики в современную эпоху;
- определены основные предпосылки формирования гендерной политики в Таджикистане с учета исторического развития и формирования гендерных отношений в советские и современные эпохи;
- рассмотрены процесс реализации гендерной политики и правовые основы ее осуществления в Таджикистан, определены формирование ее правовой базы в сферах деятельности государственной политики;
- определена институциональная реализация гендерной политики в Таджикистане и перспективы ее развития.

Положения, выносимые на защиту:

1. Гендерные отношения носят политический характер, так как исторически неравенство на основе гендера всегда было частью социального неравенства. Гендерные отношения начали изучаться с политической точки зрения по причине, существующего противоречивых интересов мужчин и женщин, а также проблем гендерного неравенства. Политические исследования, рассматривают место женщин в обществе и феминизм как политический феномен. В политической науке сфера гендерных исследований считается новым направлением научных исследований. Так как в большинстве случаев этот процесс смешивают с формированием феминистской борьбы, и считается, что гендерная политика больше связана с обеспечением равенства между мужчинами и женщинами, чем с другими вопросами, связанными с полом. Рассмотрение вопроса гендерных исследований и тенденций его развития в политической науке осуществляется с целью выяснения положения женщин в обществе и анализа различных научных концепций. Вопрос о гендере, гендерном равенстве, сферах его формирования, его приемлемости в процессе ускоренной глобализации выступает как важная и определяющая часть политической науки. Он является составным элементом политической и социальной деятельности и связан с вопросами реализации государственной политики.

2. В рамках определения теоретико-методологических аспектов исследования гендерной политики она рассматривается как неотъемлемая часть государственной политики и имеет высокую социально-экономическую значимость. В связи с усложнением отношений в этом направлении, гендерные вопросы стали направлением государственной деятельности. В исследовательской литературе, международных документах, правовых актах различных стран, направленных на обеспечение государством гендерного баланса, используются различные термины, в том числе: «политика в интересах женщин», «политика (государства) в отношении женщин», «политика обеспечения прав женщин» и др. При выявлении случаев ограничения прав мужчин в связи с женским равноправием исследователи использовали более широкие понятия: «политика в пользу равноправия», «государственная политика по достижению равных прав и возможностей», «гендерная политика», «государственная политика по обеспечению равенства между женщинами и мужчинами», «государственная гендерная политика по обеспечению равенства между женщинами и мужчинами», «государственная гендерная политика» и т. д. Хотя эти термины не идентичны, они полностью связаны и взаимозависимы. Однако содержание термина «государственная гендерная политика» и «гендерная политика» несовместимы. Гендерная политика, является более распространённой, должна быть направлена на обеспечение сбалансированного участия мужчин и женщин в принятии решений в различных сферах социальной деятельности. Под термином «гендерная политика» мы предлагаем понимать целенаправленную деятельность государственных органов, институтов гражданского общества и международных организаций, направленную на решение гендерных проблем (разработку механизмов обеспечения принципа гендерного равенства и устранение всех форм дискриминации) и создание технологий их решения. Важными факторами эффективности гендерной политики являются уровень развития государственных и общественных институтов, правовых и социальных норм.

3. Гендерный вопрос в политике имеет свою специфику, которая определяется как национальными культурными и политическими традициями, так и особенностями «различных исторических эпох». В развитии гендерного вопроса в политике можно выделить следующие этапы: дополитический, политический и постполитический. На последнем этапе различия не будут иметь значение, поскольку политическое равенство между мужчинами и женщинами достигается на уровне принятия ключевых решений. Для достижения этого состояния необходимо было выполнение трудовых, идеологических, экономических, организационно-правовых условий. Но мировой опыт показывает, что существует тесная связь между высоким статусом женщин в обществе и их участием в политике. На наш взгляд, в целях повышения роли женщин в органах государственного управления, поддержки социальных и экономических структур в сфере социального

обеспечения, ликвидации дискриминации женщин на правовом и административном уровне, а также устранения негативных стереотипов в психологии общества, необходимо укреплять активное участия женщин в системе государственной и негосударственной деятельности. В этом контексте необходимо исследование теоретических и практических основ реализации гендерной политики, а также выявление особенностей реализации гендерной политики в целом.

4. Изменения правового положения женщин на территории Таджикистана охватывают ряд основных взаимосвязанных периодов: досоветского, советского, постсоветского периодов и периода независимости, эти периоды характеризуют эволюцию положения женщины по отношению к мужчине в таджикском обществе. Определение основных предпосылок формирования гендерной политики в Таджикистане связано, прежде всего с нашей советской историей. Уровень светского влияния на жизнь мусульманок Востока был начальным процессом реализации гендерной политики, который был очень долгим, фрагментированным, со многими социально-идеологическими проблемами. Советская власть провозглашала законное укрепление равноправия женщин с мужчинами во всех сферах деятельности. При этом они, с одной стороны, действительно имели права, а с другой стороны, осуществление этих прав в жизни требовало иного характера. Пропагандистская работа по устранению старых общественных стереотипов, также была в центре внимания тогдашнего руководства страны. Наряду с укреплением и совершенствованием гендерных отношений в советское время было много недостатков. Не все женщины Таджикистана получили среднее и высшее профессиональное образование и были вовлечены в трудовую деятельность. Незнание русского языка, их нахождение под патриархальным влиянием мужчин и, более того, неспособность избавиться от средневекового мышления некоторых людей препятствовали всестороннему осуществлению гендерной политики. Вовлечение таджикских женщин в политику является основой их участия в процессах демократизации всей жизни общества, и оно приобрело особую силу с самого начала независимости страны. Реализация модернизации политической системы должна осуществляться не по образцу западного опыта, а на основе конкретных исторических условий развития Таджикистана в условиях глобализации. Поэтому в процессе формирования и реализации государственной гендерной политики важно использовать позитивный опыт нашего прошлого, как советского, так и традиционного, и сформированные им политические ценности, на основе которых можно будет обеспечить институциональное гендерное равенство в Республике Таджикистан. Гендерная политика осуществлялась посредством квот на представительство женщин в политике посредством назначения их в различные государственные должности.

5. Под государственной гендерной политикой следует понимать деятельность государственных органов, направленную на комплексную

разработку программ и механизмов, систематическую реализацию принципа гендерного равенства и ликвидацию всех форм гендерной дискриминации во всех сферах общественной жизни и деятельности государства. Проблема гендерного равенства относится к реализации равных прав и равных возможностей для обоих полов в одинаковом положении. Неверно игнорировать факты гендерной дискриминации в отношении женщин, особенно когда они присутствуют в общественной практике Таджикистана. В связи с этим любые нейтральные отношения делают анализ гендерной политики по вопросу обеспечения равенства неполным. Реализация гендерной политики и правовые основы ее реализации в Республике Таджикистан рассматривается с позиции изучения многочисленных научных и теоретических материалов и анализа международных и национальных документов. Она основана на конституционных принципах и направлена на благо всех социальных слоев страны. Подобные ситуации отражают нынешнее состояние гендерной политики при поддержке Лидера нации Эмомали Рахмона. Такие как принятие законов и нормативных актов, направленных на поощрение гендерного равенства и защиту прав женщин и девочек (законы, касающиеся домашнего насилия, ранних браков и дискриминации женщин в сфере занятости и образования и т. д.); увеличение представительства женщин в процессах принятия политических решений; поощрение участия женщин в выборах, назначение женщин на государственные должности и установление квот для женщин в парламенте; обеспечение доступа женщин и девочек к образованию и услугам здравоохранения, содействие расширению экономических прав и возможностей женщин и предпринимательства, предоставление им доступа к финансовым ресурсам, обучению и поддержке в открытии и развитии бизнеса, а также повышение осведомленности о гендерном равенстве и защите прав женщин и девочек как важнейших направлениях гендерной политики; присоединение к организациям гражданского общества и международным агентствам, работающим над гендерными вопросами.

6. Гендерная политика прошла через различные типы осуществления политики: патриархальной, патерналистской и либеральной. Новой стратегией достижения гендерного равенства в обществе является эгалитарная политика, основанная на комплексном подходе к проблеме гендерного равенства. В последние годы государство и общество Таджикистана стремятся развиваться в соответствии с демократическими традициями. В демократическом и гуманистическом обществе политические, экономические, социальные и информационные права человека строго защищены. В ней различные социальные группы свободно участвуют в процессе реализации массовой политики, конфликты и споры разрешаются демократическим путем, на основе принципа социального партнерства. Однако, предположение о том, что демократические процессы в стране сами по себе приводят к решению гендерных проблем, ошибочно. Гендер – это новый термин для нашего

общества, поэтому нашему обществу трудно внедрять и усваивать гендерную политику. В годы независимости в Республике Таджикистан сформировалась и развивалась институциональная реализация гендерной политики. Она приобрела свои особенности в связи с географическим положением страны, преодолением стереотипов средневекового мышления, влиянием негативных религиозных и культурных факторов и в процессе реализации основывалась на национальные политические, правовые и социальные ценности.

Теоретическое и практическое значение исследования. Теоретическая значимость исследования отражена в следующем образом: разработка и введение специального курса, связанного с изучением гендерной политики; разработка программы и концепций продвижения гендерной политики; укрепление национального законодательства, направленного на улучшение положения женщин и девочек; использование диссертационных материалов при подготовке текстов речей, выступлений, докладов, научных статей, магистерских, кандидатских и докторских диссертаций.

Практическое значение исследования проявляется в том, что полученные результаты и выводы, представленные автором, способствуют дальнейшему совершенствованию гендерной политики. Материалы диссертации могут быть использованы при разработке учебных программ по политологии, конфликтологии и специальных курсов по гендерной политике.

Степень достоверности результатов исследования. Достоверность данных, использование официальных источников, достаточность объема материалов исследования, обработка результатов исследования и объем публикаций обеспечивают уникальность результатов исследования. Выводы и рекомендации сформулированы на основе научного анализа результатов теоретических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Диссертация соответствует паспорту специальности 23.00.02 – политические институты, процессы и технологии.

Личный вклад соискателя ученой степени. Выбор темы, разработка и всесторонний анализ диссертационного исследования являются результатом многолетней научной деятельности автора. Весь период реализации плана исследовательской работы проходил при непосредственном участии и рекомендациях автора. Выводы и предложения, представленные в диссертации, являются результатом самостоятельного исследования соискателя.

Утверждение (апробация) и внедрения результатов диссертации. Диссертация была обсуждена на заседании кафедры гуманитарных наук государственного образовательного учреждения «Дангарский государственный университет», результаты ее исследования оценены как завершенная научная работа и она была рекомендована к защите на Диссертационный совет.

Публикации по теме диссертации. Результаты и достижения исследования представлены в научных статьях автора, опубликованных в научных журналах и республиканских изданиях. Основные направления исследований нашли свое отражение на республиканских и международных научных конференциях. По теме автор опубликовал 4 научных статей в научных журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан, выступил с докладами на республиканских и международных научно-практических конференциях.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из 181 страниц печатного текста, списка сокращений, введения, трёх глав, включающих 6 параграфов, заключения и списка использованных источников и литературы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении раскрыта актуальность темы диссертационной работы, проанализировано состояние изучения проблемы по исследуемому направлению, отражена связь работы с научными программами, планами и темами, определены цель, задачи, объект, предмет, методы и информационная база исследования, раскрыта научная новизна и практическая ценность полученных результатов, приведена информация об апробации результатов исследования и структуре диссертации, степень достоверности результатов, соответствие диссертации паспорту специальности, личный вклад, апробация результатов, публикации по теме, структура и объем исследования.

В первой главе – **«Теоретические и методологические основы исследования гендерной политики»** рассматриваются вопросы, связанные с изучением гендерных отношений, тенденциями их развития, а также теоретико-методологическими основами гендерной политики. Эта глава состоит из двух подразделов и определяет точку зрения автора по изучаемым вопросам. Большое значение уделяется использованию научно-методологического подхода при исследовании гендерных проблем и гендерной политики.

В первом параграфе первой главы – **«Проблемы исследования гендерных отношений и основные тенденции их развития»** – акцентируется внимание на формировании представлений о гендерных отношениях в трудах мыслителей. В рамках гендерной проблематики были проанализированы идеи западных философов, таких как Платон и Аристотель, а также представителей восточной науки, таких как Сино, Фирдоуси и Унсурулмаолии Кайковус.

На протяжении всей истории государственная политика основывалась на убеждениях и традициях мужского превосходства над женщинами. Женщины не могли найти своего места в политической системе, которая преимущественно функционировала в рамках патриархального строя. В Древней Греции (по мнению Платона и Аристотеля) сформировались основы патриархального мировоззрения,

связывавшего логику, духовность и разум с мужественностью, а быт, повседневную жизнь и страстное желание – с женственностью. Это привело к образованию двух разрозненных сфер: публичной – мужской и частной – женской, при этом переход из одной сферы в другую был невозможен и обречен.

В истории первой Декларации прав человека можно выделить декларацию первого персидского царя (539 г. до н.э.), известную как цилиндр Кира. Эта декларация устанавливала, что главной осью прав и свобод человека является признание ценности личности, которая должна быть одинаково признана всеми народами. Равные права и неприкосновенность являются основой мира, свободы и справедливости. В настоящее время эти нормы отражены во Всеобщей декларации прав человека, принятой в 1948 году.

По мнению автора, важной особенностью взглядов персидских и таджикских мыслителей является использование ими религиозных понятий и категорий для описания святости гендерных норм и идеалов. Мыслители описывали мужчин и женщин, опираясь на религиозные символы и ценности в моральном и социальном контексте общества.

Борьба женщин за политические права, основанные на гражданстве, началась в основном в середине XIX века с созданием во многих странах женских организаций для этой цели. Первая волна феминизма, которая стала начальной фазой феминистского движения, хотя и различалась в разных странах, в целом продолжалась до 1920-х годов. Она также известна как «феминизм равных прав» из-за акцента на равенстве. Одной из областей, где женщины требовали равенства с мужчинами, была политика.

Проблематика гендерных исследований изначально сосредотачивалась на социальных аспектах гендерной активности и была далека от предоставления основ и инструментов для реализации гендерной политики. Таким образом, гендерные исследования представляют собой теоретико-методологическую проблему, изучающую процесс формирования гендерных отношений на основе различных научных теорий. Эти исследования носят междисциплинарный характер и охватываются различными обществоведческими дисциплинами.

Гендерные исследования развивались на разных этапах формирования гендерных отношений и чаще всего делятся на две основные школы: американскую и европейскую. Анализируя развитие гендерных исследований, можно выделить, что каждая из этих школ имеет свои уникальные подходы и методы.

Основы гендерных исследований породили новые проблемы, связанные с формированием гендерных отношений на уровне государственной политики, особенно в сфере социальной политики. Этот процесс создал новые и сложные вызовы как в социальной, так и в политической и экономической сферах, требующие нового взгляда с научной и практической точки зрения.

Проведение политологического анализа гендерных отношений включает в себя несколько ключевых аспектов: анализ субъектов гендерных отношений как политических субъектов; описание моделей гендерных отношений в политическом контексте; обзор деятельности органов, регулирующих гендерные отношения.

Вопросы изучения гендерных отношений возникают на основе анализа теоретических и практических аспектов, связанных с формированием общественно-политической жизни. В настоящее время методологические особенности гендерных исследований в области гендерной политологии основываются на изучении отношений власти и подчинения, а также факторов и форм неравенства между полами и внутри полов. Эти процессы исследуются в различных научных областях, таких как гендерная социология, гендерная психология, гендерная лингвистика, женская история и другие.

На основе различных систем мышления относительно проблемы гендерного равенства можно выделить патриархальный, патерналистский и либеральный типы политики. Новая стратегия достижения гендерного равенства в обществе представляет собой эгалитарную политику, основанную на комплексном подходе к этой проблеме.

Гендерная политология – это область академических исследований, изучающая гендерные вопросы с специализированной точки зрения. Она исследует, как политические явления (прежде всего государство) влияют на гендерные отношения, и, в свою очередь, как гендер влияет на политическую сферу. Таким образом, гендерную политологию можно определить, как раздел политической науки, анализирующий взаимосвязь между гендерной политикой и политическими процессами, а также отражение политических процессов в терминах гендерных отношений.

В политологии существуют следующие подходы к пониманию места и роли женщин в развитии общества.

Первый подход имеет экономическую основу и связан с задачами борьбы с бедностью. В рамках этого подхода женщины рассматриваются как бедный класс, пассивные получатели привилегий, а их материнская роль считается важнейшей. Такой подход признан политически безопасным, поскольку не затрагивает стратегические гендерные потребности женщин и не ставит под сомнение их «естественное» предназначение.

Второй подход сформировался в СССР. Женщины признаются активными участниками общественных процессов, их вклад в развитие учитывается, однако преимущественно в экономической сфере, что обусловлено сочетанием производственной и репродуктивной ролей.

Третий подход характерен для европейских стран. Он основывается на идее справедливости – признании женщин полноправными участниками процесса развития. Этот подход является относительно

новым и появился во второй половине XX века. Его развитие связано с равенством в использовании человеческого потенциала.

Четвёртый подход, который в настоящее время реализуется скорее в теории, чем на практике, называется подходом женской ответственности. В его основе лежит апелляция к мужчинам и женщинам как к бенефициарам и полноправным участникам процесса развития, чувствительность к гендерным условиям, обеспечение равных возможностей для мужчин и женщин, а также оценка последствий всех проектов и программ отдельно для групп мужчин и женщин.

Только четвёртый подход направлен на комплексное решение гендерных проблем. Чтобы понять, почему государство склоняется к тому или иному типу гендерной политики, необходимо учитывать, как минимум, уровень экономического развития страны, степень её вовлечённости в процессы глобализации, особенности национальных научных школ и менталитет населения.

Второй параграф первой главы называется **«Теоретические и методологические аспекты исследования гендерной политики»**. Политика как общественное явление служит средством влияния на различные слои общества и обеспечивает их контроль. В настоящее время преобладает отраслевой характер политики, которая традиционно делится на экономическую, социальную, культурную, религиозную и другие сферы, при этом регулятором общественных отношений выступает право. В социальной сфере направления государственной политики включают множество поднаправлений, одним из которых является гендерная политика.

Гендерная политика является относительно новой областью государственной политики, возникшей лишь в XX веке, в процессе институционализации прав женщин и их равенства с правами мужчин. Это стало важным элементом, формирующим роль женщин в обществе. Понятие «политика в отношении женщин» использовалось в документах различных международных организаций. Однако в бытовом и неформальном официальном секторах чаще применялся термин «государственная политика в отношении женщин» или «женская политика».

Понятие «политика в отношении женщин» понимается как правовые, политические, экономические, социальные меры и действия, направленные на женщин как на социально-демографическую группу общества. Это рассматривается как комплексная целенаправленная деятельность государства по отношению к каждой женщине, которая связана с устранением дискриминации женщин в обществе, формированием механизмов, обеспечивающих соблюдение прав человека, а также с позицией женщин и общества в целом, благодаря раскрытию вопросов, касающихся женщин. Содержание этих определений соответствует современному пониманию роли женщины в демократическом обществе.

В литературе обсуждаются термины «женская политика», «политика в отношении женщин» и другие подобные определения. Важно подчеркнуть, что между этими понятиями существует тесная связь: появление терминов «женская политика», «политика в отношении женщин» и т. д. привело к возникновению и дальнейшему историческому развитию политики, направленной на достижение равных прав и возможностей женщин и мужчин.

Можно выделить следующие отличия гендерной политики от государственной «женской» политики:

1) Объектом женской политики являются только женщины, тогда как объектом гендерной политики — всё общество в целом.

2) Субъектами женской политики выступают специальные социальные органы, тогда как субъектами гендерной политики являются различные государственные институты.

3) «Женская политика» ориентирована на решение практических задач, в то время как гендерная политика представляет собой основополагающую стратегию.

4) Реализацией женской политики обычно занимается один орган, тогда как гендерная политика реализуется различными органами и структурами.

Термин «государственная политика достижения равных прав и возможностей» может пониматься двояко: как синоним понятия «политика равенства» либо как его составная часть. По сравнению с понятием «политика равенства» в данном термине делается больший акцент на социально-культурных, правовых и политических аспектах.

В процессе определения теоретических аспектов изучаемой проблемы формируется множество научных концепций, которые дополняют суть гендерной политики. Например, понятие «женская политика», возникшее в 1970-х годах, характеризует действия правительств ряда европейских стран, направленные на ликвидацию дискриминации женщин в политике и на рынке труда. В основу этой политики был положен принцип «позитивной дискриминации».

С учетом анализа исследовательской литературы, мы предлагаем рассмотреть понятие «гендерная политика» как деятельность государственных органов, институтов гражданского общества и международных организаций, направленную на разработку механизмов обеспечения принципа гендерного равенства и устранения всех форм дискриминации по признаку пола на национальном, региональном и международном уровнях.

На современном этапе наиболее часто используемыми понятиями в контексте исследований являются «гендерная политика» и «государственная гендерная политика». Иногда эти термины употребляются как взаимозаменяемые, однако не все исследователи придерживаются такого подхода. Более того, в политической науке отсутствует единый взгляд на трактовку этих понятий и их взаимосвязь. В связи с этим более целесообразно рассматривать «государственную

гендерную политику» как приоритетное направление демократических преобразований в Таджикистане.

Изучение гендерных отношений в рамках теории политической науки предполагает решение следующих задач:

1. Анализ субъектов гендерных отношений как политических акторов. Важно оценить степень солидарности женщин и выявить выдающихся женщин-политических лидеров, что необходимо для понимания возможностей организации женского политического движения. Мужчинам как политическим активистам создание специальных организаций не требуется, поскольку их политическое доминирование исторически сложилось.

2. Формирование политических характеристик гендерных отношений. Следует определить степень возможности представлять и реализовывать интересы различных гендерных групп в политике. Государственная гендерная политика должна быть направлена не просто на улучшение положения женщин, а на достижение реального гендерного равенства, учитывая интересы и возможности обоих полов.

В сферу гендерной политики входят политические условия её реализации: основные субъекты гендерной политики, их статус, а также политическое участие женщин и мужчин через институты политического представительства и гражданского общества. Это позволяет оценить степень их влияния на политические процессы и защиту их интересов.

Во второй главе – **«Гендерная политика и основы ее практической реализации»** – рассматриваются вопросы реализации гендерной политики в процессе политического развития на основе исторического опыта советского времени и современности. Автор, опираясь на научные факты, связывает процесс формирования гендерной политики именно с социальными достижениями XX века.

В первом параграфе второй главы – **«Практические основы реализации гендерной политики в современную эпоху»** отмечается, что борьба за равноправие женщин в советское время означала борьбу с классовым врагом, поскольку успех политики освобождения мусульманок был решающей победой над религиозным мировоззрением, которое доминировало во всех сферах общественной жизни народов Средней Азии в течение тысячелетия. Механизмы формирования нового гендерного порядка были реализованы в основном путем создания женских отделений (советов), которые впоследствии получили институциональный статус. Объективно роль и положение женщин в социалистическом обществе определялись исходя из целей и задач советской власти. Женщины должны были играть главную роль в построении социализма: как работницы и матери.

В годы советской власти в таджикском обществе произошла трансформация патриархальных общественных отношений, существовавших на протяжении столетий. Однако это обновление носило поверхностный и формальный характер, поскольку сама советская власть по своей сути представляла иной тип патриархальной

власти. Особенно это проявилось в системе гендерных отношений. Социализм достиг значительных успехов в улучшении положения женщин, защите их интересов, обеспечении доступа к информации и экономической независимости. Именно в советское время в различных сферах, включая политическую, появились активные женщины, которые внесли значительный вклад в развитие страны наравне с мужчинами. Впервые за тысячелетнюю историю таджикского народа гендерная политика подверглась сильному влиянию процессов модернизации. При этом модернизация гендерной системы осуществлялась на основе традиционной патриархальной концепции, рассматривавшей гендер через призму репродуктивных, биологических и социально-политических функций полов. Реализация гендерной политики происходила посредством механизмов принуждения и агитации.

Решительные и настойчивые меры в решении женской проблемы включали использование революционных методов, таких как принуждение, использование насильственных методов. В 1965 году Указом Президиума Верховного Совета СССР праздник 8 марта был официально закреплён в законе. СССР первым в Европе установил Международный женский день на государственном уровне.

На примере стран мира гендерная политика, которая началась с объявления о защите прав женщин, создала основу для формирования разнообразной гендерной идентичности и легализации отношений между полами «нового» типа. В Европе действуют специальные гендерные законы. Например, в Дании закон о гендерном равенстве был принят в 2007 году. Также можно отметить законы «О защите матерей на частном рынке труда» (2006 г.), «О равном обращении мужчин и женщин в сфере занятости и декретного отпуска» (2006 г.), а также законы, касающиеся равной оплаты труда женщин и мужчин. В очень короткий срок парламент Дании принял несколько законов для регулирования гендерных отношений. В Швеции были приняты Закон об аборте (2005 г.), Закон о гендерном омбудсмене (2008 г.) и Закон о дискриминации (2012 г.), которые непосредственно касаются защиты гендерных интересов. В Исландии и Норвегии с 2009 года действует аналогичное законодательство. Парламент Франции в 2016 году проголосовал за переход к шведской модели. «В Австрии действует закон о Комиссии по равноправию (2013 г.), закон о отцовском отпуске (2015 г.) и закон о защите материнства (2015 г.). Другие страны также приняли конкретные законы для обеспечения гендерного равенства» [19, с.193].

В ходе сравнительного анализа было выявлено, что в зарубежных странах отсутствует единый подход к решению гендерных вопросов. Так, органами реализации гендерной политики в правительствах таких стран, как Австрия, Великобритания, Канада, Норвегия, Словения, Словакия, Франция, Швеция, являются министерства с разными названиями: по делам женщин; труда и социальной политики; по вопросам гендерного равенства, образования, культуры и науки; по вопросам равенства и социальной инклюзии; поощрения гендера и семьи и т.д. Из этого можно

сделать вывод, что название конкретного министерства, на которое возложены полномочия по формированию и реализации гендерной политики в государстве, не столь важно, но важна его способность создавать широкую и эффективно функционирующую инфраструктуру для решения гендерных вопросов в государственных структурах, организациях, предприятиях и государственном секторе. Помимо прочего, важны и другие структурные элементы министерств, и должностные лица, наделенные полномочиями по реализации гендерной политики в зарубежных странах. В том числе:

- комитеты, советы, межведомственные группы по гендерным отношениям, например, в Австрии, Исландии, Люксембурге, Словакии, Финляндии, Франции, Хорватии, Швеции, Японии;

- должностные лица центральных органов власти, таких как Австрия, Сербия, Словения, Финляндия, Франция и Швеция.

Такое многообразие институтов и должностных лиц, ответственных за формирование и реализацию гендерной политики, представленное в зарубежных странах, свидетельствует о ее специфике, связанной с традициями и условиями развития каждой страны.

В настоящее время гендерные вопросы и их реализация связаны с различными социально-институциональными факторами. Реализация гендерной политики в большинстве стран мира является примером того, что женщины находятся на равных возможностях с мужчинами. В последнее десятилетие XX века стала очевидной интеграция многих феминистских ценностей в структуру национальной идентичности и американскую философию жизни. Правовое признание и уважение различий принципов мультикультурного плюрализма в 90-е годы сформировали и эволюционировали американскую модель демократии. Например, женские движения, которые в дальнейшем привели к формированию гендерной политики, изначально носили спекулятивный характер. Впоследствии они, стали защищать свои интересы посредством правоохранительных органов. В конце они превратились в лоббистские группы при парламенте и исполнительной власти. В большинстве стран мира процесс легализации прав женщин и обеспечения гендерного равенства заложил основу для дальнейшего ее развития. В 1975 году в Международный женский год, 8 марта был признан Международным женским днём. Это произошло накануне провозглашения десятилетия ООН для женщин (1976-1985).

Во втором параграфе второй главы – **«Основные предпосылки формирования гендерной политики в условиях Республики Таджикистан»** рассматриваются основы формирования гендерной политики и первые попытки ее внедрения в политическую систему Таджикистана.

Первые годы независимости были тяжелыми для молодой республики. Начало гражданской войны, ухудшение экономико-политической ситуации и хаос создали множество проблем. Все это повлияло на положение женщин. Более того, политическая платформа бывшей Партии исламского возрождения Таджикистана (деятельность

которой запрещена в Республике Таджикистан и признана экстремистской террористической организацией) в начале 90-х годов, которая стремилась к захвату власти, не определяло позиции женщин в общественной жизни. Начались вызовы о ношения паранджи, соблюдение женщинами законов шариата и т.д. Однако с приходом к власти сторонников демократических реформ и светского государства, после XVI-й сессии Верховного Совета Республики Таджикистан в ноябре 1992 года ситуация кардинально изменилась. В последние годы в республике был достигнут значительный прогресс в области равноправия мужчин и женщин.

Формирование гендерной политики в Республике Таджикистан зависит от следующих факторов.

- С провозглашением государственной независимости Таджикистан вошел в новую систему государственности, которая сочеталась с принципами построения современного общества, тем самым укрепления статуса женщин в обществе.

- Принцип демократического и правового государства создал условия для защиты прав и свобод человека и обеспечивает равенства всех перед законом, укреплял место и роль женщин в политической системе Таджикистана. Провозглашенные принципы государственности Таджикистана признали женщин полноправным членом общества и дальнейшее развитие политической системы направлялось в соответствии с международными стандартами. Теперь у Таджикистана были обязательства по осуществлению международных актов в двух направлениях: как перед таджикостанским обществом, так и перед международными организациями.

- Государственная политика Таджикистана направлена на обеспечение свободного функционирования граждан во всех сферах общественной жизни, с целью обеспечения гендерного равенства, укрепления гендерных отношений, искоренения насилия в семье, уважения к женщинам, почитания семьи как святость, защиты семьи, материнства и младенчества, признание женщин уязвимой категорией общества и защиты ее прав в институциональной форме, и в законодательной системе.

- Одной основой становления национальной гендерной политики является ответ на действия некоторых представителей духовенства не признающие женщин и их права в обществе. Ещё в советское время, некоторые слои общества имели такое мнение. К сожалению, в наше время также различные информационные средства, экстремистские иррациональные группы используют эту практику. В результате укрепления гендерной политики в годы независимости были нанесены удары по стереотипным представлениям о женщине и ее функциях, которые существовали в сознании некоторых частей населения.

- Гендерная политика в Таджикистане в первую очередь связана с учетом национальных особенностей таджиков, менталитета, обычаев и нахождение страны в восточном регионе. Поэтому в процессе принятия

политических решений особое внимание уделяется перечисленным факторам.

– Гендерная политика является основой социальной политики государства, именно необходимость повышения уровня жизни населения, возможность формирования стабильной атмосферы в обществе, обеспечение всесторонней деятельности граждан способствовали ее реализации. В сфере социальной защиты женщина была отнесена к категории привилегированных и обладательниц особых прав.

Современные исследования гендерных отношений в Таджикистане, с одной стороны, свидетельствуют об усилении патриархальных тенденций, а с другой стороны, о новых тенденциях. Гендерная политика в большей степени является «государственной политикой в отношении женщин», которая имеет конкретный исторический характер. При этом большое значение придается нормативному регулированию гендерной сферы. Направления реализации гендерной политики связаны с повседневной деятельностью населения страны в политической, экономической, социально-культурной жизни. «Государственная политика в отношении женщин» определяет основные черты гендерной политики в Таджикистане, поскольку определяется обеспечение прав женщин нормами, адаптирующими их к существующим правам мужчин. Направления реализации гендерной политики включают следующие формы активности женщин: политическая деятельность, экономическая деятельность, социально-культурная деятельность. В зависимости от деятельности женщин в современном Таджикистане гендерная политика реализуется в различных секторах общественной жизни, в том числе:

Политический сектор. Гендерное развитие в политической сфере предусматривает широкое участие женщин на уровне представительства в законодательных и исполнительных органах власти, местном самоуправлении, стимулирование общественной активности женщин, просвещение и совершенствование институциональной базы, правовую защиту женщин в чувствительных политических сферах, проведение гендерной экспертизы законодательства в целях внедрения и усиления гендерного контроля за процессом социально-экономических преобразований в интересах установления в стране справедливого социально-экономического порядка для преодоления демографического кризиса.

Экономический сектор. Гендерная политика в экономической сфере включает создание равных возможностей для выбора профессии или специальности, трудоустройства, создание условий для восстановления профессиональных навыков женщин, ухаживающих за детьми, право на равный доступ к финансовой помощи и кредитам, равный доступ к предпринимательской деятельности и реализации имущественных прав, разработку специальной политики для женщин, проживающих в сельской местности, развитие гендерной статистики в различных сферах.

Социальный сектор. Гендерная политика в социальной сфере направлена на защиту материнства, отцовства, здравоохранения,

равноправие в семье, разработку и реализацию программ по борьбе с бедностью, ликвидацию тенденций бедности.

Культурный сектор. Гендерная политика в культурной сфере включает изменение социальных и культурных моделей поведения мужчин и женщин в целях достижения равенства, искоренения предрассудков и других явлений, основанных на идее превосходства одного из полов или стереотипных ролях мужчин, обеспечение равенства женщин с мужчинами в образовании.

В целом за годы независимости были созданы благоприятные условия для реализации гендерных программ, направленных на разработку и институционализацию гендерной политики на государственном уровне. Благодаря инициативам, предпринятым на правительственном уровне, а также реальному партнерству государственных органов и женских организаций при поддержке международных организаций в республике наметились позитивные тенденции в направлении политического участия и представительства женщин на различных уровнях принятия решений. Гендерная политика получила широкое распространение во всех демократических странах мира с момента создания в 1946 году Специальной комиссии ООН по положению женщин и содействию реализации их прав. С тех пор демократические страны мира, в том числе и Таджикистан, стремятся улучшить гарантии реализации гендерного равенства. Таджикистан реализовал ряд мер по развитию гендерной политики с 1991 года. Гендерная политика Республики Таджикистан базируется на международных документах, национальном законодательстве, различных государственных программах и стратегиях. В этом контексте в Таджикистане разработаны механизмы, предоставляющие женщинам важные гарантии равенства для реализации ими своих прав и свобод наравне с мужчинами во всех сферах общественной жизни. В частности, приняты необходимые меры по обеспечению равных возможностей и прав женщин.

Для разработки и системной реализации гендерной стратегии необходима единая система государственных институтов. Ее единство определяется следующими факторами: организация задач и полномочий в области гендерной политики по горизонтали и вертикали; установление уровней ответственности за реализацию соответствующих задач; единое кадровое и информационное обеспечение; единые стратегические цели, задачи и приоритеты гендерной политики на всех уровнях; финансовое обеспечение деятельности государственных структур. Данный процесс предполагает определение государственных гендерных стратегий и разработку соответствующей государственной гендерной политики. Разработка и реализация государственной гендерной политики считается важной в современных условиях Таджикистана, который постепенно включается в мировые процессы.

В третьей главе – **«Особенности формирования и основные направления реализации гендерной политики в Республике Таджикистан»** – представлена информация о укреплении и формировании гендерной

политики, процессе ее реализации и перспективах развития. Автор в этой главе, в результате исследования вопроса, уделяет больше внимания реализации гендерной политики и в этом контексте анализирует важность понимания эффективности государственной политики в этой области.

Первый параграф третьей главы – **«Гендерная политика и система ее реализации в Республике Таджикистан»** посвящен вопросам реализации гендерной политики в законодательном процессе и ее практическому опыту.

Реализация гендерной политики в Республике Таджикистан приобрела практический статус во всех сферах общественной жизни и осуществляется посредством укрепления законодательной системы, активной работы законодательной и исполнительной ветвей власти, институтов гражданского общества. Особенностью гендерной политики является то, что принятые в этой сферы меры, направленные на создание нормативно-правовых основ для обеспечения гендерного равенства, разработке, принятие и реализации программных актов на государственном уровне, а также организации мероприятий по воспитанию и формированию общественного мнения в отношении повышения роли и место женщины в обществе, которые обеспечивали эффективность данной политики.

В частности, налаживание взаимосвязанной деятельности государственных структур по обеспечению гендерного равенства осуществляется в следующих четырех областях: признание международных актов; разработка и совершенствование национального законодательства; привлечение женщин и девочек к образованию; совершенствование системы управления вопросами гендерного равенства. Разработка, принятие и реализация программных актов, регулярно проводившихся в свете разъяснения и подчеркивания твердой позиции Главы государства в отношении статуса и достоинства женщины в обществе и защиты её прав, высказанных во всех выступлениях, посланиях за годы независимости, привели к желаемым результатам. Такая особенность этой устойчивой и эффективной политики Таджикистан в годы независимости привели к успеху на пути создания благоприятных условий для обеспечения гендерного равенства и повышения роли женщин в обществе.

В независимом Таджикистане вопрос гендерного равенства всегда учитывается при анализе политического планирования и принятия решений, бюджетов программ и институциональных структур. Необходимо выделить следующие принципы гендерной политики, которые формируют современную идеологию равенства.

- гендерное равенство считается неотъемлемой частью всех политик, программ и проектов;

- достижение гендерного равенства – это признание того, что при разработке политики, реализации программ и проектов в данном случае должны учитываться специфические интересы женщин и мужчин;

- достижение гендерного равенства означает, что должны быть обеспечены равные права и возможности независимо от пола;
- доступ женщин к принятию решений на всех уровнях является центральным вопросом в достижении гендерного равенства;
- для достижения гендерного равенства важно обеспечить равноправное участие мужчин и женщин как равноправных субъектов в экономических, социальных и культурных процессах;
- гендерное равенство может быть достигнуто посредством партнерства между женщинами и мужчинами на основе принципов паритетной демократии (гарантирование равенства между женщинами и мужчинами);
- достижение гендерного равенства требует принятия конкретных мер, направленных на сокращение гендерного неравенства.

В реализации гендерной политики большое значение имеет Указ Президента Республики Таджикистан «О мерах по повышению статуса женщин в обществе» от 3 декабря 1999 года, №5 [12]. Этот указ был принят в годы политической нестабильности в стране (1992-1997), когда гендерная ситуация резко ухудшилась, и возникли такие негативные тенденции, как насилие в отношении женщин, многоженство, ограничение их прав на образование, труд и так далее. После принятия указа было принято ряд других документов в этом направлении, в том числе: Постановления Правительства Республики Таджикистан: «О системизации приема девушек в высшие учебные заведения Республики Таджикистан по квоте Президента Республики Таджикистан» от 19 апреля 2001 года, №199; «О государственной программе «Основные направления государственной политики по обеспечению прав и возможностей равенства мужчин и женщин в Республике Таджикистан на 2001-2010 годы» от 8 августа 2001 года, №391; «О Национальном плане мероприятий Республики Таджикистан по повышению статуса и роли женщин на 1998-2005 годы» от сентября 1998 года; «О государственной программе «Подготовка, отбор и расстановка руководящих кадров Республики Таджикистан из числа одаренных женщин и девушек» на 2017-2022 годы; «Об учреждении президентских грантов для развития малого и среднего предпринимательства, привлечения женщин и девушек к профессиональной подготовке, повышения их правового образования и создания новых рабочих мест на 2006-2010 годы» от 4 июля 2006 года, №307; «О национальной стратегии активизации роли женщин в РТ на 2011-2020 годы» от 29 мая 2010 года; «Об учреждении и выделении грантов Президента Республики Таджикистан на поддержку предпринимательской деятельности женщин на 2016-2020 годы»; свидетельствующая об эффективной реализации гендерной политике в Таджикистане. Также была принята цель оригинализации гендерной политики в Таджикистане «Национальная стратегия активизации роли женщин в Республике Таджикистан на 2021-2030 годы» от 30 апреля 2021 года, №167. Данная стратегия является

рычагом формирования государственной гендерной политики и механизмом контроля ее реализации гражданским обществом [11].

Если обратить внимание на практическую реализацию государственной политики в сфере гендерных отношений за годы независимости, то становится ясно, что из года в год вопрос поощрения и продвижения деятельности женщин на руководящих и ключевых должностях в политических структурах власти постепенно возрастает. Так, если в 2005 году в Маджлиси намояндагон Верховного Собрания Республики Таджикистан было 11 женщин, а в Маджлиси милли Верховного Собрания Республики Таджикистан – 4, то в последующие годы их число увеличилось. В 2010 году в Маджлиси намояндагон Верховного Собрания Республики Таджикистан было 12 женщин, а в Маджлиси милли Верховного Собрания Республики Таджикистан – 5, а в 2015 году только число членов Маджлиси милли Верховного Собрания Республики Таджикистан из числа женщин увеличилось на одного. Женщины составляют 19% профессионального парламента Таджикистана и 18,9% Маджлиси милли. В 2015 году в различных структурах государственной власти работало 8 тыс. женщин и девушек, из них 500 занимали руководящие должности. В сфере образования этот показатель составляет 54,9%, в сфере здравоохранения – 65,5% [75].

Во втором параграфе третьей главы – **«Проблемы и перспективы развития гендерной политики в Республике Таджикистан»** отмечается, что для формирования национальной гендерной политики было важно создание соответствующей структуры. Такой структурой стал Комитет по делам женщин и семьи при Правительстве Республики Таджикистан, который реализует государственную политику в сфере защиты и обеспечения прав и интересов женщин и семьи, стремится к обеспечению гендерного равенства, расширению возможностей участия в управлении государственными и общественными делами. Сам факт создания такого комитета подтверждает необходимость разработки политики в отношении женщин как самостоятельной ветви государственного управления на уровне властных структур.

Основные препятствия для активизации женской роли в обществе чаще всего связаны с отношением к женщинам. Существующие средневековые стереотипы во взглядах некоторых людей на роль женщин в обществе и отношение к ним как к предметам не учитывают их права и интересы. Это ограничивает возможности женщин для развития и создает барьеры на пути их активизации. Следует отметить, что такие взгляды особенно распространены среди мужчин. Многие женщины оказываются в ловушке жестких семейных отношений, выбирая такую позицию ради сохранения семьи. Для некоторых женщин подобное положение приемлемо, поскольку они считают своим долгом быть хозяйками дома и опекунами детей и не стремятся к самостоятельной профессиональной деятельности. С другой стороны, мужчины часто выступают препятствием для развития трудовой активности женщин.

Наличие таких ограничений в семье иногда приводит к конфликтам и становится причиной применения насилия.

Официальная статистика показывает, что насилие по-прежнему является нежелательным явлением в стране. По данным Верховного суда страны, за первые шесть месяцев 2023 года в стране было рассмотрено 21 334 семейных дела, из которых 213 были делами о насилии и жестоком обращении, что на 16 меньше, чем за аналогичный период прошлого года. По статистике Комитета по делам женщин и семьи при Правительстве Таджикистана, в 2023 году было зарегистрировано 3 058 случаев насилия в отношении женщин, что на 339 случаев меньше, чем за аналогичный период прошлого года. В 2023 году было зарегистрировано 76 444 брака, а количество расторжений браков сократилось на 3 578 случаев по сравнению с предыдущим годом. Число женщин, потерявших брак, составило 10 985, что на 5 327 меньше, чем за аналогичный период 2022 года [74].

Эмомали Рахмон, как руководитель Республики Таджикистан, уделял серьезное внимание созданию и укреплению гендерной политики. Для Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмон, гендерная политика имеет важное значение, о чем свидетельствует тот факт, что он поднимает этот вопрос в каждом своем выступлении. Так, на съезде женских объединений глава государства отметил: «Сегодня в нашем обществе роль и положение женщин имеют чрезвычайное значение. Любые вопросы социально-политического значения, которые мы не затрагиваем, не могут быть решены без активного участия женщин и учета их мнений и предложений» [29, с.7].

Основные проблемы, возникающие при реализации гендерной политики, обусловлены следующими факторами. Прежде всего, недостатки связаны с низким уровнем гендерного образования. Следует отметить, что информационное пространство, открытое для любой информации (включая, гендерное образование), не только способно разрушить старые стереотипы, но и препятствует формированию новых, позволяя женщинам самостоятельно формировать свое социально-политическое положение. Потом следует рассматривать комплексную реализацию гендерного вопроса на государственном уровне. Это означает обеспечение равенства при выдвижении женщин на должности различных уровней государственной и административной службы, что характеризуется недостаточной активностью женщин. Такая проблема в Таджикистане связана с желаниями женщин, которые чаще всего отстраняются от общественных работ или руководящих должностей, чаще видят свои обязанности в семье и считают, что нет необходимости работать. Конечно, у большинства мужчин такое же мнения. Вступая в брак, некоторые женщины, ради сохранения семьи, добровольно отказываются от продолжения учебы или трудовой деятельности.

В то же время, после проведения административных реформ, роль структур, ответственных за функционирование национального механизма по ликвидации всех форм дискриминации в отношении

женщин, не получила должного развития. При этом, на наш взгляд, необходимо создание ряда политических структур, в том числе на уровне Президента (Комиссия по делам женщин) и на уровне Правительства (Комиссия по улучшению положения женщин в Республике Таджикистана). Также необходимо создать комиссию по делам женщин при Правительстве для проведения гендерной экспертизы.

Проблему гендерного неравенства можно решить с помощью системы встречных мер, направленных на изменение культуры и сознания населения, а также на перевод гарантированных законом прав и интересов женщин в сферу реальной политики. Основными факторами изменений в этом направлении являются: внедрение гендерного образования, активизация женского движения при поддержке общества и государства, а также реформирование повседневных гендерных практик через средства массовой информации, включая Интернет. Суть гендерного образования через указанные механизмы заключается в постепенном повышении осведомленности общественности о том, что ряд политических, социальных и экономических проблем может быть решен благодаря политической активности женщин.

Для достижения реального равенства между женщинами и мужчинами на глобальном и местном уровнях необходимо обеспечить активное участие женщин в механизмах принятия решений. В то же время необходимо искоренить негативные гендерные стереотипы, чтобы женщины имели равные возможности в политике, экономике и обществе. Для достижения цели гендерного равенства недостаточно просто изменить законодательство. Необходима эффективная реализация таких законов, программ и стратегий. Действительно, вера в социальное равенство мужчин и женщин и устойчивость этого равенства необходимы для укрепления положения женщин и девочек в сознании общественности. В этой связи необходима организация деятельности государственных структур, сильного частного сектора, эффективных неправительственных организаций, активных СМИ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

I. Основные научные результаты исследования

1. В наше время гендерные отношения в обществе все больше регулируются влиянием государственной политики, поскольку гендерное неравенство считается неотъемлемой частью социального неравенства на протяжении всей записанной истории человечества. Причиной включения гендерных отношений в проблему политического исследования являются требованием развития общества, которое в наибольшей степени связана с защитой либертарианских интересов женщин. Наличие дискуссии в обществе, связанных с противоречием интересов мужчин и женщин, существующие проблемы гендерного неравенства заставили власти разных стран по-разному взглянуть на этот вопрос. Следует признать, что женщина не всегда признавалась в качестве главного субъекта общественных отношений, она с самого

начала занимала постмужское положение, а иногда и вообще не рассматривалась как полноценная личность общества. С формированием новых общественных отношений и изменением положения женщины она стала борцом за свои права и свободы. Под лозунгом феминистского движения женщина смогла бороться за признание своего статуса в обществе и определение социального равенства в понимании полов [1-А].

2. В наше время вопрос о гендерном равенстве и его применение в системе государственного управления является одним из актуальных вопросов исследования общественных наук, в том числе политических наук, так как с переходом к прогрессивной системе управления и укреплением демократического режима все больше стран сталкиваются с этой насущной и импульсивной проблемой общественно-политической жизни. Гендерные отношения в государственной политике чаще всего определяются двумя понятиями: «гендерная политика» и «политика приобретения равных прав и возможностей» (на практике западных стран). Гендерная политика является составной частью государственной политики, которая, в свою очередь, выступает в качестве основополагающего ориентира деятельности государственных органов, в качестве компетенции исполнительных органов по вопросам гендерного равенства регулирующий деятельность граждан в соответствии с законами и социальными обычаями [4-А].

3. Государственная политика направлена на обеспечение стабильного и прогрессивного развития общества. Поэтому вопрос реализации государственной политики в направлении обеспечения социальных отношений больше связана с национальными, религиозными вопросами, обеспечения политической стабильности, формирования сферы социальной политики, экономического развития, гендерного равенства и др. Когда в обществе обеспечивается гендерное равенство, сферы деятельности государства становятся приоритетными в области социальной политики. Социальная политика – это совокупность мероприятий, направленных на повышение уровня и качества жизни населения. Она определяется как деятельность государства по управлению развитию социальной сферы общества, направленная на удовлетворение интересов и потребностей граждан. Гендерный подход в социальной политике направлен на выявление, критику и устранение механизмов социального воздействия, определяемых посредством программ и политических мероприятий, направленных на укрепление или воспроизводство гендерного равенства. Гендерное равенство, как равенство полов, имеет возможность обеспечения равенства мужчин и женщин [2-А].

4. Следует признать, что первые теоретические представления о положении женщины и возрастании ее социальной роли нашли отражение в сознании мыслителей эпохи Возрождения, эпохи Просвещения и усовершенствовались в процессе становления политической борьбы, требуя ее признания в государственной политике. Другими концепциями, относительно представлению об обеспечении

прав и свобод женщин по сравнению с правами мужчин или о гендерном равенстве, которые были направлены на их защиту, считаются нормативно-правовые акты, принятые в Англии, США, Франции, а затем и в других странах мира. По разным причинам провозглашения принципа равенство с самого начала не привлекало внимания к гендерному вопросу. XX век стал периодом проникновения феминизма в институциональный процесс. На этой почве под влиянием либерализации мировой политики и ее влияния на национальные страны гендерное равенство было решено в пользу пола, который находился в состоянии бесправия и несправедливости. В современной эпохе данное проблема приобрела иной облик, многие женщины получили образование, стали руководить государственной администрацией. Но сегодня возникли и другие проблемы в определении и признании полов, которые требуют иного построения норм права и хотят добавить к дилемме полов и гендерного равенства новые преграды [3-А].

5. Привлечение таджикских женщин в политику обеспечило основу для их участия в процессах демократизации всей жизни общества. В течении длительного времени гендерное равенства и проблемы сферы прав женщин в Таджикистане сформировались и усовершенствовались. Безусловно, история свидетельствует о том, что таджикские женщины вели борьбу за свободу, отстаивали свои права в противовес средневековому и суеверному мышлению некоторых слоев общества. Стремление к созданию цивилизованного общества и построения процветающей страны является целью многих таджикских женщин, которые в их всесторонней деятельности, в процессе исторического и современного развития страны были практически реализованы [2-А].

6. В Таджикистане гендерная политика вошла в свой институциональный мандат, поскольку стала неотъемлемой частью государственной деятельности. В советское время положение женщины-руководителя, женщины-матери, женщины-работницы, женщины-крестьянки и т.д. занимало созидательное положение в социалистическом обществе. Такое отношение стала частью программы Коммунистической партии и привело к реальным достижениям, хотя и имело много недостатков. Сегодня гендерная политика Таджикистана рассматривается как политическая категория, отражающая реальность современной политики и как самостоятельное направление государственной политики. Государственная гендерная политика, реализуемая Лидером Нации, прежде всего выражается в разработке стратегических и современных идей концептуального характера, которая направлена на координацию действий различных государственных структур, и направлена на реализацию основных путей развития гендерной проблематики. Ежегодные Послания Президента Республики Таджикистан о состоянии гендерной политики являются инструментом продвижения президентской политики, «национальной стратегии», «государственной доктрины» в этом направлении. Они также играют роль направляющего документа как и для государственных органов и его

должностных лиц, так и для общества и в частности для каждого человека [З-А].

II. Рекомендации по практическому использованию результатов исследований

В результате исследования вопросов гендерного равенства и особенностей реализации гендерной политики мы представляем научные выводы со следующими практическими рекомендациями:

1. Для достижения равенства между мужчинами и женщинами необходимо обеспечить участие женщин в механизмах принятия решений и устранить стереотипы в вопросах о гендере. Одного изменения законодательства недостаточно, необходимо еще и их эффективная реализация. На самом деле, необходимо поверить в социальное равенство между мужчинами и женщинами и поддерживать это равенство, чтобы укрепить позиции женщин и девочек в сознании людей. В этом направлении необходимы официальные государственные структуры, сильный частный сектор, эффективные неправительственные организации и активные средства массовой информации;

2. Предлагаем следующее определение термина «гендерная политика» это целенаправленная деятельность госорганов, международных структур и институтов гражданского общества по решению гендерных проблем (разработка механизмов обеспечения принципа гендерного равенства и ликвидации всех форм дискриминации) и создание технологий их реализации. Эффективная гендерная политика зависит от уровня развития законодательства, госорганов, общественных институтов. Действенная реализация гендерной политики зависят от уровня развития социальных и государственных институтов, законодательства в данной сфере, общественного мнения и т.д.;

3. Механизм борьбы с гендерным насилием представляет собой совокупность взаимосвязанных элементов, составляющих его структуру и функционально направленных на достижение главной цели – ликвидацию различных форм насилия, выявление и пресечение его проявлений во всех сферах человеческой деятельности, восстановление законных интересов и интересов лиц, подвергшихся насилию, и ликвидацию её последствий. Предлагается в борьбе против гендерного насилия принять «Национальный план действий по борьбе с гендерным насилием», где четко устанавливаются полномочия различных структур в этой сфере;

4. Как показывает практика, несмотря на существование разных сфер политики, направленные на развитие образования, девушки, окончившие среднюю школу, зачастую не поступают в высшие учебные заведения. Данная ситуация показывает, что желаемый уровень женского образования в Таджикистане еще не достигнут. Если рассматривать место женщин в политике, то сегодня женщины имеют возможность активного участия во всех сферах политики. Очевидно, что их представительство находится на очень низком уровне по сравнению с

политиками-мужчинами. Однако, глядя на уровень представительства женщин в парламенте страны, следует отметить, что уровень их участия периодически повышается, что является хорошим результатом;

5. Сфера, в которой наибольшей степени наблюдается заметный прогресс в обеспечении гендерной политики, является политическая сфера. Пропорционально участие женщин в политической жизни за период независимости возросло почти в пять раз. Но все же Таджикистан не находится в ряду развитых стран. Участие женщин наблюдается в сфере образования, банковских услуг, здравоохранения и т.д. В этих достижениях немаловажно заслуга женщин, имеющих высшее образование. В то же время в Таджикистане наблюдается рост негативных факторов в общественной жизни, особенно насилия в отношении женщин, и государственная политика пытается это устранить. Здесь необходимо повысить уровень общественной осведомленности и особенно правого просвещения;

6. По данным глобального доклада о положении стран мира по гендерному различию, выявлено, что гендерное равенство присутствует не во всех странах мира. Согласно этому отчету, Таджикистан находится в середине этого списка по сравнению с другими странами мира. Поэтому необходимо и дальше изучать эффективную политику и практику в этом контексте, поддерживать и использовать достижения других стран в направлении гендерного равенства, способствовать сокращению гендерного разрыва и обеспечению гендерного равенства;

7. Участие женщин по сравнению с мужчинами в политических мероприятиях не является активным, что приводит к преобладанию роли мужчин в высших органах власти. На государственной службе, на руководящих должностях женщины составляют меньшинство. На наш взгляд, этот дисбаланс отрицательно сказывается на эффективности деятельности государственных органов. Чтобы решить эту проблему, необходимо установить квоту для женщин;

8. Реализация элементов гендерного равенства должна осуществляться не в форме копирования западного опыта, а на основе исторических условий развития страны. Поэтому формирование и реализации гендерной политики должен осуществляться с использованием положительного опыта нашего прошлого, основ национальной культуры, политических ценностей периода независимости, так как именно с учетом указанных факторов становится возможным институциональное обеспечение гендерного равенства в Республике Таджикистан.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

I. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ:

[1]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 23.04.2014 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санай мурочиат:

17.04.2020).

[2]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 22.12.2017 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санаи мурочиат: 17.05.2020).

[3]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 26.01.2021 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://prezident.tj> (Санаи мурочиат: 12.02.2021).

[4]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 22.12.2016 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санаи мурочиат: 17.11.2019).

[5]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 26.12.2018 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санаи мурочиат: 12.04.2019).

[6]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 23.01.2015 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санаи мурочиат: 30.03.2020).

[7]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 24.04.2010 [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.prezident.tj> (Санаи мурочиат: 27.12.2019).

[8]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 23.12.2022 [Маводи электронӣ]. – URL: <http://www.president.tj/node/32191> (Санаи мурочиат: 29.01.2023).

[9]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» [Манбаи электронӣ] URL : <https://president.tj/event/missives/36370> (Санаи мурочиат: 29.01.2024).

[10]. Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон... [Манбаи электронӣ]. – URL: logistic.tj/tj/news/272 (Санаи мурочиат: 05.10.2023).

[11]. Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2030 [Манбаи электронӣ] URL: ADLIA

(Санаи мурочиат: 17.01.2023).

[12]. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 1999, №5 «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа» [Манбаи электронӣ]. – URL: <http://www.president.tj> (Санаи мурочиат: 27.12.2022).

II. Китобҳо:

[13]. Айвазова, С. Г. Гендерное равенство в контексте прав человека [Текст] / С.Г. Айвазова. – М.: Эслан, 2001. – 76 с.

[14]. Акмалова, М.А. Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хусусиятҳои ҳоси он дар раванди дигаргуниҳои ҷомеа [Матн] / М.А. Акмалова. – Хучанд: «Нури маърифат», 2019. С. – 114.

[15]. Аквинский, Ф. Сумма теологии [Текст] / Пер. С. И. Еремеева и А. А. Юдина / Аквинский, – М.: Элькор-МК, 2002. – 560 с.

[16]. Аристотель. Политика [Текст] / Аристотель // Соч. в 4-х т. Т.4. – М.: Наука, 1996. – С. 383.

[17]. Бовуар, С. Воспоминания благовоспитанной девицы [Текст] / Пер. с фр. М. Аннинской, Е. Леоновой / С. Бовуар. – М.: Согласие, 2004. – 496 с.

[18]. Брайсон, В. Политическая теория феминизма [Текст] / Под ред. Т. Гурко / В. Брайсон. – М.: Идея-Пресс, 2001. – 304 с.

[19]. Введение в гендерные исследования. [Текст] Ч. I: Учебное пособие // Под ред. И. А. Жеребкиной – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 708 с.

[20]. Воронина, О.А. Феминизм и гендерное равенство [Текст] / О.А. Воронина. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 214 с.

[21]. Зикриёева, М.Ф. Историография проблем женщин Таджикистана. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 340 с.

[22]. Зокиров, Г.Н. Донишномаи сиёсӣ. Иборат аз 3 ҷилд. [Матн] / Г.Н. Зокиров. Душанбе, 2019.

[23]. Зокиров, Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Истеъдод, 2011. – 352 с.

[24]. Кант, И. О различии возвышенного и прекрасного у мужчин и женщин // Собр. соч. в 6 т. – М.: Мысль, 1966. – 330 с.

[25]. Локк, Дж. Два трактата о правлении // Сочинения в трех томах. Том 3. – М.: Мысль, 1988. – 344 с.

[26]. Маҳмадов А.Н. Тоҷикистон дар масири истиқлолият [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: Дониш, 2000. – 110 с.

[27]. Муҳаммад, А.Н. Истиқлоли сиёсӣ ва таҳкими давлатдорӣ миллӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 264 с.

[28]. Платон. Государство [Текст] / Платон // Соч. в 3-х т. Т.3. – М.: «Мысль», 1971. – С. 246-260.

[29]. Раҳмон, Э. Роль женщины в обществе [Текст] / Э. Раҳмон. – Душанбе: Шарки озод, 1997. – 65с.

[30]. Раҳмонов, Э. Независимость Таджикистана и возрождения нации. [Текст] / Э. Раҳмонов. – Том 4. – Душанбе: Ирфон, 2006.

- [31]. Раҳмон, Э. Бист қадами созанда.-Душанбе, 2014.
- [32]. Раҳмон, Э. Уфуқҳои истиқлол [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: Ганҷ нашриёт, 2018. – 436 с.
- [33]. Раҳмонов, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмонов / Иборат аз чаҳор чилд. Чилди аввал. – Душанбе: «Ирфон», 2002. – 512 с.
- [34]. Раҳмонов, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмонов / Чилди шашум. – Душанбе: «Ирфон», 2006. – 544 с.
- [35]. Раҳмонов, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён [Матн] / Э. Раҳмонов / Китоби дуюм. – Душанбе: «Ирфон», 2002. – 128 с.
- [36]. Раҳмонов, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён [Матн] / Э. Раҳмонов / (китоби сеюм). – Душанбе: «Ирфон», 2006. – 228 с.
- [37]. Руссо, Ж.Ж. Эмиль, или О воспитании сына [Текст] / Ж.Ж. Руссо // Избр. Соч. в 3-х т. – М.: Наука, 1961. – 546 с.
- [38]. Уолстонкрафт, М. Оправдания: права мужчины и права женщины [Текст] / Под ред. Д. Л. Макдональд и Кэтлин Шерф / М. Уолстонкрафт. – Торонто: Литературные тексты Broadview, 1997.
- [39]. Хасбулатова, О.А. Российская гендерная политика в XX столетии: мифы и реальность [Текст] / О.А. Хасбулатова. – Иваново: ИГУ, 2005. – 372 с.
- [40]. Хидирова, М.У. Политическое поведение и его особенности [Текст] / М.У. Хидирова. – Душанбе, 2007. – 180 с.
- [41]. Холиқзода, А.Ғ. Бунёдгузори давлати миллӣ- пешвои миллат [Матн] / А.Ғ. Холиқзода. – Душанбе, 2015. – 336 с.
- [42]. Холиқзода, А.Ғ. Назарияи идоракунии шарқӣ (дар афкори мутафаккирони форс – тоҷик) [Матн] / А.Ғ. Холиқзода – Душанбе: Эр-граф, 2017. – 400 с.
- [43]. Холиқзода, А.Ғ. Пешво ва оини давлатсозӣ [Матн] / А.Ғ. Холиқзода – Душанбе: МН «Дониш», 2021. – 472 с.
- [44]. Ҳайдаров, Р.Ҷ. Тоҷикистон дар масири таҳкими Истиқлоли давлатӣ: ҷанбаи иҷтимоӣ-сиёсӣ [Матн] / Р.Ҷ. Ҳайдаров. – Душанбе: «Шоҳин С», 2020. – 108с.
- [45]. Шведова, Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение [Текст] / Н.А. Шведова. – М.: АНТИКВА, 2002. – 155 с.
- [46]. Шоисматуллоев, Ш. Таджикистан в годы независимости: социальные и социокультурные трансформации [Текст] / Ш. Шоисматуллоев. – Душанбе: Дониш, 2018. – 159 с.
- [47]. Ятимов, С.С. Идеология ва манфиатҳои миллӣ [Матн] / С.С. Ятимов. – Душанбе, 2015. – 192 с.
- [48]. Ятимов, С.С. Хирадсолорӣ ва оини давлатдорӣ [Матн] / С.С. Ятимов. – Душанбе, 2019. – 208 с.

III. Мақолаҳо ва маърузаҳо:

- [49]. Кочкина, Е.В. Введение. Дестабилизация политических предписаний полу [Текст] // В кн. Гендерная реконструкция политических

систем / Е.В. Кочкина, М.М. Кириченко. – СПб: Алетейя, 2004. – С. 26-40.

[50]. Мезенцева, Е. Гендер в программах социально-экономического развития [Текст] // Гендер и экономика: мировой опыт и экспертиза российской практики / Отв. ред. и сост. Е.Б.Мезенцева. – М.: ИСЭПН РАН - МЦГИ – «Русская панорама», 2002. – С. 40 – 41.

[51]. Негматуллоева, М.Ҳ. Нақшу мақоми занони тоҷик дар ташаккули рушди парламентаризм ва идора намудани давлат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М. Ҳ. Негматуллоева // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. – 2020. №2. – С. 5-12.

[52]. Силласте, Г.Г. Гендерная социология как частная социальная теория [Текст] / Г.Г. Силласте // Социс. – 2000. № 11. – С. 6-17.

[53]. Содикзода, Х. Современное состояние гендерной политики в Таджикистане: достижения и перспективы [Текст] / Х. Содикзода // Вопросы философии. – 2017. №1 (25). – С. 86-97.

[54]. Усманова, З.М. Проблемы женского политического лидерства в Таджикистане [Текст] / З.М. Усманова // Современные проблемы гендерных исследований в Таджикистане. – Душанбе, 2002. – С. 237-239.

[55]. Усманова, З.М. Женское политическое лидерство и структуры власти в Таджикистане [Текст] / З.М. Усманова // Вестник Худжандского госуниверситета. 2001. №4. – С.88-101.

[56]. Фуко, М. Говорящий пол (Сексуальность в системе микрофизики власти) [Текст] / М. Фуко // Современная философия. – 1995. №1.

[57]. Юсупова, З.Ш. Баъзе мулоҳизаҳо роҷеъ ба таъмини сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / З.Ш. Юсупова // Вестник таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. серия гуманитарных наук. – 2021. №4. – С. 34-44.

[58]. Юсупова, З.Ш. Таҷрибаи таърихии сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти баланд бардоштани маъқеи зан дар ҷомеа [Матн] / З.Ш. Юсупова // Вестник таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук. – 2021. №3. – С. 156-162.

IV. Диссертатсия ва авторефератҳо:

[59]. Агафонова, Е. Е. Анализ проблемы идентичности в постмодернистском феминизме [Текст] дисс. ... канд. соц. наук: 22.00.01 / Е.Е. Агафонова. – М., 2010. – 170 с.

[60]. Ануфриева, Е.В. Феминность как форма гендерного самосознания [Текст]: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Е.В. Ануфриева. – Волгоград, 2001. –143 с.

[61]. Ельникова, Г.А. Духовные и социокультурные основания российского феминизма [Текст]: дис. ... д-ра соц. наук: 22.00.06 / Г.А. Ельникова. – Белгород, 2004. – 431 с.

[62]. Исмаилова, В. Р. Освещение гендерных проблем в печатных средствах массовой информации Республики Таджикистан [Текст]: дис...

канд. филос. наук: 10.01.10 / В. Р. Исмаилова. – Душанбе, 2010. – 154 с.

[63]. Калинина, М. Р. Проблемы демократии в современных западных социально-философских и политических теориях феминизма [Текст]: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / М.Р. Калинина. – Архангельск, 2002. 154 с.

[64]. Касымова, С. Гендерная система в контексте социальных изменений таджикского общества [Текст] дисс... канд. фил. наук: 09.00.11 / С. Касымова. – Душанбе, 2004.

[65]. Колмакова, Т. И. Феминизм как современная социально-политическая теория [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Т.И. Колмакова. – М., 1991. – 26 с.

[66]. Ладыкина, Т.А. Феминизм в культуре постмодерна [Текст]: дис... канд. филос. наук: 09.00.11 / Т.А. Ладыкина. – Омск, 2002. – 191 с.

[67]. Мирзоева, В.М. История развития женского движения в Таджикистане за годы независимости [Текст]: автореф. кан... ист. наук: 07.00.09 / В.М. Мирзоева. – Душанбе, 2004 – 29 с.

[68]. Мухаббатова, Г.Х. Вклад женщин в проведение культурных преобразований в Республике Таджикистан: 1924-1941 гг. [Текст]: автореф. кан... ист. наук: 07.00.09 / Г.Х. Мухаббатова. – Душанбе, 2004 – 29 с.

[69]. Нурулло-Ходжаева, Н.Т. Женщины в трансформирующемся обществе (на примере исследований по государствам Центральной Азии) [Текст]: дисс... канд. филос. наук: 09.00.11 / Н.Т. Нурулло-Ходжаева. – Душанбе, 2004.–168 с.

[70]. Туйчиева, С. Н. История развития гендерных отношений в культуре Памира: конец XIX - начало XXI вв. [Текст]: автореф. кан... ист. наук: 07.00.09 / С.Н. Туйчиева. – Душанбе, 2011 – 32 с.

[71]. Усманова, З. М. Гендерное измерение традиционной и современной таджикской культуры [Текст]: дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.13 / З.М. Усманова. – Душанбе, 2015. – 226 с.

V. Захираҳои электронӣ:

[72]. Августин, А. Исповедь [Текст] / А. Августин / Книга тринадцатая [Маводи электронӣ]. – URL: Викитека. ru. wikisource.org/wiki/_(Августин)/Книга_...(Санай мурочиат: 22.12.2023).

[73]. Генсек ООН: до полного гендерного равенства – почти 300 лет [Маводи электронӣ]. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2023/07/1442742> (Санай мурочиат: 22.12.2023).

[74]. Кумитаи кор бо занон: Соли гузашта 2 ҳазору 936 занон... [Манбаи электронӣ]. – URL: your.tj Кумитаи кор бо занон: Соли гузашта 2 ҳазору 936 занон ба зӯроварии оил... (Санай мурочиат: 15.03.2024).

[75]. Нақши занон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа — АМИТ "Ховар" [Манбаи электронӣ]. – URL: khovar.tj 2016/03/na-shi-zanon-dar-ayoti-siyosii-... (Санай мурочиат: 26.11. 2023).

VI. Адабиёт бо забони англисӣ:

[76]. Connell, R. Gender and Power Society, the Person and Sexual Politics [Text] / R. Connell. – Cambridge Polity Press, 1987. – 352 p.

[77]. Tuttle L. Encyclopedia of feminism / [Text] / L.Tuttle. – New York: Arrow Books, 1986. – P.107.

[78]. Walby, S. Gender Transformations [Text] / S. Walby. – London: Routledge, 1997. – P. 137.

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ СТАТЕЙ СОИСКАТЕЛЯ

I. Публикации в изданиях, рецензируемых Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан

[1-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Баъзе масъалаҳои таҳқиқоти гендерӣ дар илмҳои сиёсӣ [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2024, №3. – С. 134-138.

[2-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Дурнамои рушди сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Маҷалаи идоракунии давлатӣ. – Душанбе, 2024, № 4/1 (66). – С. 283-293. ISSN 2664-0651.

[3-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Оид ба таърихи ташаккули сиёсати гендерӣ [Матн] / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Маркази тадқиқоти стратегияи назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – №1 (88) Душанбе, 2023. – 160-168.

[4-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Сиёсати давлатӣ ва танзими муносибатҳои гендерӣ дар Тоҷикистони муосир [Матн] / Н.С. Муродова, Н.Ҷ. Ҷабборӣ // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2024, №3. – С. 134-138.

II. Доклады на республиканских и международных научных конференциях:

[5-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Вазъи имрӯзаи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Қонуни танзим – омили рушди мафкураи миллии маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (шаҳри Душанбе, 06 июни соли 2024) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор А.Ғ. Холиқзода. – Душанбе: Балоғат, 2024. – С. 248-256. (264 с).

[6-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Терроризми глобалӣ ҳамчун таҳдид ба суботи низоми ҷаҳонӣ [Матн] / Ҳифзи истиклоли давлатӣ дар раванди тадидҳои ҷаҳони муосир: асосҳои ҳуқуқи миллии ва байналмилалӣ: маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ (6-уми сентябри соли 2024) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ // зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент И.З. Саъдиев. – Душанбе: Аршам, 2024. – С. 62-68 (208 с).

[7-М]. Ҷабборӣ, Н.Ҷ. Асосҳои ҳуқуқи татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / (Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ назариявӣ дар мавзӯи “Таҳлили омилҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии рушди ҷомеаи пасошуравии Тоҷикистон” (ш. Душанбе. 29-уми апрели 2025) / Н.Ҷ. Ҷабборӣ. – Душанбе, 2025. – С. 375-380.

АННОТАТСИЯИ

ба диссертатсияи Ҷабборӣ Насиба Ҷаббор дар мавзӯи «Хусусиятҳои асосии татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02. –

Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ

Калимаҳои калидӣ: сиёсати гендерӣ, баробарии гендерӣ, гендер, феминизм, сиёсати давлатӣ, сиёсати иҷтимоӣ.

Мақсади таҳқиқот – муайян намудани хусусиятҳои асосӣ ва самтҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Дар рафти таҳқиқот методҳои таҳлилӣ, таърихӣ, системанокӣ, сохториву функционалӣ, муқоисавӣ, коммуникатсионӣ истифода гардидаанд.

Дар таҳқиқоти мазкур хусусиятҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ гардидааст. Бори нахуст масъалаи таҳқиқи гендерӣ ва тамоюли инкишофи он дар илми сиёсӣ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор гирифтааст; ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи сиёсати гендерӣ муайян гардида, мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати гендерӣ ошкор шудааст; заминаҳои назариявӣ ва амалии татбиқи сиёсати гендерӣ дар замони муосир таҳқиқ гардидааст; асосҳои назариявии таҳлили мақоми зан дар афкори мутафаккирони ғарбӣ ва шарқӣ баррасӣ шудааст; дар назарияи илмӣ ва таҷрибаи сиёсии кишварҳо хусусияти ташаккули сиёсати гендерӣ ва самтҳои татбиқи он муайян гардида, таҳқиқ шудааст; заминаҳои асосии ташаккули сиёсати гендерӣ дар Тоҷикистон муайян гардида, аз нигоҳи раванди таърихӣ ва ташаккули муносибатҳои гендерӣ дар замони шӯравӣ ва муосир тасниф шудааст; татбиқи сиёсати гендерӣ ва асосҳои ҳуқуқии амалишавии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардида, ташаккули пойгоҳи ҳуқуқии он дар самтҳои сиёсати давлатӣ муайян карда шудааст; бори нахуст вазъи муосири сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардида, донишҳо вобаста ба он ба системаи муайяни илмҳои сиёсии тоҷик ворид шудааст; татбиқи институтсионалии сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дурнамои инкишофи он муайян шудааст; ҳолати воқеии сиёсати гендерии давлат ва роҳҳои ҳалли мушкилоти вобаста ба он ошкор гардидааст.

Диссертатсия қори илмӣ баанҷомрасида ба ҳисоб рафта, ба масъалаҳои татбиқи сиёсати гендерӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Таҳқиқи асосҳои назариявӣ ва амалии мавзӯи моҳияти илмиро соҳиб буда, дар асоси адабиёти илмӣ исбот карда мешавад.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Джаббори Насиба Джаббор на тему «Специфические особенности реализации гендерной политики в Республики Таджикистан» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии

Ключевые слова: гендерная политика, гендерное равенство, гендер, феминизм, государственная политика, социальная политика.

Цель исследования - определить основные характеристики и направления реализации гендерной политики в Республике Таджикистан.

В ходе исследования были использованы аналитические, исторические, системные, структурно-функциональные, сравнительные, коммуникационные методы.

В данном исследовании изучаются особенности реализации гендерной политики в Республике Таджикистан. Впервые исследована проблема гендерного исследования и тенденции их развития в политической науке; определены теоретические и методологические аспекты исследования гендерной политики; раскрыты понятие, сущность и особенности гендерной политики; изучены теоретические и практические основы реализации гендерной политики в современную эпоху; рассмотрены теоретические основы анализа статуса женщины в воззрениях западных и восточных мыслителей; в научной теории и политической практике стран определены и исследованы особенности формирования гендерной политики и направления ее реализации; определены основные предпосылки формирования гендерной политики в Таджикистане, классифицированы с точки зрения исторического процесса и формирования гендерных отношений в советское и современное время; рассмотрена реализация гендерной политики и правовые основы ее осуществления в Республике Таджикистан, выявлено формирование ее правовой базы в сферах государственной политики; впервые проанализировано современное состояние гендерной политики в Республике Таджикистан, а полученные знания включены в систему таджикской политологии; определена институциональная реализация гендерной политики в Республике Таджикистан и перспективы ее развития; раскрыто реальное состояние гендерной политики государства и обозначены пути решения связанных с ней проблем.

Диссертация считается завершенной научной работой и посвящена вопросам реализации гендерной политики в Республике Таджикистан. Исследование теоретических и практических основ предмета имеет научную сущность и обосновано на основе научной литературы.

ANNOTATION

for the dissertation of Jabbori Nasiba Jabbor on the «Specific features of the implementation of gender policy in the Republic of Tajikistan» for the degree of candidate of political sciences in the specialty 23.00.02 - political institutions, processes and technologies

Keywords: gender policy, gender equality, gender, feminism, public policy, social policy.

The purpose of the study is to determine the basic characteristics and napahties of the implementation of gender policy in the Republic of Tajikistan.

During the study, analytical, historical, systemic, structural-functional, comparative, communication methods were used.

This study studies the features of the implementation of gender policy in the Republic of Tajikistan. For the first time, the problem of gender research and the trend of their development in political science have been investigated; Theoretical and methodological aspects of the study of gender policy are determined; the concept, essence and features of gender policy are revealed; The theoretical and practical foundations of the implementation of gender policy in the modern era were studied; The theoretical foundations of the analysis of the status of a woman in the views of Western and Eastern thinkers are considered; In the scientific theory and political practice of countries, the features of the formation of gender policy and the direction of its implementation are determined and investigated; The main prerequisites for the formation of gender policy in Tajikistan, classic-van are determined from the point of view of the historical process and the formation of gender relations in Soviet and modern times; The implementation of gender policy and the legal foundations of its implementation in the Republic of Tajikistan were considered, the formation of its legal framework in the fields of state policy was revealed; For the first time, the current state of gender policy in the Republic of Tajikistan was analyzed, and the knowledge gained is included in the system of Tajik political science; The institutional implementation of gender policy in the Republic of Tajikistan and the prospects for its development have been determined; The real state of the gender policy of the state has been revealed and the ways to solve the problems associated with it are indicated.

The dissertation is considered completed scientific work and is devoted to the implementation of gender policy in the Republic of Tajikistan. The study of the theoretical and practical foundations of the subject has a scientific essence and is justified on the basis of scientific literature.